

BIENNH

Η οικιστική εξέλιξη από τον
ρωμαϊκό συνοριακό σταθμό
μέχρι την αυτοκρατορική πόλη
του 1900

Ε.Μ.Πολυτεχνείο

Επιβλέπουσα
καθηγήτρια:
Γ.Μαρίνου

Σπουδαστική
ομάδα:

Νεφέλη Γ.
Γιαννούλη
Μαρία Ι.
Θεοδώρου

Διάλεξη 9^{ου}
εξαμήνου

Οκτώβριος 2014

BIENNH

Η οικιστική εξέλιξη από το ρωμαϊκό συνοριακό
σταθμό μέχρι την αυτοκρατορική πόλη του
1900

Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο

Διάλεξη 9^{ου} Εξαμήνου

Οκτώβριος 2014

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Γεωργία Μαρίνου

Σπουδαστική ομάδα: Νεφέλη - Ειρήνη Γ. Γιαννούλη, Μαρία Ι. Θεοδώρου

Περιεχόμενα

A. Εισαγωγή.....	σελ. 7
B. 1.Ο ρωμαϊκός συνοριακός σταθμός και το πρώτο άστυ.....	σελ 11
1.1. Η ρωμαϊκή κυριαρχία και η μεσαιωνική συγκρότηση.....	σελ 13
1.2. Οι τουρκικές πολιορκίες της Βιέννης και η εγκατάσταση της αυλής.....	σελ 33
2. Οι προϋποθέσεις και η γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης.....	σελ 41
2.1. Η έξοδος της πόλης από τη μεσαιωνική της συγκρότηση.....	σελ 43
2.2. Η ακμή κατά το 2 ^ο μισό του 19 ^{ου} αι.- Οι μεγάλες παρεμβάσεις που οδήγησαν την πόλη στην τελική μορφή της.....	σελ 63
Γ. Συμπεράσματα.....	σελ 105
Δ. Βιβλιογραφία - Πηγές.....	σελ 111

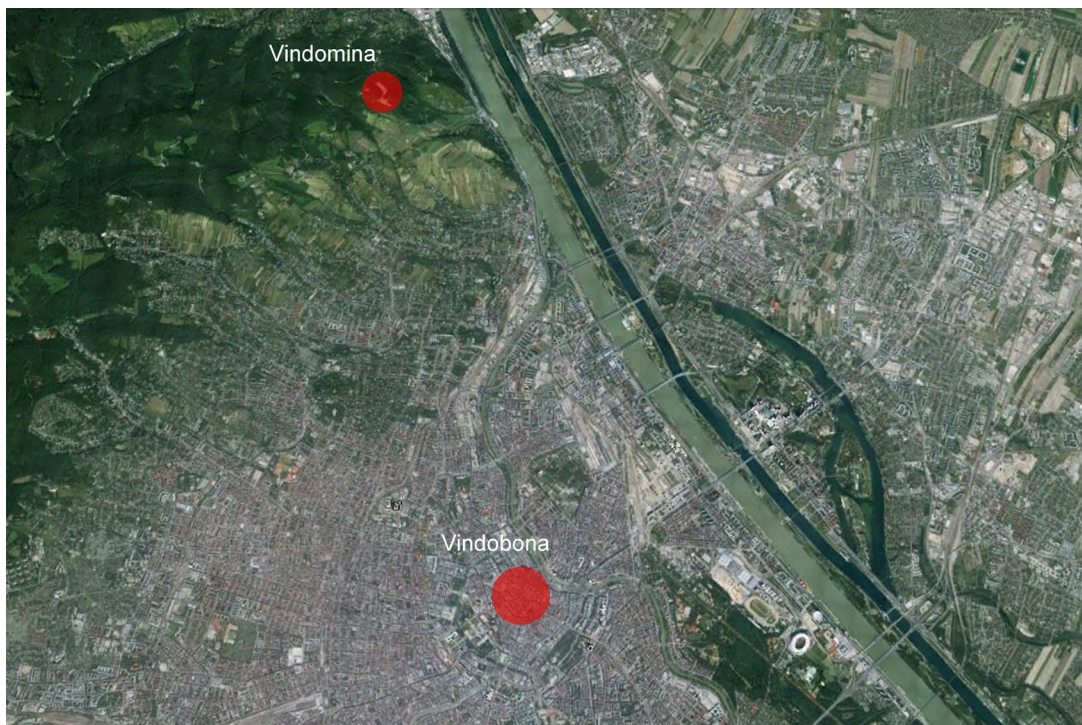
Εισαγωγή

Η πόλη της Βιέννης αποτελεί στις μέρες μας ένα από τα σημαντικότερα μητροπολιτικά κέντρα σε ευρωπαϊκό αλλά και παγκόσμιο επίπεδο. Η πόλη των 1,7 εκατομμυρίων κατοίκων αποτελεί μία από τις αρχαιότερες της Ευρώπης, καθώς αριθμεί πάνω από 2.000 χρόνια ιστορικής εξέλιξης. Το 2014 η Βιέννη αναδείχτηκε ως η πόλη με την υψηλότερη ποιότητα ζωής σε παγκόσμια κλίμακα για τέταρτη φορά τα τελευταία χρόνια, κατακτώντας ξανά την πρώτη θέση στον κατάλογο των 223 μητροπόλεων του κόσμου. Η Βιέννη, ωστόσο, δεν κατέχει μόνο το καλύτερο βιοτικό επίπεδο παγκοσμίως, αλλά και μία από τις ισχυρότερες οικονομίες της Ευρώπης. Ωστόσο, παρά την ύπαρξη ενός υγιούς βιομηχανικού τομέα, η πόλη δεν υπέστη ποτέ τη μεγάλη εκβιομηχάνιση που διαμόρφωσε άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες, όπως το Βερολίνο και το Λονδίνο. Αντίθετα, η οικονομία της χαρακτηρίζεται κυρίως από την ύπαρξη ισχυρού τομέα υπηρεσιών, μέσα στον οποίο κυρίαρχη θέση έχει ο τουρισμός. Από την άλλη πλευρά, παρά τις δύο χιλιετίες ιστορίας της, η Βιέννη δεν έχει να επιδείξει μεγάλα μνημεία της αρχαιότητας και του μεσαίωνα, όπως άλλες ευρωπαϊκές πρωτεύουσες. Σε σύγκριση, για παράδειγμα, με την πόλη της Αθήνας παρατηρείται ένα μεγάλο παράδοξο: Η Αθήνα προϋπήρχε με τον ένδοξο αρχαίο ελληνικό πολιτισμό που κληροδότησε στη σύγχρονη πόλη πληθώρα μνημείων απaráμιλλης αρχιτεκτονικής και ιστορικής αξίας, παρόλα αυτά όμως, η πόλη δεν κατορθώνει να αναπτύξει έναν τουρισμό ανάλογο με εκείνο της Βιέννης που θα μπορεί να συμβάλλει δραστικά στην στήριξη της οικονομίας της. Πώς λοιπόν μία καθαρά καταναλωτική πόλη κατορθώνει να κατέχει υψηλή θέση μεταξύ των ισχυρών οικονομιών και τι είναι αυτό που η πόλη προσφέρει στα εκατομμύρια τουριστών που την επισκέπτονται ετησίως και τροφοδοτούν την τουριστική της βιομηχανία; Το παράδοξο αυτό μας προέβαλλε αναγκαία τη κατανόηση της ίδιας της πόλης, της ιστορικής της εξέλιξης και των στοιχείων που τη διαμόρφωσαν και έπλασαν τη σημερινή μεγαλόπρεπη εικόνα της, και αποτέλεσε το πεδίο της έρευνάς μας.

**1. Ο ρωμαϊκός συνοριακός σταθμός
και το πρώτο άστυ**

1.1. Η ρωμαϊκή κυριαρχία και η μεσαιωνική συγκρότηση

Στην περιοχή της σύγχρονης Βιέννης πιθανολογείται ότι υπήρχε οικιστική δραστηριότητα ήδη από το 4.000 π.Χ., με πιο γνωστό τον κέλτικο οικισμό Vindomina που αναπτύχθηκε από τον 5^ο αιώνα π.Χ.¹ λίγο βορειότερα από το σημερινό ιστορικό κέντρο, στο λόφο Leopoldsberg (εικ. 2.1.1.), η φυσικά οχυρή θέση του οποίου ήταν ο παράγοντας που ώθησε τους Κέλτες στην επιλογή της συγκεκριμένης τοποθεσίας.

Εικ. 1.1.1. Οι θέσεις του αρχαίου κέλτικού οικισμού Vindomina και του ρωμαϊκού στρατοπέδου Vindobona πάνω στο χάρτη της σύγχρονης πόλης της Βιέννης

Το 15 π.Χ., όταν οι Ρωμαίοι κατέλαβαν το κέλτικο βασίλειο Noricum, ίδρυσαν ένα στρατόπεδο στα νότια της Vindomina, το οποίο ονομάστηκε Vindobona και αποτέλεσε το πρωταρχικό κύτταρο της σημερινής Βιέννης. Το στρατιωτικό κέντρο εντάχθηκε στη ρωμαϊκή επαρχία Ραηνοπία και αποτέλεσε συνοριακό σταθμό ενός αμυντικού δικτύου σχεδόν γραμμικής ανάπτυξης, μαζί με τα ανατολικότερα οχυρά του Carnuntum, του Brigetio και του Aquincum (εικ. 1.1.2.). Η δημιουργία ενός εκτεταμένου δικτύου οχυρών εκείνη την περίοδο κατά μήκος της δυτικής πλευράς του Δούναβη, βορειότερου συνόρου της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, ήταν απαραίτητη για την προστασία ενάντια στα βαρβαρικά φύλλα από το Βορρά και την Ανατολή.

Η τοποθεσία είχε ιδανική φυσική προφύλαξη, ΝΔ από μεγάλες δασικές εκτάσεις και ΒΑ από το Δούναβη και τους παραποτάμους του. Ακόμα, τα δάση προσέφεραν πληθώρα θηραμάτων και το ποτάμι πλούσια αλιεία, αλλά και επαρκή άρδευση για τις καλλιεργήσιμες εκτάσεις της περιοχής. Ωστόσο, ο σημαντικότερος παράγοντας επιλογής του συγκεκριμένου σημείου ήταν η θέση του πάνω στη διασταύρωση δύο μεγάλων εμπορικών δρόμων της αρχαιότητας, του Συνοριακού Δρόμου και του Δρόμου του Κεχριμπαριού καθώς και η εγγύτητά του με το μεγαλύτερο πλωτό εμπορικό ποτάμι της Ευρώπης, το Δούναβη. Ο Συνοριακός

1.Ο οικισμός αναπτύχθηκε από τη φυλή Taurisci και εντάχθηκε στο κέλτικο βασίλειο του Noricum.

Δρόμος, που στο μεγαλύτερο τμήμα του ήταν φυσικά ορισμένος από τους πλωτούς ποταμούς Δούναβη, Μάιν και Ρήνο, ένωνε τη Βόρεια και τη Μαύρη θάλασσα και η Vindobona βρισκόταν περίπου στο μέσον του (εικ. 1.1.3.). Από την άλλη, ο Δρόμος του Κεχριμπαριού αποτελούσε έναν από τους αρχαιότερους χερσαίους εμπορικούς δρόμους και όφειλε την ονομασία του στη μεταφορά κεχριμπαριού από τη Βόρεια Ευρώπη στη Μεσόγειο, συγκεκριμένα από τη Βαλτική στην Αδριατική θάλασσα, όπου κατέληγε κοντά στη Βενετία (εικ. 1.1.4.).

Εικ. 1.1.2. Χάρτης του βασιλείου του Noricum και της επαρχίας της Pannonia

Εικ. 1.1.3. Ο Συνοριακός Δρόμος το 117μ.Χ. και η θέση της Βιέννης πάνω σε αυτόν

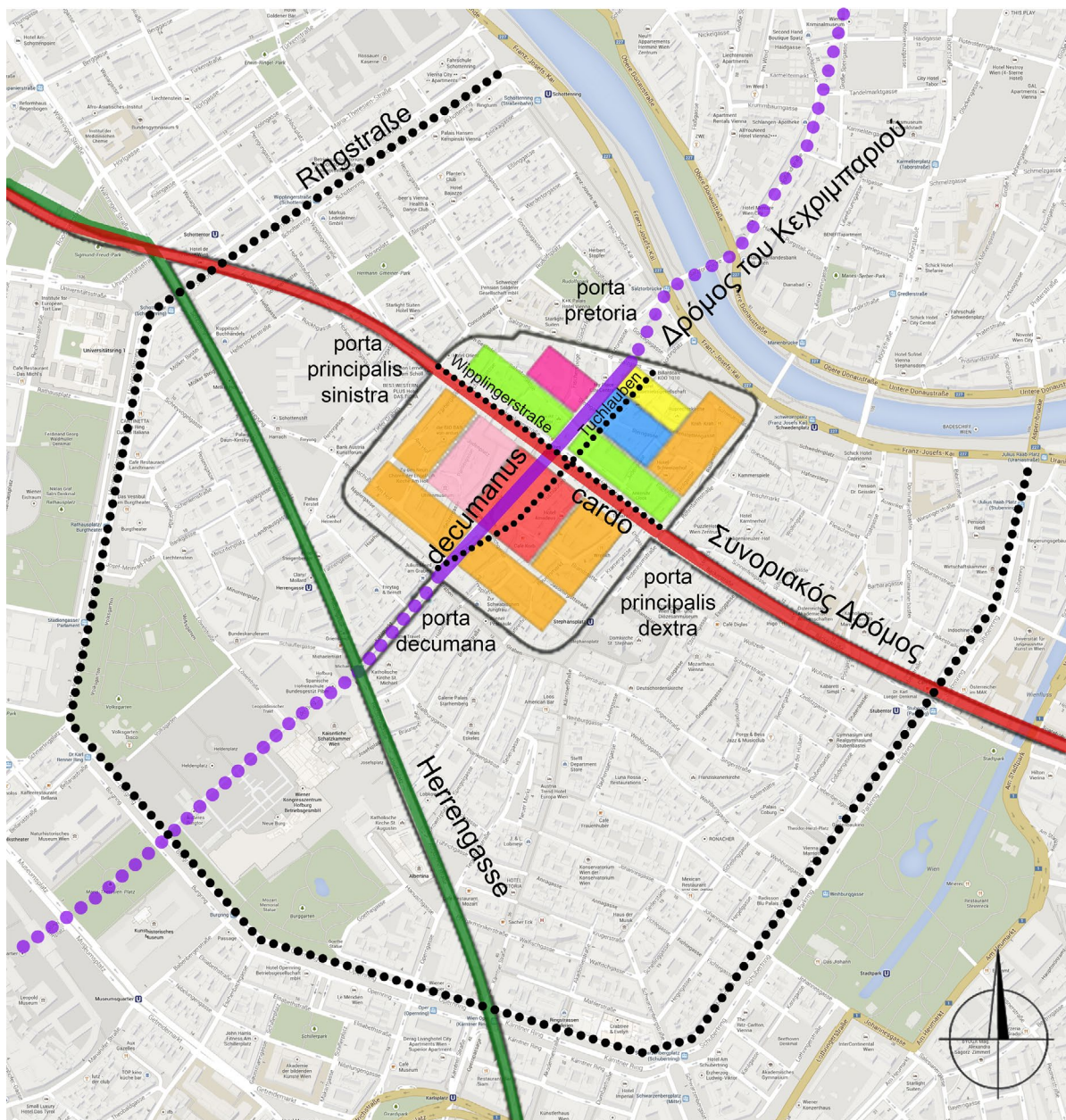
Εικ. 1.1.4. Το Ευρωπαϊκό κομμάτι του χερσαίου εμπορικού Δρόμου του Κεχριμπαριού

Ο γεννήτωρ της μεγάλης ρωμαϊκής στρατιωτικής βάσης ήταν η 13^η λεγεώνα Gemina, η οποία μετετέθη στη Vindobona για στρατιωτική ενίσχυση της Pannonia το 89. Η βάση αυτή καταλάμβανε μια έκταση 46 στρεμμάτων με διαστάσεις 456x531, ενώ το υλικό της πρώτης οχύρωσής της ήταν το ξύλο. Το στρατόπεδο οριοθετείτο από το Δούναβη στο Βορρά (εικ.1.1.5.), κάτι που διατηρήθηκε μέχρι και τα τέλη του Μεσαίωνα και διαφοροποίησε τη Vindobona από άλλες ευρωπαϊκές πόλεις που αναπτύχθηκαν αμφίπλευρα κάποιου ποταμού, όπως για παράδειγμα το Παρίσι και η Φλωρεντία. Σε αυτό συνέβαλε η λειτουργία του Δούναβη ως φυσικού αμυντικού συνόρου της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, αλλά και η ελώδης έκταση των παραποτάμων που δυσχέραινε την οικοδομική επέκταση προς Βορρά. Το ανατολικό όριο αποτελούσε ένα ρυάκι στη θέση της οδού Rotenturmstraße, το νότιο μια τάφος στη θέση της σημερινής Graben και το δυτικό μια βαθύτερη τάφος στη θέση της σημερινής Tiefer Graben. Ακόμη το στρατόπεδο δε διέθετε το τυπικό ορθογώνιο σχήμα, αλλά η ΒΔ πλευρά ήταν κεκλιμένη σχηματίζοντας τελικά ένα τραπέζιο. Αυτό το γεγονός οφειλόταν ίσως στις συχνές πλημμύρες του Δούναβη που δεν επέτρεπαν την επέκταση του στρατοπέδου και την πλήρωση του ορθογωνίου. Οι γηγενείς αφομοιώθηκαν γρήγορα και ο αρχικός κέλτικος οικισμός σταδιακά εγκαταλείφθηκε.

Εικ. 1.1.5. Η θέση της ρωμαϊκής Vindobona στο σημερινό ιστορικό κέντρο της Βιέννης

Η Vindobona διέθετε την τυπική οργάνωση ενός ρωμαϊκού στρατοπέδου με χαρακτηριστικό τις δύο κάθετες μεταξύ τους χαράξεις, το cardo και το decumanus. Ωστόσο οι παραδοσιακές τους διευθύνσεις Βορρά – Νότου και Ανατολής – Δύσης παρουσίαζαν αποκλίσεις. Το cardo αναπτύχθηκε παράλληλα με το Συνοριακό Δρόμο και παραμένει μέχρι σήμερα στη θέση της σύγχρονης κεντρικής οδού Wipplingerstraße (εικ. 1.1.5., 1.1.6.). Το decumanus χαράχθηκε πάνω στον άξονα του Δρόμου του Κεχριμπαριού και αντιστοιχεί στη σύγχρονη οδό Tuchlauben (εικ. 1.1.5., 1.1.6.). Στα άκρα των κύριων αξόνων υπήρχαν οι τέσσερις πύλες του στρατοπέδου (εικ. 1.1.6.). Το διοικητικό κέντρο του στρατοπέδου βρισκόταν πάνω στη διασταύρωση του cardo και του decumanus, μια θέση που του έδινε την πλήρη εποπτεία του συνόλου και τονίζε το χαρακτήρα της εξουσίας. Απέναντί του και σε γραμμική ανάπτυξη πάνω στο cardo ήταν παρατεταγμένοι οι στρατώνες των αξιωματικών, ενώ εκείνοι των λεγεωνάριων βρίσκονταν περιφερειακά του στρατοπέδου, προσφέροντας έτσι στη διοίκηση έναν κλοιό προστασίας. Στη βόρεια πλευρά του στρατοπέδου είχαν τοποθετηθεί οι κοινόχρηστες χρήσεις καθώς και η σιταποθήκη, για άμεσο ανεφοδιασμό από το Δούναβη μέσω της πύλης porta praetoria (εικ. 1.1.6.).

Χάρτης ρωμαϊκού στρατοπέδου - 2ος αιώνας

Υπόμνημα

Στρατώνες	Στρατώνες αξιωματικών	Νοσοκομείο
Διοίκηση	Λουτρό	Σιταποθήκη
Αρχηγείο		

Εικ. 1.1.6.

Στη σύγχρονη Βιέννη, εκτός από τη διατήρηση των χαράξεων της στρατιωτικής βάσης υπό τη μορφή οδών, υπάρχουν και άλλα καταφανή κατάλοιπα της ρωμαϊκής αρχαιότητας. Η οδός Wipplingerstraße (το αρχαίο *cardo*) στο σημείο όπου διασταυρώνεται με την Tiefer Graben παίρνει τη μορφή γέφυρας, της Höhe Brücke, καθώς η γεωμορφολογία υπερύψωσης του στρατοπέδου ως προς την τάφρο διατηρείται (εικ. 1.1.7.). Ακόμη στην περιοχή της πόλης που αντιστοιχεί στο ΒΑ τμήμα του στρατοπέδου οι ανασκαφές έφεραν στο φως τμήματα των στρατώνων των αξιωματικών αλλά και κατάλοιπα ρωμαϊκού λουτρού (εικ. 1.1.8., 1.1.9.).

Εικ. 1.1.7. Η γέφυρα Höhe Brücke στη διασταύρωση της Wipplingerstraße και της Tiefer Graben

Εικ. 1.1.8. Κατάλοιπα από το ρωμαϊκό λουτρό που βρέθηκε στις ανασκαφές στη Höher Markt

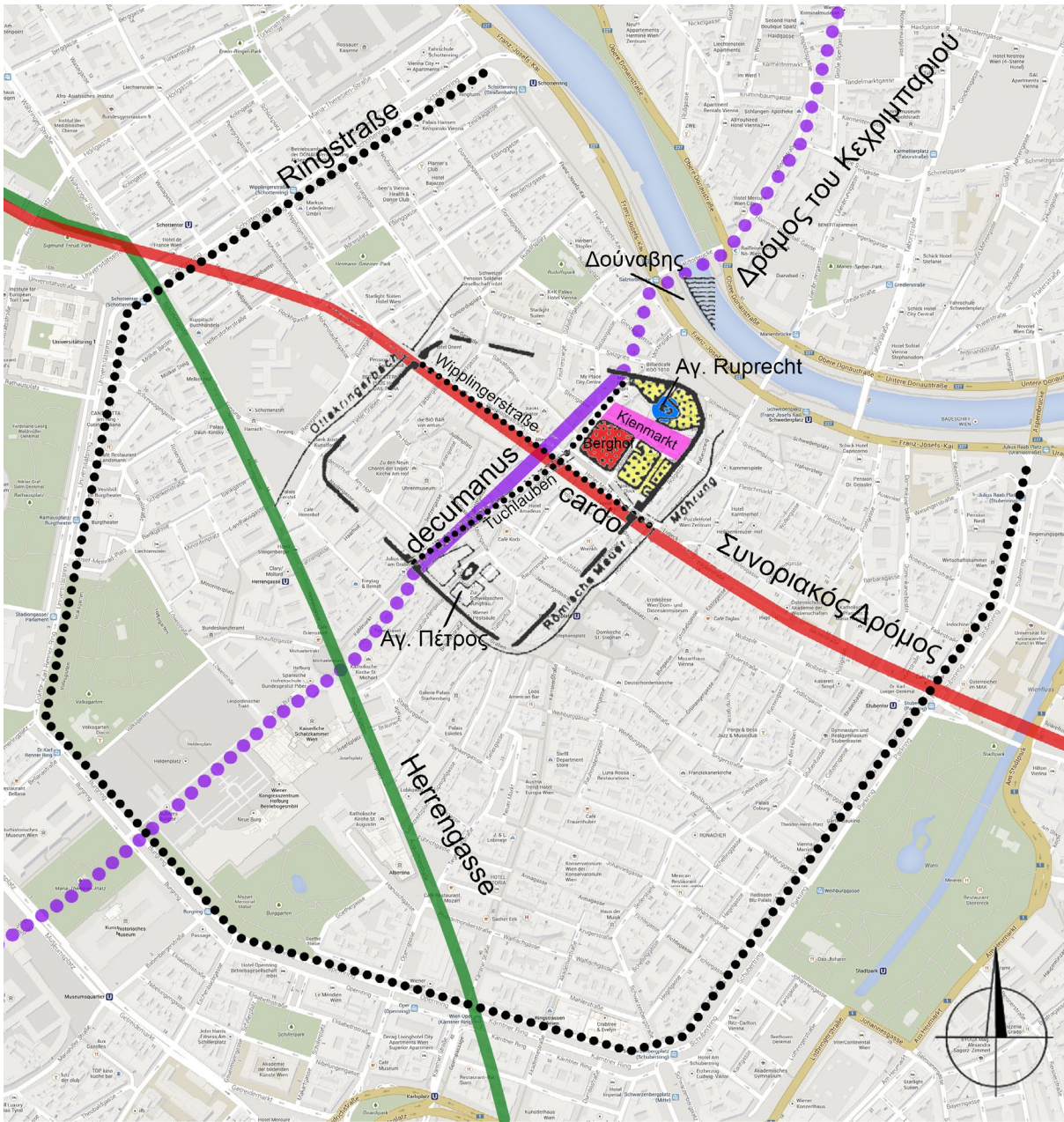

Εικ. 1.1.9. Υπόκαυστα του ρωμαϊκού λουτρού που βρέθηκαν στις ανασκαφές στη Höher Markt

Στα τέλη του 1^{ου} αιώνα συντελέστηκαν δύο μεγάλες αλλαγές στη Vindobona. Το 92 τα πρώτα ξύλινα ρωμαϊκά τείχη αντικαταστάθηκαν με νέα πέτρινα και αναπτύχθηκε γύρω τους μια επέκταση του οικισμού που ονομάστηκε Canabae legionis. Η πόλη αυτή, που αποτελούνταν από το στρατιωτικό τμήμα και από το τμήμα των πολιτών, έγινε η κατοικία 6.000 λεγεωνάριων και συνολικά 30.000 κατοίκων. Η οικιστική αυτή δομή αποτελεί την πρώτη ιστορικά επέκταση της Vindobona έξω από τα ρωμαϊκά τείχη. Ένας σημαντικός άξονας που διερχόταν μέσα από τη ρωμαϊκή πόλη και διατηρείται μέχρι σήμερα είναι η οδός Herrengasse, η οποία κατά τη ρωμαϊκή αρχαιότητα αποτελούσε μία παράκαμψη του Συνοριακού Δρόμου ως προς το τειχισμένο στρατόπεδο, καθώς τα εμπορικά караβάνια ήταν πολύ ογκώδη και επικίνδυνα για να διέλθουν μέσα από αυτό (εικ. 1.1.6.).

Από τα μέσα όμως του 2^{ου} αιώνα και μέχρι το τέλος της ρωμαϊκής κυριαρχίας η πόλη αντιμετώπισε πολλές εχθρικές επιθέσεις, κυρίως από γερμανικές φυλές. Ο εξωτερικός οικισμός υπέστη πολλές καταστροφές, η πλειοψηφία των κατοίκων του εγκαταστάθηκε μέσα στα ρωμαϊκά τείχη και μέχρι τον 4^ο αιώνα η Canabae² legionis ουσιαστικά εγκαταλείφθηκε. Το οικιστικό σύνολο της Vindobona για άλλη μία φορά περιορίστηκε μέσα στα όρια των ρωμαϊκών τειχών. Κατά τη διάρκεια των πολεμικών συγκρούσεων προκλήθηκαν καταστροφές και εντός των τειχών και τα νέα κτίρια οικοδομήθηκαν σε ελεύθερη διάταξη, εγκαταλείποντας το ρωμαϊκό ορθοκανονικό κάναβο, κάτι που προϋδεάζει για τον ερχομό της νέας μεσαιωνικής συγκρότησης. Περί το 433 ο Αυτοκράτορας της Ανατολής Θεοδόσιος II παρέδωσε τη Βιέννη στους Ούνους. Μετά από την κατάρρευση της Δυτικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας ο οικισμός άρχισε να συρρικνώνεται ακόμη περισσότερο και μειώθηκε ουσιαστικά ο πληθυσμός του. Οι λίγοι κάτοικοι που παρέμειναν έγιναν έμποροι ή ασχολήθηκαν με την καλλιέργεια της γης και την αλιεία. Ο συνοριακός σταθμός της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας δεν υπήρχε πια.

2. Canabae λατινικός όρος για έναν αυτοδιοικούμενο οικισμό ή κοινότητα μέσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία

Χάρτης της Βιέννης από τον 5ο αιώνα μέχρι το 740
Υπόμνημα

Κατοικίες

Εμπορικό κέντρο - Kienmarkt

Διοικητικό κέντρο - Berghof

Θρησκευτικό κέντρο - Αγ. Ruprecht

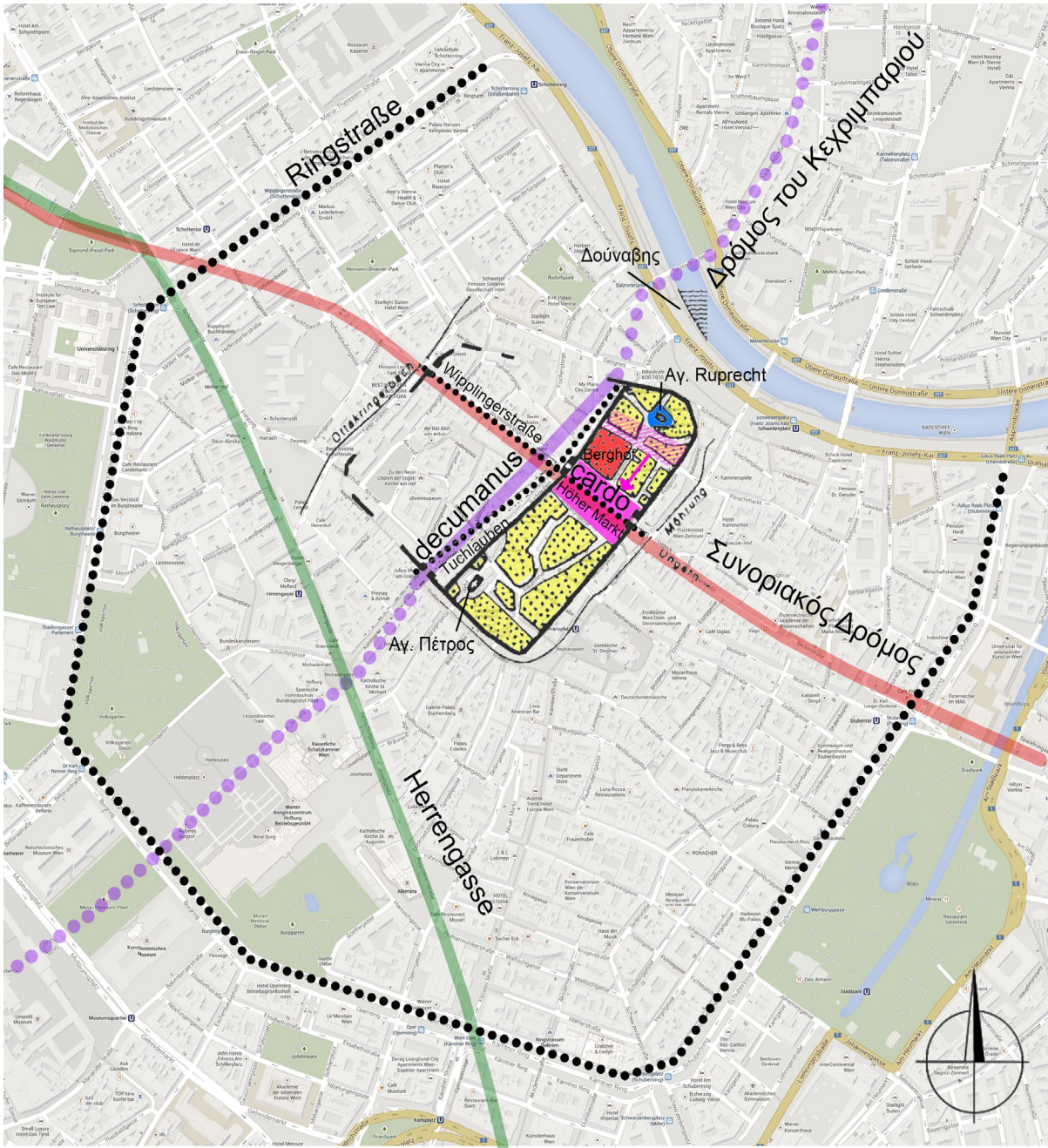

Εικ. 1.1.11. Η εκκλησία του Αγ. Ruprecht

τους αναπτύχθηκε η πρώτη μεσαιωνική αγορά, η Kienmarkt, αποδεικνύοντας τη στενή σχέση του εμπορίου με τη θρησκευτική αλλά και την κοσμική εξουσία. Κτιριακά κατάλοιπα των προηγούμενων αιώνων παρέμεναν και νότιο τεταρτημόριο, μεταξύ των οποίων η πρώτη εκκλησία του Αγ. Πέτρου, που χρονολογείται στο 2^ο μισό του 4^{ου} αιώνα και εικάζεται ότι είναι η πρώτη χριστιανική εκκλησία της πόλης, γεγονός που δείχνει ότι η χριστιανική κοινότητα αναπτύχθηκε αρχικά μέσα στη ρωμαϊκή δομή.

Στο 2^ο μισό του 8^{ου} και καθ' όλη τη διάρκεια του 9^{ου} αιώνα η Vindobona επεκτάθηκε προς τα Ν.Δ. και η περιοχή γύρω από την εκκλησία του Αγ. Πέτρου κατοικήθηκε ξανά. Ένα νέο τείχος περιέβαλε το διευρυμένο οικισμό, το οποίο δημιουργήθηκε με την ανακατασκευή των αρχαίων ρωμαϊκών τειχών από τις τρεις πλευρές και τη δημιουργία ενός νέου τμήματος τείχους παράλληλα με τη χάραξη του decumanus στην τέταρτη πλευρά. Σημαντική αλλαγή στην εικόνα του οικισμού ήταν και η ανέγερση κατοικιών στην περιοχή της πρώτης αγοράς Kienmarkt και η μετατόπιση του εμπορικού κέντρου στη νέα αγορά, τη Höher Markt. Η νέα αγορά αναπτύχθηκε γραμμικά πάνω στον άξονα του cardo και στα δύο άκρα της βρίσκονταν οι δύο πύλες της μεσαιωνικής πόλης της περιόδου (εικ. 1.1.12.). Περί το 881, έγινε η πρώτη αναφορά στον οικισμό με το όνομα Wenia, όρος ο οποίος θα εξελιχθεί αργότερα στο σημερινό όνομα Βιέννη.

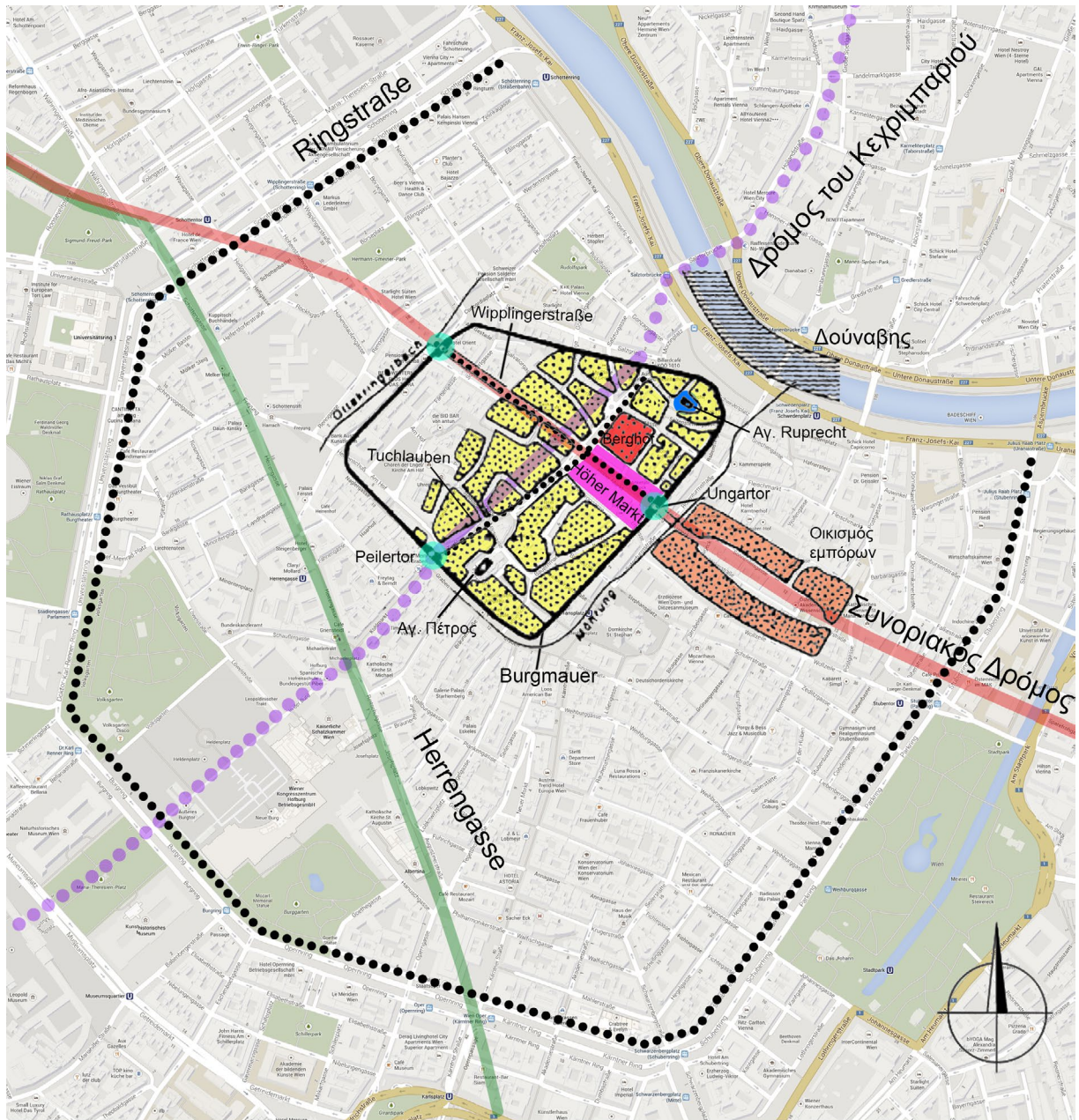
Η συρρίκνωση της Vindobona οδήγησε στον περιορισμό του οικισμού από τον 5^ο αιώνα στο τεταρτημόριο του στρατοπέδου που βισκόταν κάτω από το decumanus προς την πλευρά του Δούναβη. Αξίζει να σημειωθεί ότι το τεταρτημόριο που διατηρήθηκε ήταν εκείνο με τη μεγαλύτερη εγγύτητα στο Δούναβη (εικ. 1.1.10.), γεγονός που φανερώνει τον εμπορικό του χαρακτήρα. Αυτός κυριάρχησε ήδη από τους πρώιμους μεσαιωνικούς χρόνους στη Vindobona. Σε αυτή την πρώτη μεσαιωνική οικιστική συγκρότηση οικοδομήθηκε μία από τις παλαιότερες εκκλησίες που σώζεται μέχρι και σήμερα, η εκκλησία του Αγ. Ruprecht (εικ. 1.1.11.), η οποία ιδρύθηκε από ιεραπόστολους το 740 και έκτοτε αποτέλεσε μητροπολιτική εκκλησία της πόλης. Η εκκλησία μαζί με το διοικητικό κέντρο, το Berghof, αποτέλεσαν τον πυρήνα του οικισμού και ανάμεσά

Χάρτης της Βιέννης από το 1740 μέχρι τον 19ο αιώνα
Υπόμνημα

- Κατοικίες
 - Εμπορικό κέντρο - Høher Markt
- Διοικητικό κέντρο - Berghof
 - Θρησκευτικό κέντρο - Αγ. Ruprecht

Εικ. 1.1.12.

Χάρτης της Βιέννης το 1050

Υπόμνημα

Κατοικίες

Εμπορικό κέντρο - Höher Markt

Διοικητικό κέντρο - Berghof

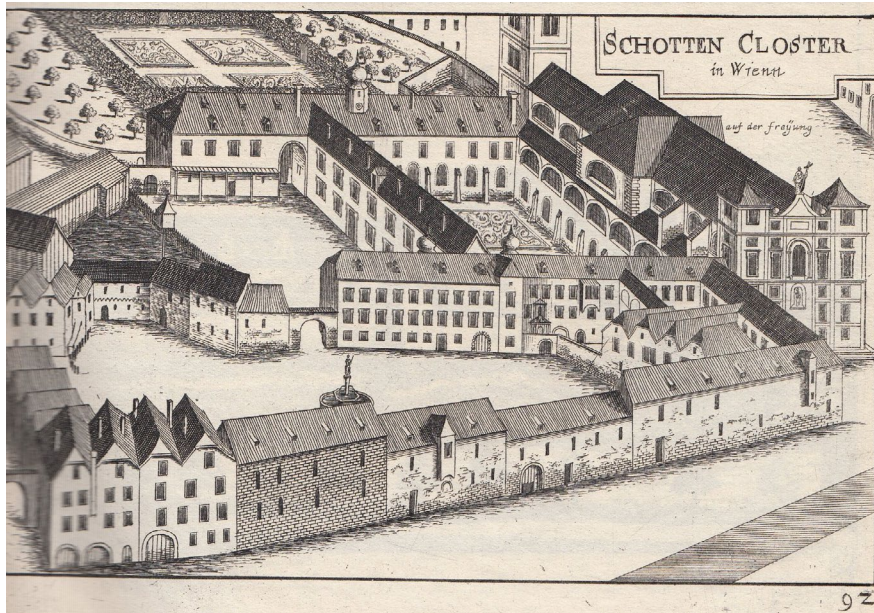
Θρησκευτικό κέντρο - Αγ. Ruprecht

Πρώτος οικισμός έξω από τα ρωμαϊκά τείχη - οικισμός εμπόρων

Πύλες

Εικ. 1.1.13.

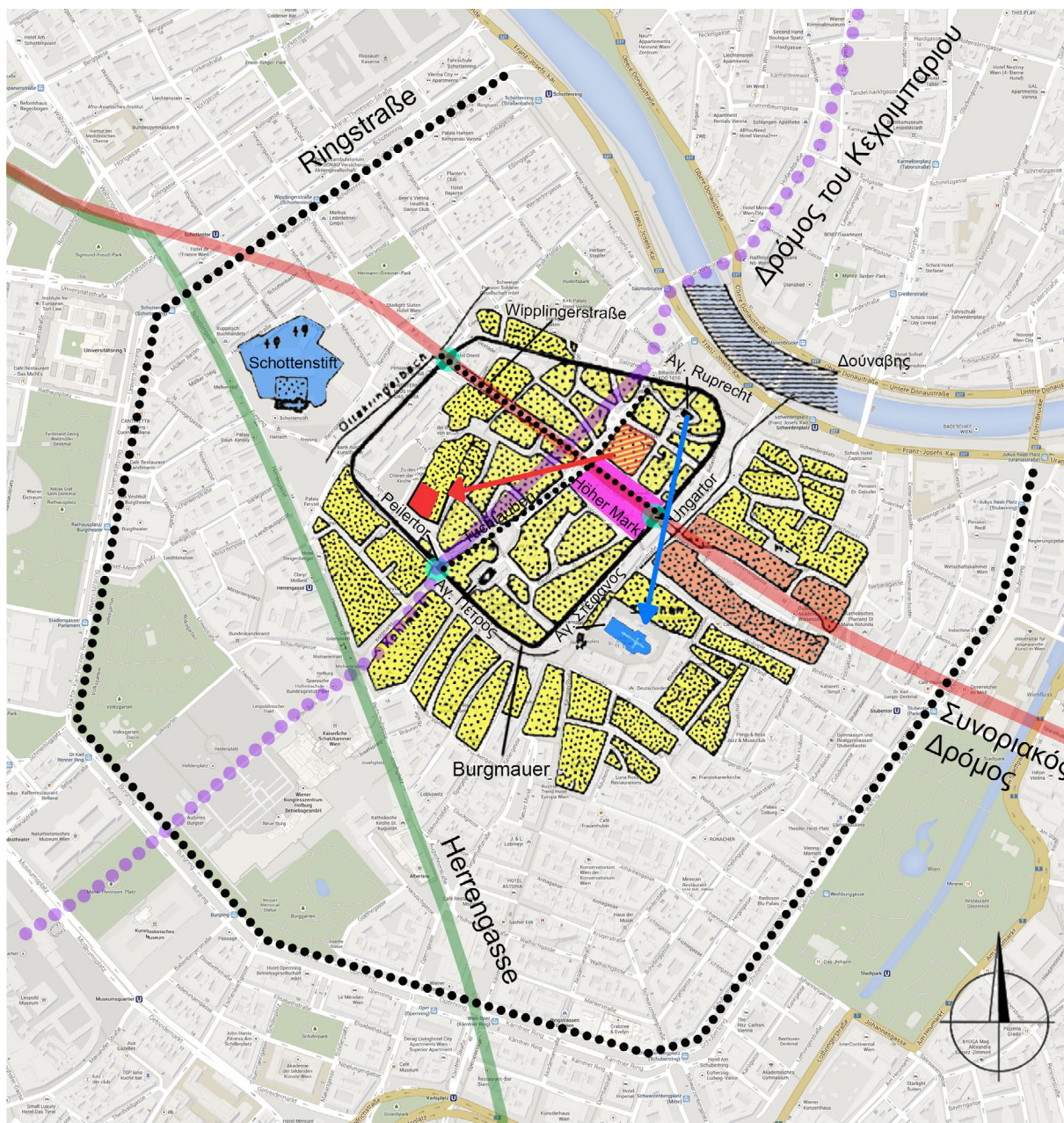
Το 976 η διοίκηση της Αυστρίας πέρασε από τον Όθωνα ΙΙ στον οίκο των Babenberg, μιας δυναστείας από την πόλη Bamberg της σημερινής Βαυαρίας. Η περίοδος κυριαρχίας της δυναστείας αυτής αποτέλεσε περίοδο μεγάλης ακμής για τη Βιέννη, η οποία ήδη από τα μέσα του 11^{ου} αιώνα είχε διπλασιαστεί σε μέγεθος σε σχέση με την περίοδο του 8ου και του 9^{ου} αιώνα. Το συμπληρωματικό τείχος της προηγούμενης περιόδου που περιόριζε τον οικισμό μέχρι τη χάραξη του decumanus (σημερινή οδός Tuchlauben) κατεδαφίστηκε και ανεγέρθηκε μια νέα οχύρωση πάνω στη χάραξη του ρωμαϊκού τείχους γύρω στα 1020 (εικ. 1.1.13.). Το σύνολο της νέας οχύρωσης ονομάστηκε Burgmauer και περιέκλειε ολόκληρη την έκταση του αρχαίου ρωμαϊκού στρατοπέδου, παρότι ο οικισμός δεν είχε καταλάβει ακόμη το σύνολό της, πιθανώς ως πρόβλεψη για κάλυψη των οικιστικών αναγκών μιας αναπτυσσόμενης πόλης. Ένα νέο στοιχείο στο χάρτη του 1050 είναι ένας νέος οικισμός ανατολικά εκτός των τειχών. Για άλλη μια φορά η Βιέννη επεκτάθηκε πέρα από τα αρχαία ρωμαϊκά όρια, πάντα κοντά στο Δούναβη και πάνω στις δύο πλευρές του Συνοριακού Δρόμου. Η έλευση της δυναστείας των Babenberg και η πολιτική σταθερότητα που προσέφερε οδήγησαν στη ραγδαία ανάπτυξη του εμπορίου. Η εκτός των τειχών επέκταση της πόλης κατοικούνταν κυρίως από εμπόρους και αποτέλεσε την πρώτη αμιγή συγκέντρωση μιας νέας τάξης αστών. Η τοποθέτηση του εμπορικού αυτού κέντρου έξω από τα τείχη και όχι στην εσωτερική διαθέσιμη έκταση, αιτιολογείται από πολλούς παράγοντες, όπως το μεγάλο οικονομικό γεγονός, οι εμποροπανηγυρεις, που πραγματοποιούνταν έξω από τις πύλες των πόλεων και η απαγόρευση των μεγάλων εμπορικών καραβανιών να εισέλθουν στην πόλη.

Εικ. 1.1.14. Το συγκρότημα του Schottenstift το 1672

Με τη Συνθήκη του Mautern που υπογράφηκε το 1137 από τον αρχιεπίσκοπο του Passau και το μαρκήσιο Λεοπόλδο Ι, η Βιέννη αναγνωρίστηκε για πρώτη φορά ως πολιτεία (civitas) και το 1155 ο Ερρίκος ΙΙ του οίκου των Babenberg την έκανε πρωτεύουσά του και διοικητική του έδρα. Το 1155 ο Ερρίκος ίδρυσε επίσης ένα ρωμαιοκαθολικό μοναστήρι με Ιρλανδούς μοναχούς, το Schottenkloster ή Schottenstift³ (εικ. 1.1.14.). Το μοναστήρι εκείνη την εποχή δεν

3. Στα λατινικά η Ιρλανδία ήταν γνωστή ως «Scotia Major», οι Ιρλανδοί μοναχοί ως «Schotten» (Scots) και τα μοναστήρια που διέμεναν ονομάζονταν «Schottenklöster».

Χάρτης της Βιέννης το 1170

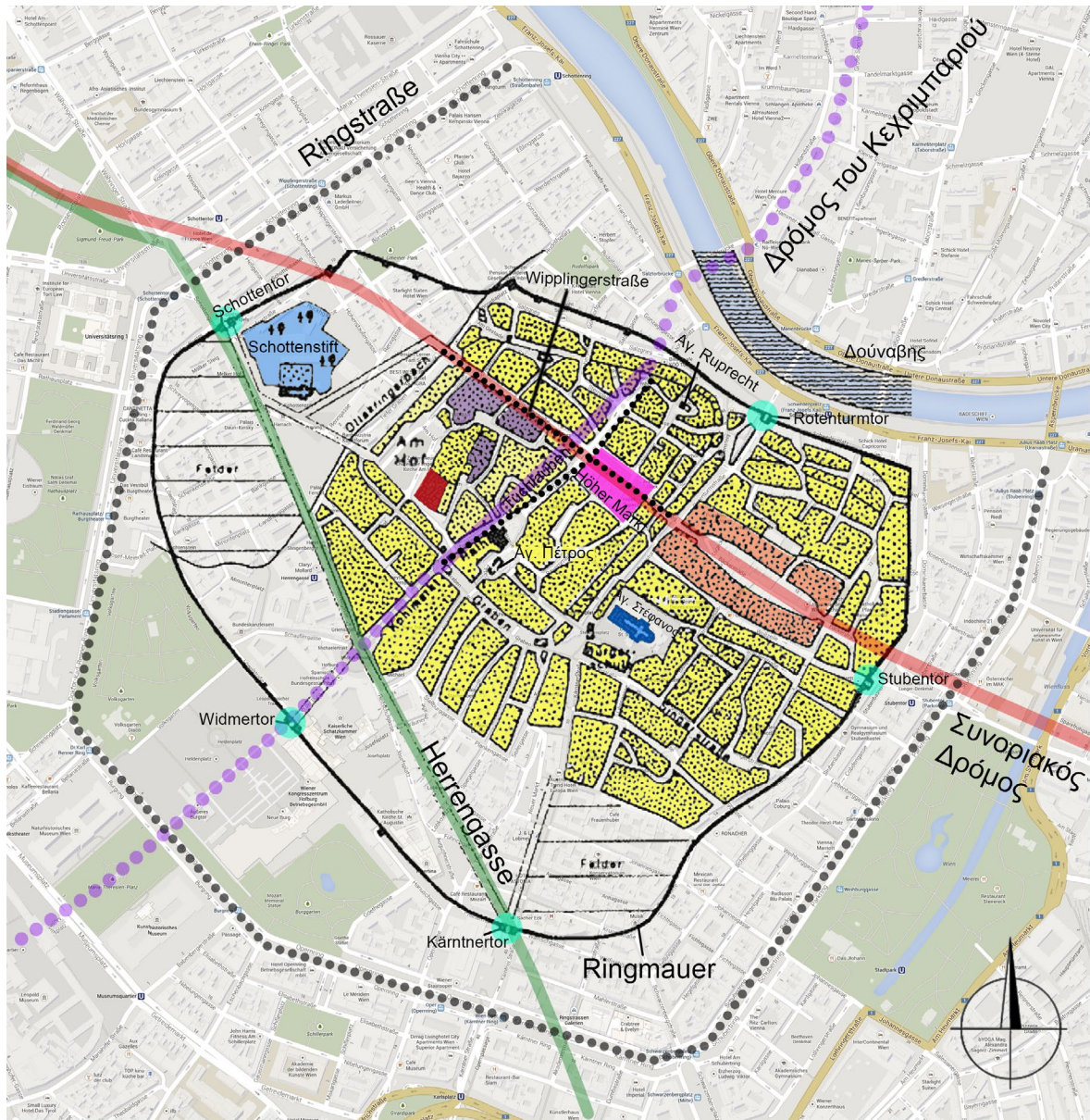
Υπόμνημα

- Κατοικίες
- Εμπορικό κέντρο - Höher Markt
- Διοικητικό κέντρο-Ανάκτορο Am Hof
- Θρησκευτικό κέντρο - Αγ. Στέφανος
- Πρώτος οικισμός έξω από τα ρωμαϊκά τείχη - οικισμός εμπόρων
- Πύλες

Εικ. 1.1.15.

αποτελούσε μόνο θρησκευτικό χώρο αλλά και πνευματικό κέντρο, στη βιβλιοθήκη του οποίου μελετούσε μεγάλος αριθμός λογίων. Η θέση του μοναστηριακού συγκροτήματος έξω από τα τείχη (Burgmauer) είναι αποτέλεσμα της μεγάλης έκτασής του, η οποία αντιστοιχούσε περίπου στο ¼ της πόλης εντός των τειχών. Σημαντικό γεγονός που αλλάζει το κέντρο βάρους της πόλης είναι η μετατόπιση του διοικητικού κέντρου από το Berghof στο νέο ανάκτορο των Babenberg στη θέση της σημερινής πλατείας Am Hof (εικ. 1.1.15.). Η αιτία αυτής της μεταφοράς κρύβεται στην ανάγκη να βρεθεί το κέντρο των ηγεμόνων κοντά στην περιοχή του μοναστηριού. Ο λόγος ήταν ότι το Schottenstift παρείχε στους ηγεμόνες υποστήριξη της διοίκησής τους, όπως για παράδειγμα εκπαίδευση και μόρφωση των γραφένων και των λοιπών αυτοκρατορικών υπαλλήλων. Η νέα θέση του ανακτόρου σχετιζόταν επίσης με την εγγύτητα στην πύλη Peilertor, απ' όπου οι ηγεμόνες θα μπορούσαν να διαφύγουν από την πόλη σε περίπτωση κινδύνου. Η θρησκευτική εξουσία μετατόπισε επίσης την έδρα της, με την ανέγερση ενός μεγαλύτερου μητροπολιτικού ναού μέσα στο αρχιτεκτονικό πνεύμα της εποχής, του Αγ. Στεφάνου του 1147, που χτίστηκε έξω από το Burgmauer, να γίνεται η νέα μητρόπολη της πόλης.

Οι αρχές του 13^{ου} αιώνα είναι μια περίοδος ιδιαίτερης σημασίας για την εικόνα των μεσαιωνικών πόλεων, καθώς πολλές από αυτές απέκτησαν τα νέα ισχυρά μεσαιωνικά τείχη, όπως συνέβη στο Παρίσι στα 1200. Ομοίως και στη Βιέννη, ο Λεοπόλδος V άρχισε το 1192 την κατασκευή των νέων τειχών με τα λύτρα που έδωσε ο Άγγλος βασιλιάς Ριχάρδος Λεοντόκαρδος για την απελευθέρωσή του κατά την αιχμαλωσία του στην πόλη. Το παλιό Burgmauer κατεδαφίστηκε και αντικαταστάθηκε από το νέο Ringmauer. Στο χρονικό αυτό σημείο η Βιέννη ξεπέρασε οριστικά τα όρια του αρχαίου ρωμαϊκού στρατοπέδου και απέκτησε ένα νέο περίγραμμα, με βάση το οποίο θα αυξομειώνεται εδαφικά μέχρι και τους νεότερους χρόνους. Το Ringmauer αποτελούνταν από τείχη με επάλλξεις και 19 πύργους, είχε πάχος 1-2 μέτρα και ύψος 6 μέτρα και διέθετε 5 κύριες πύλες, προστατευόμενες από τον αντίστοιχο πύργο. Το νέο τείχος περιέκλειε μια περιοχή περίπου τέσσερις φορές μεγαλύτερη από εκείνη του ρωμαϊκού στρατοπέδου, που ανταποκρινόταν στο μεγαλύτερο τμήμα της σημερινής ενδοτερής πόλης, παρά το γεγονός ότι μέχρι το 1200 δεν είχε ακόμη πληρωθεί όλος ο διαθέσιμος χώρος στο εσωτερικό του. Το γεγονός αυτό μπορεί να αιτιολογηθεί από την επιδίωξη να συμπεριληφθούν το Schottenstift και η παρακαμπτήρια οδός Herrngasse εντός των τειχών. Με την ένταξη αυτού του εμπορικού άξονα μέσα στα νέα τείχη φαίνεται η μερική υποβάθμιση του εμπορίου από το Δούναβη και προοιωνίζεται η δημιουργία νέων εμπορικών περιοχών κοντά στη Herrngasse. Μέσα στην τοιχισμένη μεσαιωνική Βιέννη κάνει την εμφάνισή της και μία συνοικία Εβραίων, οι οποίοι είχαν αρχίσει να εγκαθίστανται στη Βιέννη ήδη από το 1194 (εικ. 1.1.16.).

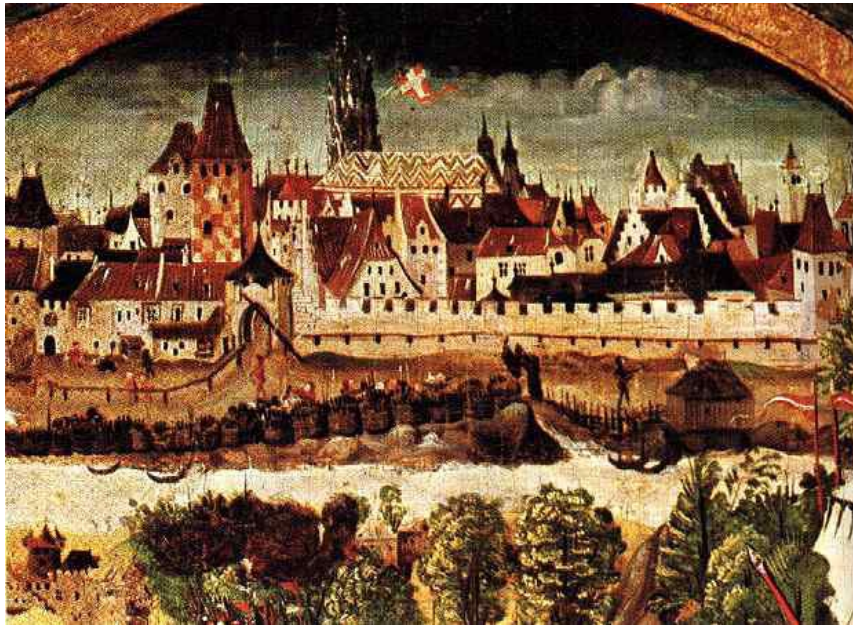

Χάρτης της Βιέννης το 1200

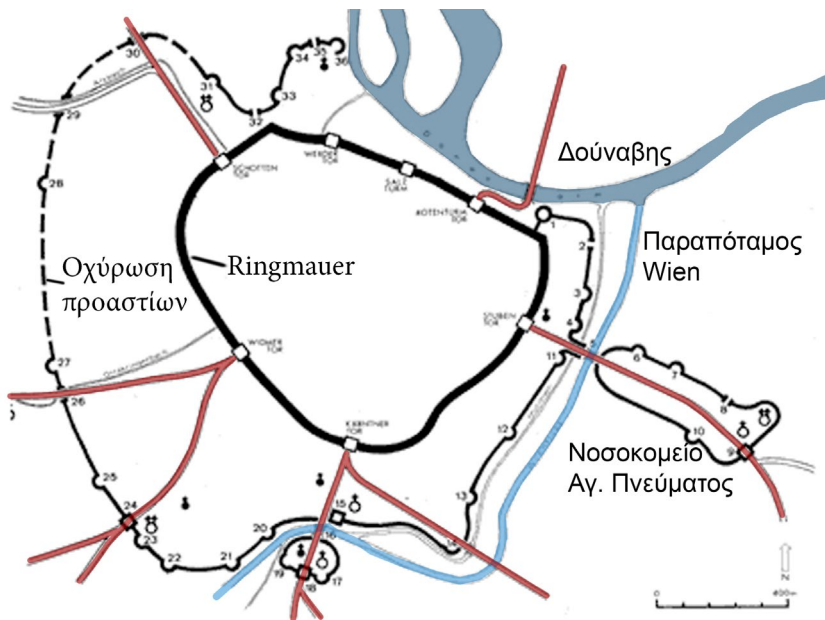
Υπόμνημα

Κατοικίες	Πρώτος οικισμός έξω από τα ρωμαϊκά τείχη - οικισμός εμπόρων
Εμπορικό κέντρο - Höher Markt	Εβραϊκή κοινότητα
Διοικητικό κέντρο - Ανάκτορο στην πλατεία am Hof	Πύλες
Θρησκευτικό κέντρο - Ay. Στέφανος	

Εικ. 1.1.16.

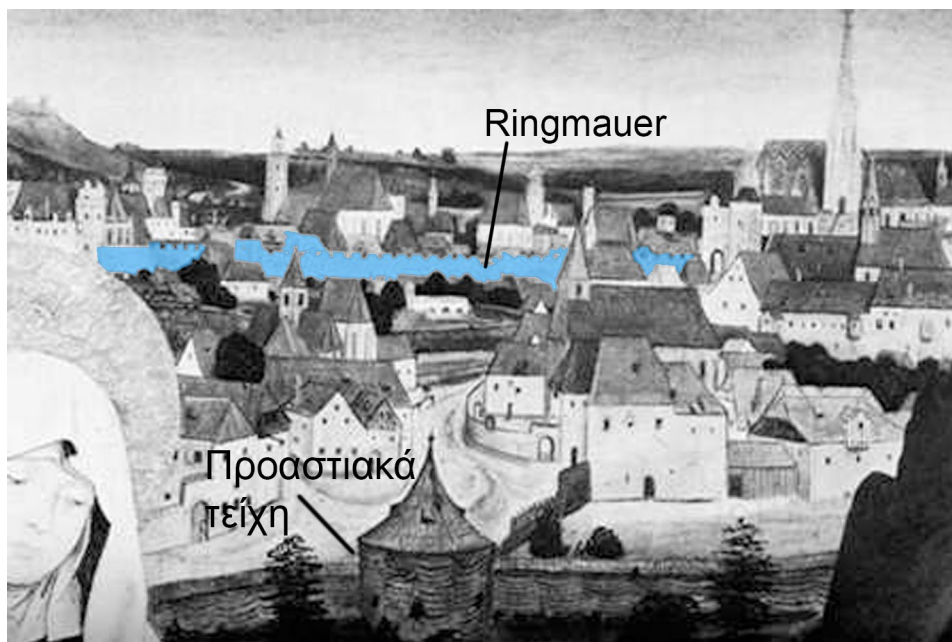
Εικ. 1.1.17. Άποψη του μεσαιωνικού Ringmauer περί τα 1200 από την πλευρά του Δούναβη – Σε πρώτο πλάνο φαίνεται η Rotenturmstoss με τον πύργο της, ενώ στο βάθος διακρίνεται ο Αgh. Στέφανος

Εικ. 1.1.18. Ochýρωση των προαστίων περί το 1200

Η Βιέννη των Babenberg κατά τον Μεσαίωνα δεν περιορίστηκε μέσα στο νέο περίγραμμα του Ringmauer, ακόμη και πριν πληρωθεί ο εσωτερικός διαθέσιμος χώρος, αλλά επεκτάθηκε έξω από αυτό δημιουργώντας προάστια, πιθανώς λόγω αγροτικής δραστηριότητας έξω από τα τείχη. Για την προστασία των προαστίων αυτών κατασκευάστηκε την ίδια περίοδο με το Ringmauer μια νέα ξύλινη ochýρωση, η οποία εκτός από τα προάστια περικλείει και το Νοσοκομείο του Αγίου Πνεύματος πέρα από τον παραπόταμο του Δούναβη Wien (εικ. 1.1.18.). Η οργάνωση

των προαστίων πραγματοποιήθηκε με βάση τους νέους προαστιακούς δρόμους, η ύπαρξη των οποίων θα διατηρηθεί και κατά τη μελλοντική επέκταση της πόλης, όπως φαίνεται μέχρι και σήμερα.

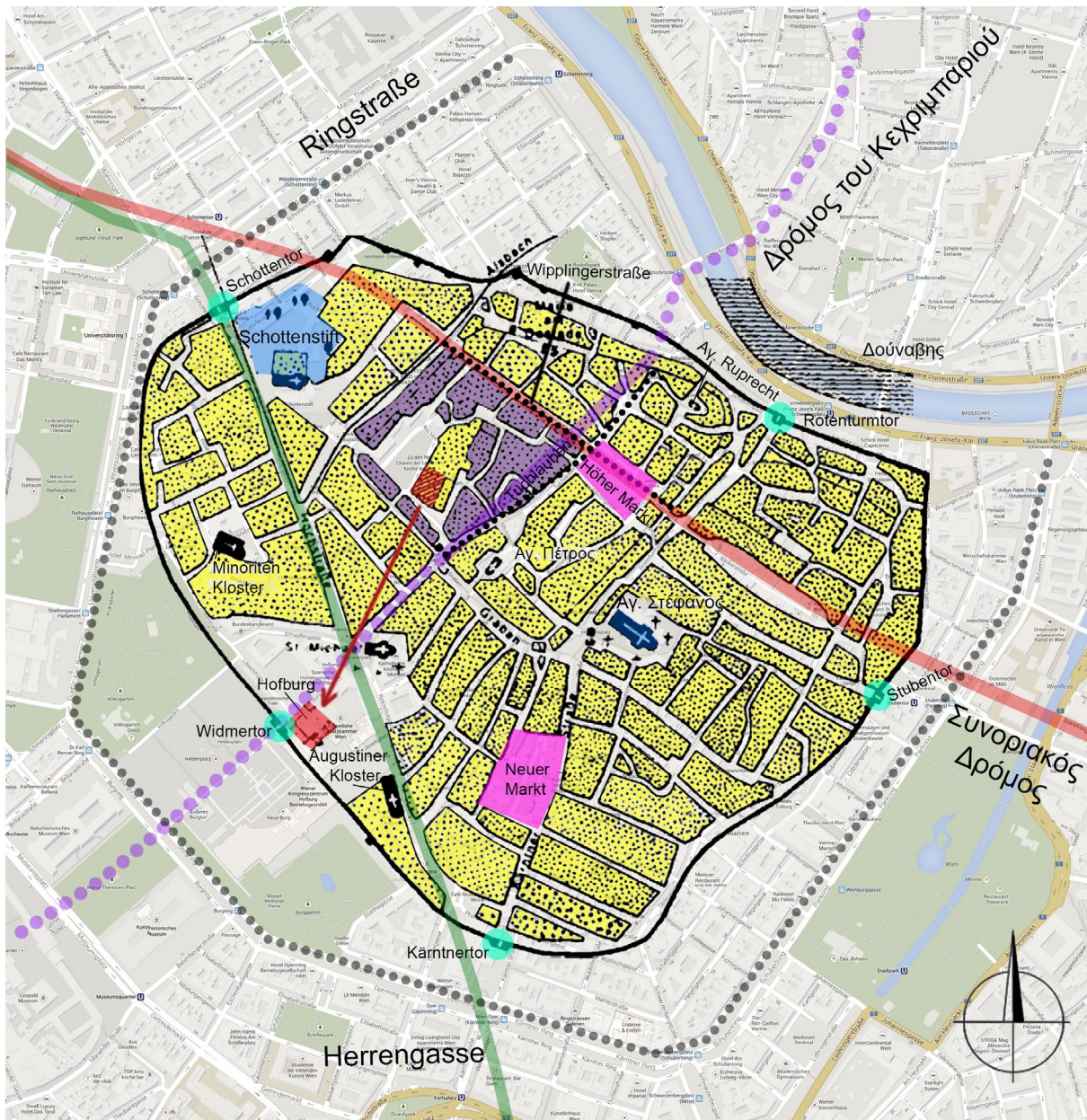

Εικ. 1.1.19. Απεικόνιση της ξύλινης οχύρωσης των προαστίων σε πρώτο πλάνο και του Ringmauer στο βάθος περί το 1200

Το 1221, υπό την εξουσία του Λεοπόλδου VI, η Βιέννη έγινε το βασικό εμπορικό λιμάνι του δουκάτου και έλαβε το δικαίωμα αποθήκευσης των διακινούμενων προϊόντων, το λεγόμενο *Stapelrecht*⁴. Αυτό επέτρεπε στους Βιεννέζους εμπόρους να λειτουργούν ως μεσάζοντες δημιουργώντας ένα εκτεταμένο εμπορικό δίκτυο κυρίως κατά μήκος του Δούναβη και στη Βενετία. Το εμπόριο και κατ' επέκταση η οικονομία της Βιέννης των Babenberg ενισχύθηκαν ακόμη περισσότερο. Ωστόσο, παρά τη μεγάλη εμπορική ανάπτυξη, η Βιέννη δε διέθετε κατά το Μεσαίωνα κάποια οργανωμένη λιμενική εγκατάσταση, ίσως γιατί τα εμπορικά πλοία με το μικρό βύθισμα μπορούσαν να προσαράζουν στις επίπεδες όχθες του Δούναβη, κάτι που δεν καθιστούσε απαραίτητη την κατασκευή προβλήτας. Το κύριο εξαγωγικό προϊόν της Βιέννης του Μεσαίωνα ήταν το κρασί και προστατευόταν με την απαγόρευση εισαγωγής ξένων, ειδικά ουγγρικών, κρασιών.

Το 1280 η εξουσία της Βιέννης πέρασε στην κατοχή των Αψβούργων και η έδρα των ηγεμόνων μεταφέρθηκε στο ανάκτορο Hofburg (εικ. 1.1.21.), το οποίο είχε αρχίσει να χτίζεται από το Λεοπόλδο VI των Babenberg το 1^ο μισό του 13^{ου} αιώνα. Η σπουδαιότητα του νέου ανακτόρου τονίζεται από την επιλογή της θέσης του πάνω σε έναν κύριο άξονα της πόλης, το *decumanus*, έτσι ώστε να βρίσκεται σε κομβικό σημείο μέσα στην πόλη. Σημαντική είναι και η γειτνίαση του ανακτόρου με την πύλη Widmertor του νέου Ringmauer, για λόγους ασφαλείας. Η μεταφορά του διοικητικού κέντρου της Βιέννης συνδέεται με την έντονη ανάπτυξη της εβραϊκής συνοικίας κοντά στο ανάκτορο της Am Hof, στην οποία κατοικούσαν Εβραίοι με υψηλόβαθμες

4. Σύμφωνα με αυτό όσοι έμποροι διέρχονταν από τη Βιέννη ήταν υποχρεωμένοι να ξεφορτώνουν το εμπόρευσμά τους και να το διαθέσουν προς πώληση, έχοντας το δικαίωμα να συνεχίσουν το ταξίδι με όσο εμπόρευμα τους απέμεινε μόνο μετά από τρεις ημέρες παραμονής.

Χάρτης της Βιέννης το 1330

Υπόμνημα

Κατοικίες	Θρησκευτικό κέντρο - Αγ. Στέφανος
Εμπορικά κέντρα - Höher Markt και Neuer Markt	Εβραϊκή κοινότητα
Διοικητικό κέντρο - Hofburg	Πύλες

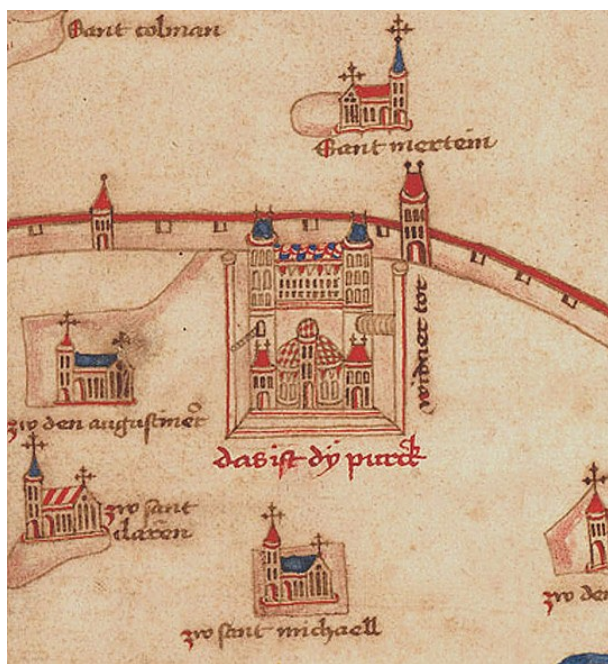
Εικ. 1.1.20.

θέσεις και μεγάλη οικονομική επιφάνεια. Με αυτόν τον τρόπο οι Αψβούργοι επιδίωξαν να διαφοροποιήσουν έντονα τη θέση τους από αυτή την ανεπιθύμητα αναπτυσσόμενη κοινωνική ομάδα (εικ. 1.1.20.).

Μέχρι το 1330 σχεδόν όλος ο χώρος εσωτερικά του Ringmauer έχει οικοδομηθεί (εικ. 1.1.20.). Στον ίδιο χάρτη σημειώνεται η ίδρυση δύο νέων μοναστηριών κοντά στο ανάκτορο, του μοναστηριού των Μινωριτών (1224) και εκείνου των Αυγουστίνων (1327). Η ίδρυση των μοναστηριών στην ίδια πλευρά της πόλης με το ανάκτορο αποδεικνύει τη στενή σχέση της κοσμικής εξουσίας με τη θρησκευτική κατά το Μεσαίωνα. Το δικαίωμα αποθήκευσης του 1221 είχε ως αποτέλεσμα τη δυνατότητα μετατόπισης του εμπορίου μακριά από την περιοχή του Δούναβη. Έτσι το 1234 δημιουργήθηκε κοντά στον χερσαίο εμπορικό άξονα της Herrengasse ένα νέο εμπορικό κέντρο, η Neuer Markt, πιθανώς για την ενίσχυση του ανεπαρκούς ανεφοδιασμού της αναπτυσσόμενης Βιέννης μέσω της Höher Markt. Λόγω της θέσης της στο νότιο τμήμα της πόλης, στη νέα αγορά διεξαγόταν κυρίως εμπόριο με προϊόντα από τη Βενετία και τις χώρες της Αδριατικής.

Δύο γεγονότα που ακολούθησαν και ήταν εξέχουσας σημασίας για την πνευματική ζωή και την αίγλη της πόλης ήταν η ίδρυση το Πανεπιστημίου της Βιέννης το 1358 υπό την εξουσία του Ροδόλφου IV και η ανακατασκευή του Αγ. Στεφάνου σε γοθικό ρυθμό. Έναν αιώνα περίπου αργότερα, το 1469, στον Αγ. Στέφανο, που μέχρι τότε αποτελούσε μητρόπολη της πόλης, εγκαταστάθηκε και η επισκοπική έδρα.

Μέχρι το 1400 η συνοικία των Εβραίων είχε αποκτήσει πληθυσμό 800 ατόμων. Η

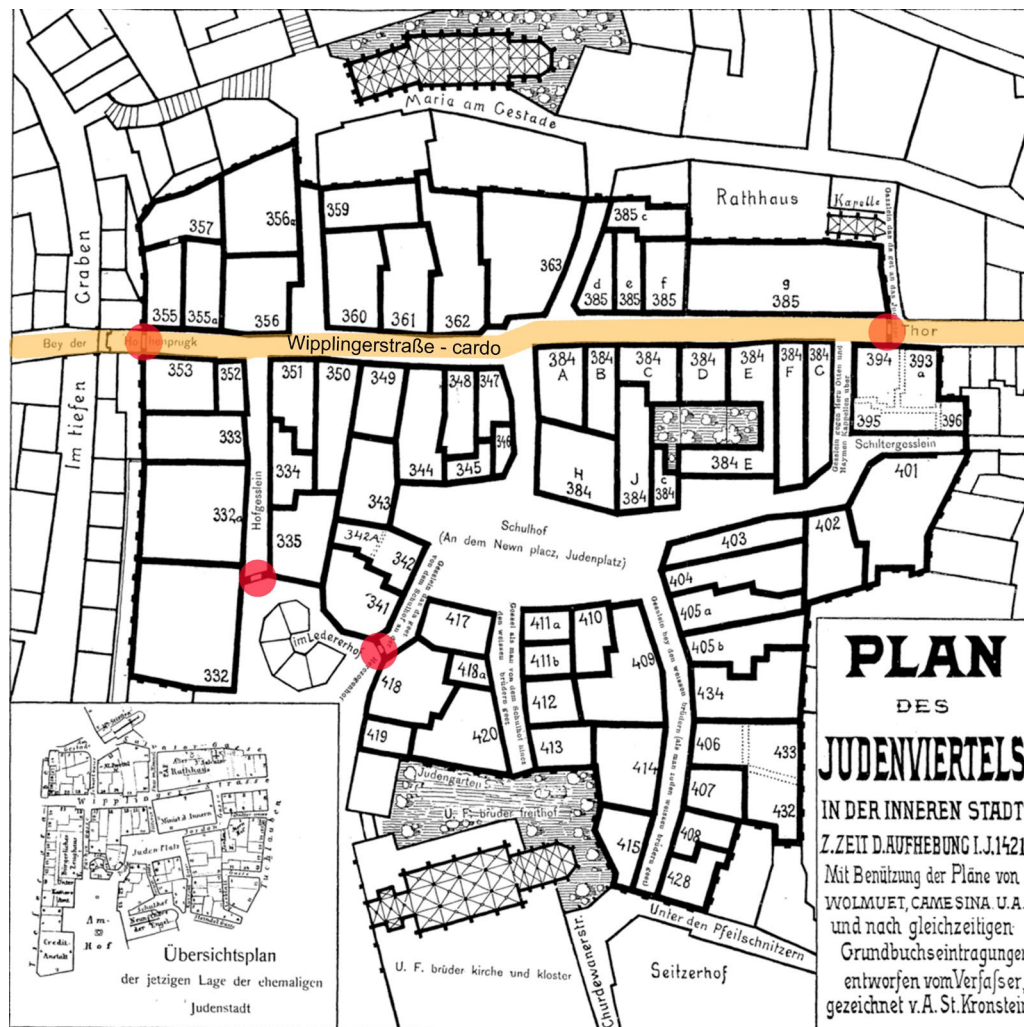
Εικ. 1.1.21. Απεικόνιση του Hofburg του 1421

συνοικία εφάπτονταν ΒΔ στην οδό Tiefer Graben, αρχαίο όριο του ρωμαϊκού στρατοπέδου, και ΝΑ έφτανε μέχρι την οδό Tuchlauben, στη θέση της χάραξης του decumanus. Ο άξονας του cardo με τη μορφή της οδού Wipplingerstraße εντάχθηκε μέσα στα όρια της συνοικίας. Οι εξωτερικοί τοίχοι των κτιρίων της συνοικίας ήταν διαμορφωμένοι έτσι ώστε να αποτελούν έναν ενιαίο οχυρωματικό οργανισμό (εικ. 1.1.22.). Σε αυτή την κλειστή δομή η είσοδος γινόταν μέσω τεσσάρων πυλών. Όλη αυτή η διάταξη της συνοικίας προδίδει την εσωστρέφεια της εβραϊκής κοινότητας. Το 1420 συντελέστηκε ένας από τους μεγαλύτερους διωγμούς στην ιστορία της Βιέννης αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης, ο οποίος διήρκησε μέχρι το 1421. Οι Εβραίοι εκδιώχθηκαν ή θανατώθηκαν, οι περιουσίες τους δημεύτηκαν και η κλειστή δομή της συνοικίας τους κατακερματίστηκε, αφήνοντας το αρχαίο cardo, που με τη δημιουργία της

συνοικίας είχε δεσμευτεί στο εσωτερικό της, ελεύθερο στην πόλη.

Από το 16^ο αιώνα, παρά το προνόμιο αποθήκευσης που απολάμβαναν οι Βιεννέζοι έμποροι, το εμπόριο είχε περάσει στην επιρροή οικονομικά ισχυρών εμπορικών γερμανικών εταιριών. Έτσι το 1515 ο Μαξιμιλιανός I έθεσε το προνόμιο εν μέρει εκτός ισχύος, επιτρέποντας το χονδρικό εμπόριο και στους ξένους εμπόρους. Με αυτόν τον τρόπο το μονοπώλιο των γηγενών

εμπόρων στη Βιέννη άρχισε να καταργείται. Με τα εξερευνητικά ταξίδια και τη δραστηριοποίηση στον Ατλαντικό που ξεκίνησε αυτή την εποχή, η οικονομική παρακμή του βενετσιάνικου και γενικότερα του μεσογειακού εμπορίου επηρέασε και τους Βιεννέζους εμπόρους, οι οποίοι έχασαν τα εμπορικά προνόμια που τους παρείχε η σχέση τους με τη Βενετία. Ωστόσο, η Βιέννη εξακολουθούσε να κατέχει εξέχοντα ρόλο στο εμπόριο της Ουγγαρίας και αποτελούσε κέντρο διακίνησης του χαλκού από τις ουγγρικές πόλεις.

Εικ. 1.1.22. Η Εβραϊκή Συνοικία σε πλήρη ανάπτυξη το 1421 και οι πύλες προς το εσωτερικό της

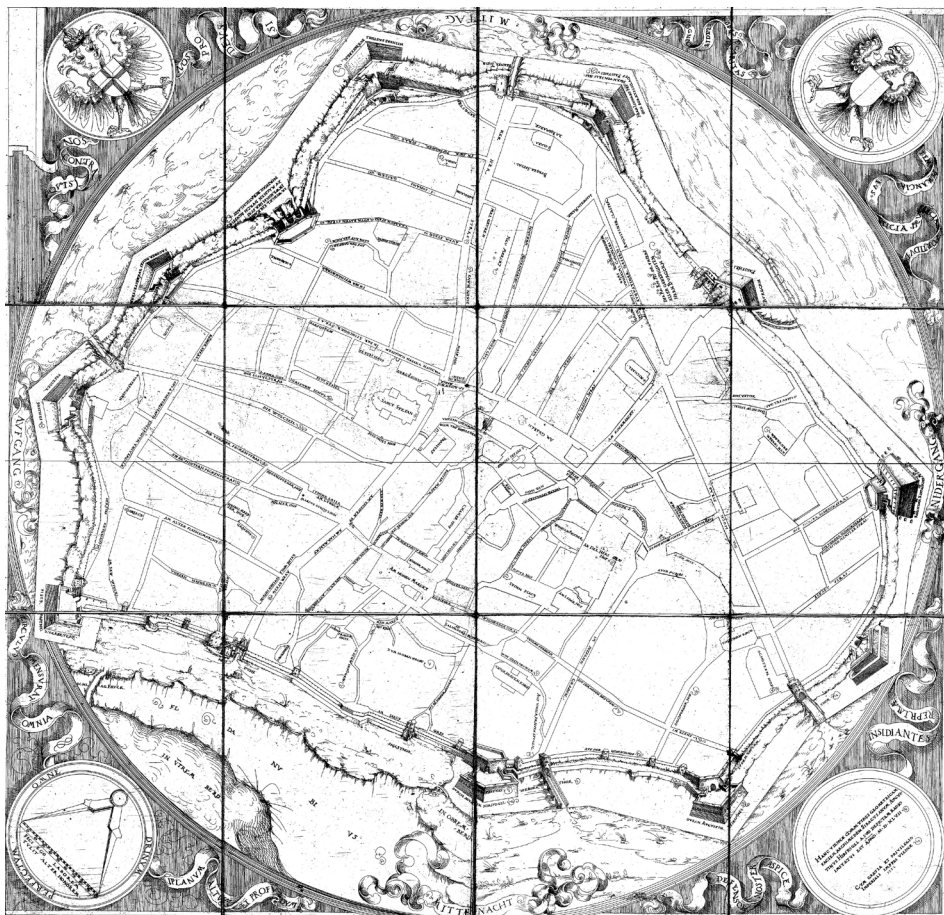
1.2. Οι τουρκικές πολιορκίες της Βιέννης και η εγκατάσταση της αυλής

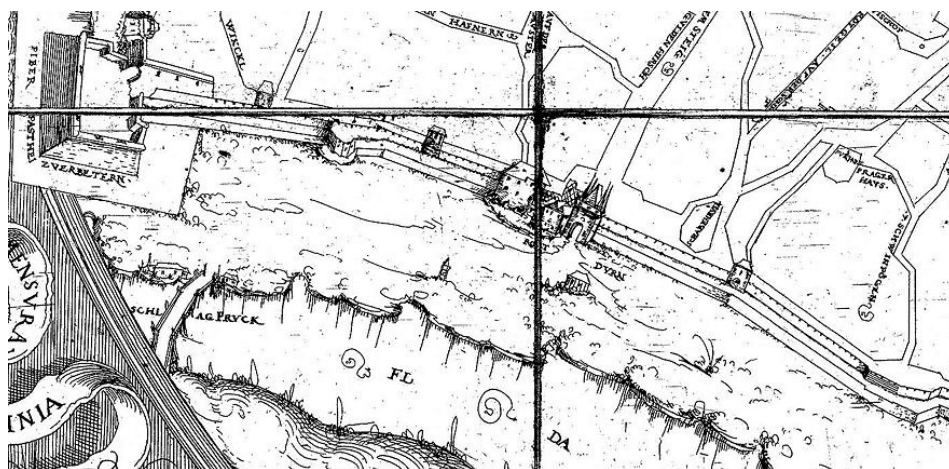
Εικόνα 1.2.1. Απεικόνιση της Βιέννης κατά την πρώτη τουρκική πολιορκία το 1529

Καθοριστική σημασία για την εξέλιξη της πόλης είχαν οι δύο πολιορκίες της από τους Τούρκους. Η πρώτη πολιορκία πραγματοποιήθηκε από τον Σουλεϊμάν, ο οποίος ξεκίνησε από την Κωνσταντινούπολη στις 10 Απριλίου 1529, έφτασε στη Βιέννη το Σεπτέμβριο του ίδιο έτους και μετά την αδυναμία άλωσης της πόλης αποχώρησε τη 15^η Οκτωβρίου 1529. Παρότι η πολιορκία ήταν ανεπιτυχής, έδειξε την ανεπάρκεια του Ringmauer, που δεν είχε εκσυγχρονιστεί από την κατασκευή του στις αρχές του 13^{ου} αιώνα και δεν ανταποκρινόταν στην άμυνα ενάντια μιας επίθεσης με πυροβόλα όπλα⁵. Ο διαρκής κίνδυνος των Τούρκων ήταν τελικά η αφορμή για να αρχίσουν οι σκέψεις για την οικοδόμηση μιας νέας οχύρωσης από τον Φερδινάνδο Ι γύρω στα 1533. Η νέα οχύρωση θα χτιζόταν σύμφωνα με τα σύγχρονα πρότυπα της προμαχωνικής αρχιτεκτονικής και σχέδια προτάσεων άρχισαν να κατατίθενται ήδη από το 1547.

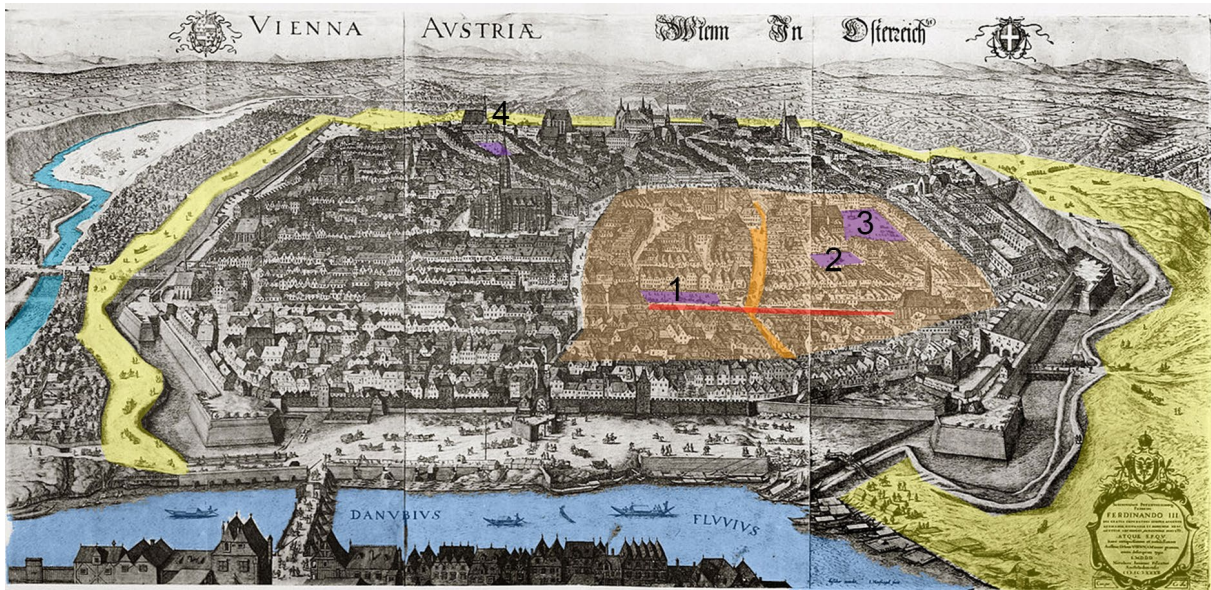
5. Για τη συντήρηση του τείχους ήταν υπεύθυνη ανέκαθεν η πόλη της Βιέννης, αλλά στη δεδομένη περίοδο δεν υπήρχε οικονομική δυνατότητα χρηματοδότησης μιας τέτοιας κατασκευής.

Εικ. 1.2.2. Κάτοψη της πόλης της Βιέννης του 1547 – Διατηρείται ακόμη το μεσαιωνικό Ringmauer

Εικ. 1.2.3. Λεπτομέρεια από την κάτοψη της πόλης της Βιέννης του 1547 – Περιοχή του Δούναβη – Η διατήρηση της πύλης υποδηλώνει την αμείωτη σημασία του Δούναβη στην εμπορική ζωή της πόλης κατά το 16^ο αιώνα – Φανερή η απουσία λιμενικών εγκαταστάσεων λόγω των πλοίων με μικρό βύθισμα που δεν απαιτούσαν προβλήτες – Ύπαρξη μιας γέφυρας σύνδεσης (Schlagbrücke, 1368) με την απέναντι όχθη του Δούναβη, τη Leopoldstadt

Απεικόνιση της Βιέννης το 1609

Υπόμνημα

 Δούναβης	 Ανοικοδόμητη περιοχή - Glacis	 Cardo	 Μεσαιωνικές πλατείες 1.Höher Markt 2.Judenplatz 3.Am Hof 4.Neuer Markt
 Wien	 Περιοχή ρωμαϊκού	 Decumanus	

Εικόνα 1.2.4.

Το νέο τείχος ονομάστηκε Festungsmauer και επρόκειτο για μία προμαχωνική οχύρωση. Αρχικά οι παλιοί πύργοι ανακατασκευάστηκαν σε προμαχώνες και ενισχύθηκε το παλιό Ringmauer⁶. Ιδιαίτερα ενισχύθηκε το νότιο τμήμα της νέας οχύρωσης, καθώς αυτό ήταν το πιο ευάλωτο, όπως είχε δείξει η πολιορκία του 1529. Αργότερα άρχισαν να αντικαθίστανται τα μεταπύργια με νέα. Το 1609, η κατασκευή των προμαχώνων έχει σχεδόν ολοκληρωθεί, ενώ το τελευταίο σημείο στο οποίο παρέμεναν ακόμη τα παλιά τείχη είναι η πλευρά προς το Δούναβη, η λιγότερο απειλούμενη από εχθρικές επιθέσεις (εικ. 1.2.4.). Διακρίνεται ακόμη η περιοχή που κάλυπτε το ρωμαϊκό στρατόπεδο οριοθετημένη μέσα στο μεσαιωνικό ιστό της πόλης, οι δύο σαφείς χαράξεις του cardo και του decumanus καθώς και η θέση των ρωμαϊκών τειχών. Μέσα στην πόλη διακρίνονται και οι τέσσερις μεγάλες πλατείες της, δύο από τις οποίες, η Höher Markt και η Neuer Markt, είχαν το χαρακτήρα αγοράς. Τέλος η απέναντι πλευρά του Δούναβη, η Leopoldstadt, απεικονίζεται με πυκνή δόμηση⁷.

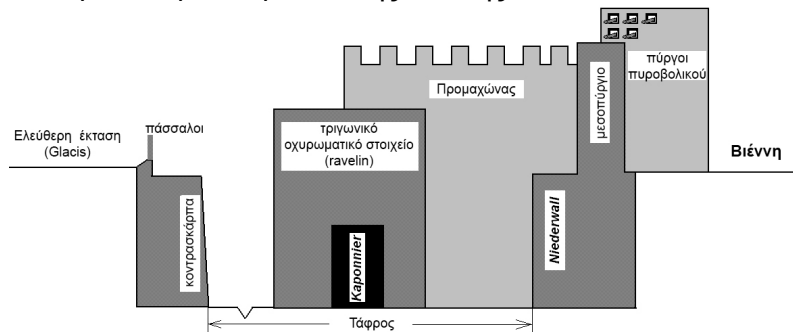
Μετά την ολοκλήρωση της κατασκευής των προμαχώνων και των νέων τειχών, το Festungsmauer ήταν φαρδύτερο και πιο ισχυρό από τον προκάτοχό του. Παρά το μεγάλο μέγεθος των μεταπυργίων, αυτές δεν παρείχαν επαρκή άμυνα, με αποτέλεσμα να ενισχυθούν εξωτερικά με τριγωνικά οχυρωματικά στοιχεία (ravelins). Μέχρι το 1657 οικοδομήθηκαν επίσης επιπρόσθετοι πύργοι για το πυροβολικό πίσω από τους προμαχώνες (εικ. 1.2.5.). Το τείχος περικλείει μια τάφρος πλάτους 20 μέτρων με τεθλασμένη χάραξη. Έξω από την τάφρο δημιουργήθηκε μια ανοικοδόμητη έκταση γης, η Glacis, πλάτους περίπου 300 μέτρων, η

6. Ο πρώτος από τους προμαχώνες που οικοδομήθηκε χρηματοδοτήθηκε εξ ολοκλήρου από την πόλη της Βιέννης, ενώ για τις περαιτέρω εργασίες συνέβαλαν οικονομικά πλούσια κρατίδια της αυτοκρατορίας αλλά χρησιμοποιήθηκαν και κληροδοτήματα πολιτών.

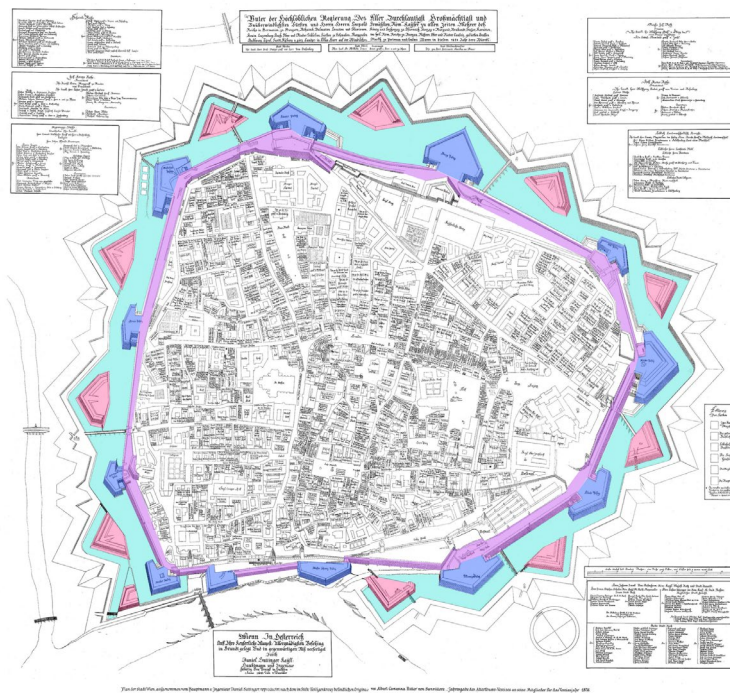
7. Ο οικισμός που εξελίχθηκε στη σύγχρονη Leopoldstadt έχει τις ρίζες του στις αρχές του 14ου αιώνα.

οποία επέτρεπε την καθαρή ορατότητα και πρόσφερε ένα ανεμπόδιο πεδίο βολής εναντίων των επιτιθέμενων εχθρών. Ένα χρόνο πριν τη νέα τουρκική πολιορκία, το 1682, ανατέθηκε σε ένα μηχανικό, τον Georg Rimpler, να βελτιώσει περαιτέρω την οχύρωση και έτσι, εκτός από την ενίσχυσή της, προστέθηκαν σε αυτή δύο νέα στοιχεία ⁸.

Στην απεικόνιση της οχύρωσης της Βιέννης το 1683 πριν από τη δεύτερη τουρκική πολιορκία αξίζει να σημειωθεί ότι, παρά την ολοκλήρωση της κατασκευής της νέας οχύρωσης, το τμήμα του Ringmauer προς την πλευρά του Δούναβη διατηρούνταν ακόμη και τότε (εικ. 1.2.6.). Την περίοδο αυτή διαφάνεται και μια επεξεργασία των όχθων του Δούναβη με τη δημιουργία των ονομαζόμενων Länden (εικ. 1.2.7.). Οι πρωταρχικές αυτές προβλήτες αποτέλεσαν και την πρώτη μορφή του παραποτάμιου λιμανιού της Βιέννης.

Εικ. 1.2.5. Τομή της οχύρωσης της Βιέννης

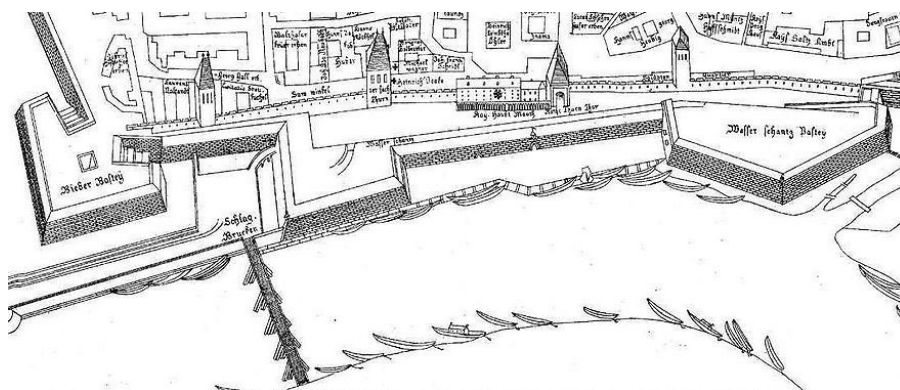

Κάτοψη της Βιέννης πριν την πολιορκία του 1683 - Η οχύρωση σε πλήρη ανάπτυξη Υπόμνημα

- Προμαχώνες
- Ravelins (τριγωνικοί οχυρωματικοί σχηματισμοί)
- Μεταπύργια
- Τάφος

Εικ. 1.2.6.

8. Ένας αμυντικός χώρος στον πυθμένα της τάφρου (Karronier) καθώς και ένα επιπρόσθετο τοίχιο στη βάση των κορτίνων (Niederwall).

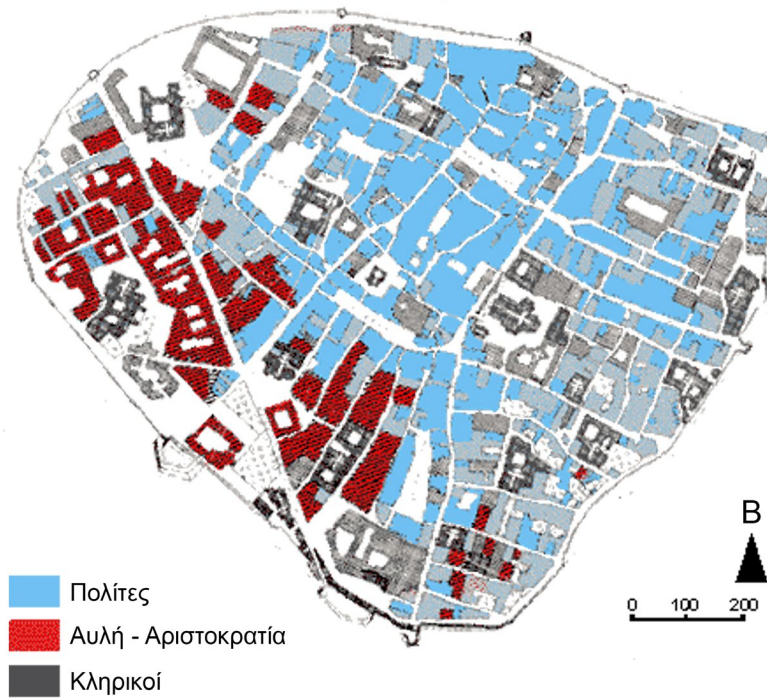
Εικ. 1.2.7. Λεπτομέρεια της κάτοψης της πόλης της Βιέννης του 1683 – Περιοχή του Δούναβη

Στις 14 Ιουλίου 1683 ο βεζήρης Kara Mustafa, ο οποίος τέθηκε επί κεφαλής από το σουλτάνο Μεχμέτ IV, έφτασε έξω από τα τείχη της Βιέννης με τον οθωμανικό στρατό και άρχισε η δεύτερη πολιορκία της Βιέννης, η οποία έληξε με τη νίκη των αμυνόμενων στη μάχη του Kahlenberg στις 12 Σεπτεμβρίου 1683⁹. Η δεύτερη αυτή πολιορκία της πόλης φανέρωσε τις ελλείψεις της νέας οχύρωσης. Μία από τις σημαντικότερες ήταν το μικρό πλάτος της ανοικοδόμητης περιοχής και κατ' επέκταση η μικρή απόσταση μεταξύ της πόλης και των προαστίων, των οποίων τα ερείπια προσέφεραν επαρκή προστασία στους επιτιθέμενους. Καθώς επίσης οι τριγωνικές οχυρώσεις και μεγάλο μέρος των μεταπυργίων και των προμαχώνων είχαν καταστραφεί, άρχισαν εργασίες αποκατάστασης του τείχους, οι εξωτερικές τριγωνικές οχυρώσεις κατασκευάστηκαν εκ νέου και το πλάτος της ανοικοδόμητης περιοχής αυξήθηκε.

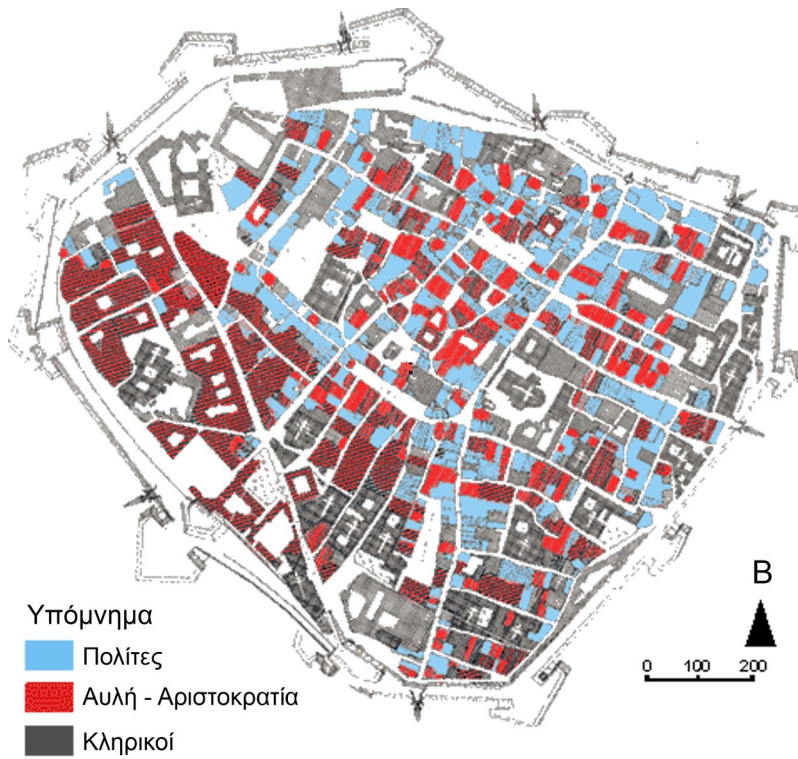
Στο μεσοδιάστημα μεταξύ των δύο τουρκικών πολιορκιών πραγματοποιήθηκε ένα μεγάλο πολιτικό γεγονός καθοριστικό για την εξέλιξη της πόλης. Η μεταφορά του συμβουλίου των Αψβούργων από τη Wiener Neustadt, μια πόλη κοντά στα σύνορα με την Ουγγαρία, στη Βιέννη το 1533, αποτέλεσε ουσιαστικά την οριστική εγκατάσταση της αυλής στην πόλη και προκάλεσε τη μεγαλύτερη προσέλευση πληθυσμού της περιόδου. Στην πόλη λοιπόν εγκαταστάθηκαν όχι μόνο οι αριστοκρατικές οικογένειες, αλλά επίσης και δικαστικό προσωπικό και γραφειοκράτες καθώς και έμποροι, τεχνίτες και εργάτες. Οι πρώτοι αποτέλεσαν τη νέα υψηλή αστική τάξη και επιδίωκαν τη διαμονή τους μέσα στα τείχη. Για να στεγαστούν δημιουργήθηκε ένα σύστημα παραχώρησης κατοικιών, το λεγόμενο Hofquartierwesen¹⁰. Το σύστημα αυτό είχε δύο συνέπειες. Η πρώτη ήταν το γεγονός ότι μέχρι τα μέσα του 17^{ου} αιώνα τα τρία τέταρτα του πληθυσμού της Βιέννης αποτελούνταν από ενοικιαστές. Η δεύτερη συνέπεια ήταν να δημιουργηθεί για το συγκεκριμένο διάστημα μια οικοδομική στασιμότητα και να αξιοποιούνται μόνο τα ήδη υπάρχοντα κελύφη, αφού το σύστημα αυτό δεν έδινε κίνητρα στους κατοίκους της πόλης να χτίσουν από την στιγμή που η ιδιοκτησία τους θα γινόταν αντικείμενο σφετερισμού από το συμβούλιο. Αυτό ίσχυε ειδικά στην αρχή, όταν οι κάτοχοι της γης δεν έπαιρναν καμία αποζημίωση. Αργότερα οι νέοι κάτοικοι που ορίζονταν από το συμβούλιο πλήρωναν ενοίκιο. Μέχρι τότε όμως πολλοί ιδιοκτήτες περιουσιών άφηναν τις κατοικίες τους χωρίς συντήρηση με σκοπό να μην πληρούν τις προϋποθέσεις του συστήματος Hofquartierwesen, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια γενικότερη εικόνα εγκατάλειψης των κτιρίων της πόλης.

9. Τα στρατεύματα της Βιέννης πολέμησαν με τη βοήθεια στρατευμάτων της αυτοκρατορίας, της Πολωνίας, της Λιθουανίας, της Βενετίας και του παπικού κράτους.

10. Το σύστημα Hofquartierwesen προέβλεπε την καταγραφή των διαθέσιμων κατοικιών της πόλης από το συμβούλιο της αυλής, ώστε αυτά να παραχωρηθούν ως κατοικίες στην αριστοκρατία της αυλής.

Εικ. 1.2.8. Πληθυσμιακή κατανομή του πληθυσμού της Βιέννης το 1550

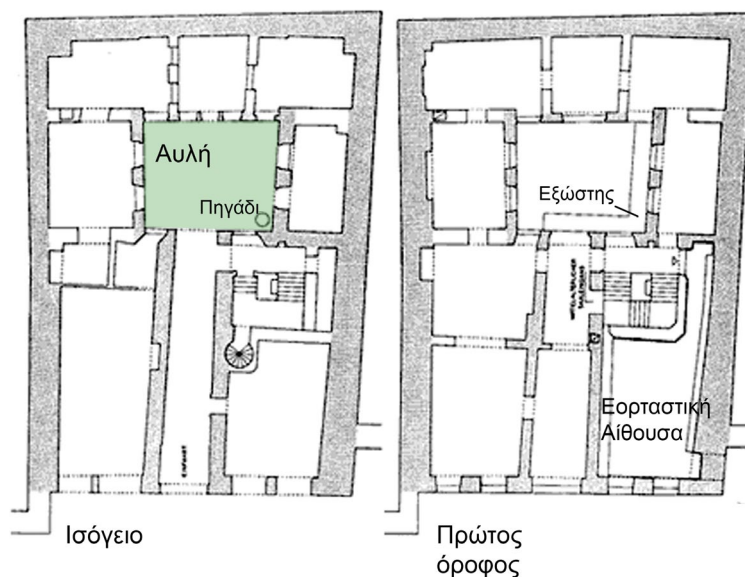

Εικ. 1.2.9. Πληθυσμιακή κατανομή του πληθυσμού της Βιέννης το 1650

Στον χάρτη κατανομής του πληθυσμού του 1550 (εικ. 1.2.8.) φαίνεται ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού αποτελούνταν ακόμα από την αστική τάξη των εμπόρων, οι οποίοι καταλάμβαναν κυρίως το βόρειο και ανατολικό τμήμα της πόλης. Η αριστοκρατία συγκεντρωνόταν ΝΔ κοντά στο Hofburg. Ένα σημαντικό τμήμα του βιεννέζικου πληθυσμού καταλάμβαναν και οι κληρικοί. Ωστόσο, μέσα σε έναν αιώνα η κατανομή των τάξεων άλλαξε και εμφανίστηκαν έντονα τα αποτελέσματα του συστήματος Hofquartierwesen. Στον χάρτη του 1650 (εικ. 1.2.9.) φαίνεται μια αύξηση του πληθυσμού των αστών αριστοκρατών και η εξάπλωσή τους στον ιστό της Βιέννης, που εκδιώκει τους αστούς εμπόρους. Ακόμη, σημειώνεται σημαντική αύξηση του πληθυσμού του κλήρου, ο οποίος ήρθε μαζί με την αριστοκρατία να εγκατασταθεί στο εσωτερικό των τειχών, με μεγαλύτερη συγκέντρωση γύρω από τις εκκλησίες και τα μοναστηριακά συγκροτήματα. Το αποτέλεσμα της μείωσης του πληθυσμού των μικροαστών ήταν η σταδιακή μετατροπή της Βιέννης σε μία μη παραγωγική πόλη.

Εικ. 1.2.10. Η Höher Markt το 1609 (Jacob Hoefnagel)

Εικ. 1.2.11. Αστική κατοικία στη Tuchlauben 19 γύρω στα 1600

Η πανοραμική άποψη του Jacob Hoefnagel (εικ. 1.2.10.) αποτελεί μια λεπτομέρεια από την απεικόνιση της πόλης του 1609 και δείχνει τη δομή του οικισμού που συγκροτείται από τις αστικές κατοικίες σε ένα κεντρικό σημείο της μεσαιωνικής Βιέννης, τη Høher Markt. Τα κτίρια που σχηματίζουν τα μέτωπά της αντιπροσωπεύουν τα τυπικά γοθικά σπιτία της εποχής και φανερώνουν και τις διαφορετικές περιόδους, όπου ανήκει το καθένα. Ενώ, λοιπόν, τα σπιτία στην αριστερή πλευρά της εικόνας βρίσκονται ακόμα στην κατασκευαστική παράδοση των μικρών και στενών (με μία ή δύο στήλες παραθύρων) πρώιμων γοθικών σπιτιών, τα φαρδιά σπιτία στο μέσο της πλατείας φανερώνουν μια συγχώνευση των πρώιμων γοθικών σπιτιών και τη δημιουργία του μεγαλύτερου ύστερου γοθικού σπιτιού (με τρεις ή τέσσερις ζώνες παραθύρων). Ένα ακόμα στοιχείο που εξάγεται είναι ότι η έκταση της πόλης ήταν διαχωρισμένη κατά το Μεσαίωνα σε στενομέτωπα οικοπέδα και ότι επικρατούσε υψηλός κατακερματισμός της γης σε πολλές μικρές ιδιοκτησίες, πιθανή απόρροια της υψηλής υπεραξίας γης.

Το νέο βιεννέζικο σπίτι γύρω στα 1600 δημιουργήθηκε από την ένωση δύο προγενέστερων στενών γοθικών σπιτιών σε ένα φαρδύτερο αρχοντικό (εικ. 1.2.11.). Το παραπάνω υποδηλώνεται επίσης και από τη χωρισμένη στα δύο κάτοψη του. Η διαίρεση αυτή πραγματοποιείται στο ισόγειο με ένα διάδρομο, ο οποίος έφτανε μέχρι την εσωτερική αυλή, η οποία διέθετε και πηγάδι. Γύρω από αυτή την αυλή αναπτύσσονταν και οι βοηθητικοί χώροι της κατοικίας. Στον πρώτο όροφο υπήρχε ένας εξώστης πάνω από αυτή την εσωτερική αυλή, ο οποίος είχε ως κύριο ρόλο να προσφέρει έναν υπαίθριο χώρο στον όροφο, αλλά και δυνατότητα εξωτερικής επικοινωνίας, αερισμού και φωτισμού σε παρατεταμένους χώρους. Στην κάτοψη του πρώτου ορόφου φαίνεται η και ύπαρξη της εορταστικής αίθουσας (Festsaal), η οποία επικοινωνεί με την κυρίως σκάλα του αρχοντικού και δεν διαχωρίζεται με τοίχο, αλλά με ένα προστατευτικό στηθαίο. Ακόμη η ύπαρξη μιας μικρής κυκλικής σκάλας στο ισόγειο αποδεικνύει την ύπαρξη υπογείου, το οποίο συνήθως χρησιμοποιούνταν ως κελάρι.

Μέχρι τα τέλη του Μεσαίωνα είχαν πραγματοποιηθεί λοιπόν τα δύο μεγάλα γεγονότα που διαμόρφωσαν την εικόνα της πόλης και την προετοίμασαν για την είσοδό της στη νεότερη εποχή. Το πρώτο ήταν οι δύο μεγάλες νίκες της Βιέννης κατά τη διάρκεια των τουρκικών πολιορκιών. Πέρα από την ενίσχυση της πόλης με μία οχύρωση μεγάλης κλίμακας και αμυντικής ικανότητας, οι νίκες έπαιξαν σπουδαίο ρόλο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο. Η οικονομική σημασία της Βιέννης καθώς και το γεγονός ότι αποτελούσε ένα χριστιανικό φρούριο ανάμεσα στις Άλπεις και τα Καρπάθια, έτρεφαν την επιθυμία των Οθωμανών να την κατακτήσουν, καθώς την θεωρούσαν ως πύλη για τη Δυτική Ευρώπη. Για την ευρωπαϊκή εξέλιξη η νίκη της Βιέννης ήταν υψίστης σημασίας, καθώς ανέκοψε την προέλαση των Οθωμανών μια για πάντα και εμπόδισε την εξάπλωσή τους στη Δύση. Ακόμη η εγκατάσταση της αυλής των Αψβούργων στη Βιέννη προσέδωσε γόντρο και έπαιξε πολύ σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση του αστικού τοπίου και των παραγωγικών δομών, αλλά είχε και σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνική διαστρωμάτωση της πόλης. Ακόμη, την έλευση των Αψβούργων ακολούθησε μια έντονη εμπορική δραστηριότητα που έδωσε μια μεγάλη ώθηση στην οικονομία, με αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι νέοι κάτοικοι να εγκαθίστανται στην πόλη αναζητώντας εργασία. Μέχρι τα τέλη του Μεσαίωνα η Βιέννη είχε διέλθει από πολλές αυξομειώσεις του μεγέθους της και διέθετε πλέον τις προϋποθέσεις για μια νέα εξελικτική πορεία.

**2. Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της
“μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της
Βιέννης**

2.1. Η έξοδος της πόλης από τη μεσαιωνική της συγκρότηση

Το σημαντικότερο γεγονός που καθόρισε την εξέλιξη της Βιέννης μέσα στον 18^ο αιώνα ήταν η οριστική απαλλαγή από την τουρκική απειλή και τον δυσβάσταχτο ρόλο της ως πρώτης γραμμής άμυνας της Ευρώπης. Η συνθήκη του Κάρλοβιτς το 1699 επισφράγισε την οριστική απομάκρυνση των Οθωμανών και έδωσε το απαιτούμενο για την ανάπτυξη αίσθημα ασφαλείας. Η συνθήκη έθεσε ένα τμήμα της Ουκρανίας υπό την κυριαρχία των Αψβούργων, που αποτέλεσε στο εξής πεδίο ανάσχεσης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Με την έλευση της ειρήνης μεταξύ των δύο αντιπάλων, άρχισε μια προσπάθεια αναθέρμανσης των εμπορικών τους σχέσεων. Στη Βιέννη είχε αναπτυχθεί ήδη από το 1660 μια νέα οικονομική πολιτική, με σημαντικό μέτρο της τις εφοριακές διευκολύνσεις που εφαρμόστηκαν το 1705 και αναζωογόνησαν το εμπόριο με τη Βοημία και την Ιταλία. Ωστόσο, η «Ανατολική Εταιρία Εμπορίου» που είχε ιδρυθεί το 1667 και οργάνωνε το εμπόριο με τους Οθωμανούς είχε αποδειχθεί ανεπαρκής. Έτσι πρώτα με τη συνθήκη του Κάρλοβιτς και αργότερα με εκείνη του Πασάροβιτς (1718) παραχωρήθηκαν νέα αμοιβαία εμπορικά προνόμια στους υπηκόους και των δύο αυτοκρατοριών.

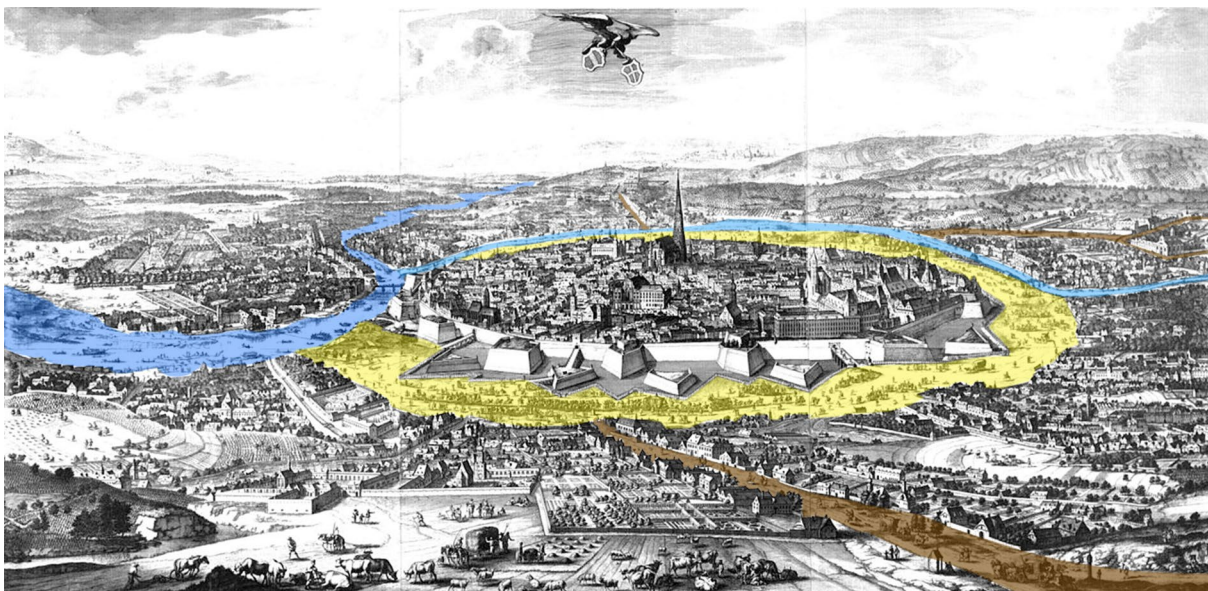

Εικ. 2.1.1. Η θέση της Βοημίας στο σημερινό κράτος της Τσεχίας και η σχέση της με την πόλη της Βιέννης

Με τις νέες εμπορικές συνθήκες ευνοήθηκαν ιδιαίτερα οι Έλληνες έμποροι, που, όντας υπήκοοι της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, εγκαταστάθηκαν στην πόλη της Βιέννης. Συγκεκριμένα εγκαταστάθηκαν κυρίως στο ΒΑ τμήμα της, όπου παραδοσιακά πραγματοποιούνταν το χονδρικό εμπόριο. Εκεί υπάρχει ακόμα και σήμερα η οδός Griechengasse προς τιμήν του ελληνικού στοιχείου που κυριαρχούσε κάποτε στην περιοχή, καθώς μέχρι τα τέλη του 18^{ου} αιώνα ο αριθμός των Ελλήνων έφτανε περίπου τις 2.000. Σύντομα δημιούργησαν μεγάλους εμπορικούς οίκους και αυτή η γρήγορη οικονομική ανέλιξη επέτρεψε στους Έλληνες να ενσωματωθούν στη βιεννέζικη υψηλή κοινωνία, να γίνουν εξέχοντα μέλη της αστικής τάξης, να λάβουν ακόμα και τίτλους ευγενείας. Αναφέρεται ακόμη ότι ο Έλληνας Johannes Theodat άνοιξε το πρώτο καφενείο στη Βιέννη το 1685, το οποίο αποτέλεσε την απαρχή του θεσμού των καφέ που έφτασε στο απόγειό του το 19^ο αιώνα. Οι Έλληνες της Βιέννης χρησιμοποίησαν την περιουσία τους κάνοντας κοινωφελή κοινωνικά και εθνικά έργα, τόσο στην ίδια την Βιέννη όσο και στον Ελλαδικό χώρο, π.χ. εκκλησίες, σχολεία καθώς και την Εθνική Σχολή της Βιέννης,

το μεγάλο ελληνικό σχολείο της πόλης. Ένας μεγάλος ευεργέτης για τη Βιέννη ήταν ο Έλληνας επιχειρηματίας Νικόλαος Δούμπας, ο οποίος συνεισέφερε σημαντικά για την ανέγερση πολλών δημοσίων κτιρίων στη Βιέννη και του ανήκει η πρωτοβουλία ίδρυσης του Μεγάρου του Μουσικού Συνδέσμου της Βιέννης, ο οποίος οφείλει την ύπαρξή του σχεδόν αποκλειστικά στις δωρεές του ίδιου και του πατέρα του.

Μεταξύ των ξένων προϊόντων που διακινούνταν στη Βιέννη, τα τρόφιμα ήταν ζωτικής σημασίας λόγω του αυξανόμενου πληθυσμού της πόλης. Τρόφιμα εισάγονταν σε μεγάλο βαθμό από την Ουγγαρία, στο τμήμα της οποίας υπό τουρκική κατοχή όμως απαγορευόταν η εξαγωγή υλικού πολέμου. Οι χώρες του βοημικού βασιλείου έπαιζαν εξίσου σημαντικό ρόλο στον ανεφοδιασμό της Βιέννης με τρόφιμα αλλά και είδη πρώτης ανάγκης. Το ακριβότερο προϊόν εξαγωγής της Βιέννης σε όλες αυτές τις περιοχές ήταν, όπως και το Μεσαίωνα, το κρασί. Η εξασφάλιση των αγορών τροφίμων της Ουγγαρίας και της Βοημίας αποτέλεσε έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες για τη μελλοντική ραγδαία ανάπτυξη του 19^{ου} αιώνα.

Απεικόνιση της Βιέννης το 1686

Υπόμνημα

■ Δούναβης (Donaukanal)

■ Ανοικοδόμητη περιοχή

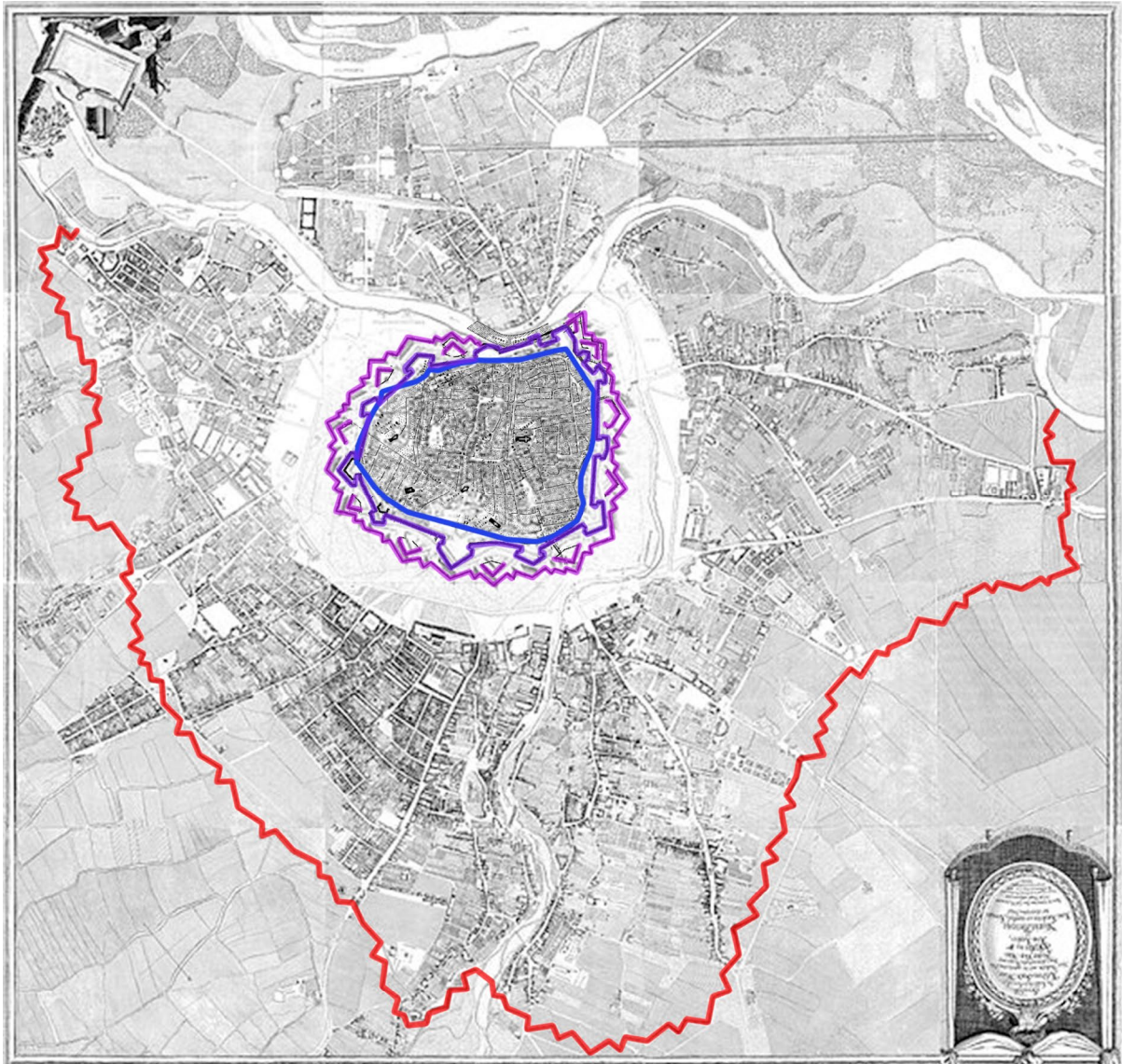
■ Wien

■ Άξονες ανάπτυξης προαστίων

Εικ. 2.1.2.

Στις αρχές του 18^{ου} αιώνα η Βιέννη άρχισε να εμφανίζει τα πρώτα σημάδια εξέλιξης της σε μία σύγχρονη μεγαλούπολη και να βγαίνει από τη μεσαιωνική της συγκρότηση, καθώς μετά την ήττα του Kara Mustafa το 1683 επεκτάθηκε για πρώτη φορά οργανωμένα έξω από την οχύρωσή της και δημιούργησε εκ νέου τα κατεστραμμένα από τους Τούρκους προάστια της. Η καθυστέρηση αυτή σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές πόλεις οφείλεται στο γεγονός ότι η Βιέννη για πάνω από ενάμιση αιώνα βρισκόταν υπό το φόβο επίθεσης των Οθωμανών. Η επέκταση, λοιπόν, που πραγματοποιήθηκε στα προάστια, σύμφωνα πάντα με τα ισχύοντα αρχιτεκτονικά πρότυπα του μπαρόκ, πραγματοποιήθηκε αρχικά ακτινωτά ακολουθώντας τις χαράξεις των μεσαιωνικών δρόμων. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι αφέθηκε ξανά μια ελεύθερη έκταση μεταξύ των προαστίων και του τείχους της πόλης, η οποία και αποκαταστάθηκε πλήρως

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης μετά την πολιορκία (εικ. 2.1.2). Για την προστασία του πληθυσμού των αναπτυσσόμενων προαστίων άρχισε το 1704 η οικοδόμηση ενός νέου περιφερειακού τείχους του Linienwall (εικ. 2.1.3.). Στα νέα προάστια εγκαταστάθηκαν σταδιακά μικρές επιχειρήσεις και βιοτεχνίες, ενώ οι διοίκηση πήρε τη θέση της στην ενδότερη πόλη. Η σημασία του Linienwall σε αντίθεση με τις προηγούμενες οχυρώσεις δεν ήταν τόσο στρατιωτική, αλλά χρησίμευε περισσότερο ως τελωνειακό όριο για την πόλη και μέσο αυτοκρατορικού ελέγχου.

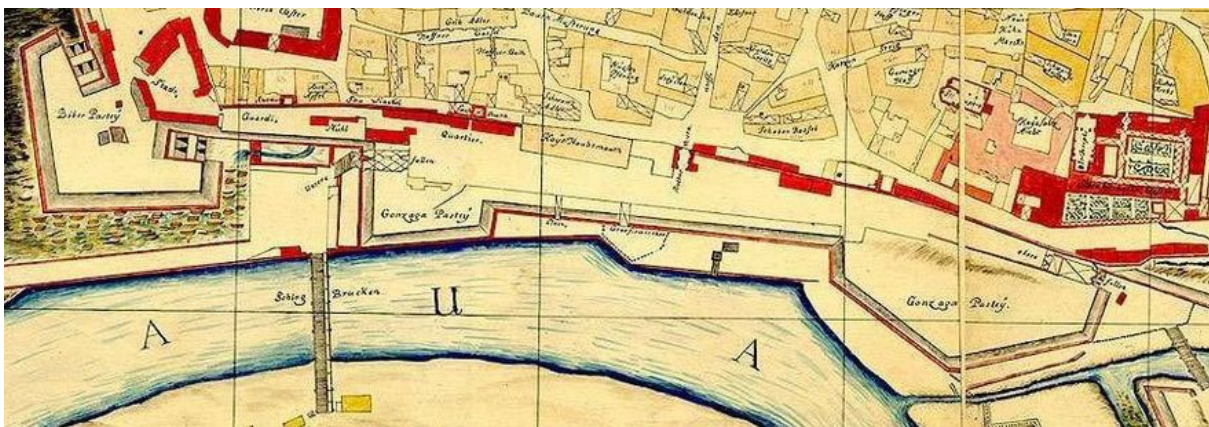
Χάρτης επέκτασης της οχύρωσης της Βιέννης
Υπόμνημα

— Ringmuer , 1192-1533	— Festungsmauer , 1610-1683,
Ravelins, Τάφος
— Festungsmauer , 1533-1610,
Προμαχώνες, Μεταπύργια	— Linienwall, 1704

Εικ. 2.1.3.

Εικ. 2.1.4. Κάτοψη της πόλης της Βιέννης το 1710 – Διαμόρφωση της ανοικοδόμητης περιοχής και μετατροπή της σε χώρο περιπάτου και αναψυχής

Εικ. 2.1.5. Λεπτομέρεια της κάτοψης της πόλης της Βιέννης του 1710 – Το εναπομείναν τμήμα του μεσαιωνικού Ringmauer προς την πλευρά του Δούναβη άρχισε τότε να κατεδαφίζεται

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

Με την εγκατάσταση της βιοτεχνίας, εμφανίστηκε ένα νέο είδος αστικής κατοικίας κυρίως στα προστατευμένα προάστια της πόλης. Το παλιό σπίτι με το οξυκόρυφο αέτωμα που τοποθετούνταν πάνω στους στενούς μεσαιωνικούς δρόμους της εσωτερικής πόλης αντικαταστάθηκε σταδιακά από το Hofhaus (σπίτι με αυλή). Αντίθετα με τα μεσαιωνικά σπίτια, τα νέα κτίρια είχαν φαρδιές προσόψεις με την κορυφογραμμή της στέγης παράλληλη στον δρόμο αντί για κάθετη. Τα κτίσματα αυτά ήταν διώροφα ή τριώροφα και συνήθως είχαν μία κεντρική τοξωτή είσοδο, που οδηγούσε στο πιο χαρακτηριστικό σημείο του Hofhaus: τη μεγάλη του αυλή. Η αυλή αυτή, σε αντίθεση με εκείνη των μεσαιωνικών γοθικών σπιτιών που ήταν μικρότερη και περικλειόταν από την κάτοψη, ήταν σημαντικά μεγαλύτερη και με τη συνένωση με τις αυλές των υπολοίπων σπιτιών του οικοδομικού τετραγώνου, διαμόρφωνε έναν μεγάλο ελεύθερο χώρο εσωτερικά του τετραγώνου για την εξυπηρέτηση βιοτεχνικών εργασιών και όχι οικιακών δραστηριοτήτων (εικ. 2.1.6.). Εμφανίστηκε λοιπόν ένας πρώτος τύπος κοινόχρηστου υπαίθριου χώρου, εγκαταλείποντας τον παραδοσιακό χαρακτήρα της ιδιωτικής αυλής.

Εικ. 2.1.6. Η κατοικία με αυλή (Hofhaus) του 17^{ου} αιώνα – Άποψη από το εσωτερικό ενός οικοδομικού τετραγώνου αποτελούμενου από πολλές τέτοιες κατοικίες

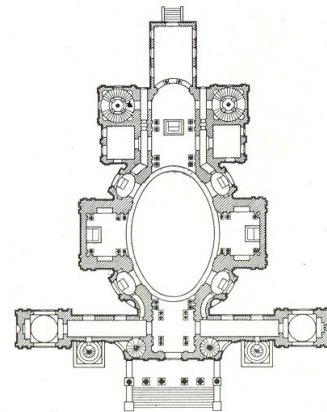
Με την ανάκτηση της Ουγγαρίας και μεγάλου μέρους των Βαλκανίων (με τις συνθήκες του 1699 και του 1718 αντίστοιχα) και τις οικονομικές πολιτικές που οδήγησαν σε οικονομική ανάπτυξη μέσω της τόνωσης του εμπορίου, η θέση της Βιέννης, πρωτεύουσας της αυτοκρατορίας των Αψβούργων, είχε ενισχυθεί και αποκτήσει κύρος στον ευρωπαϊκό χώρο. Έτσι στην Αυστρία, μαζί με τη συνειδητοποίηση της εθνικής ταυτότητάς της, αναπτύχθηκε μια μεγαλόπρεπη μπαρόκ αρχιτεκτονική έκφραση. Φορείς της άνθισης του αυστριακού μπαρόκ ήταν οι αριστοκρατικές οικογένειες, προερχόμενες από ολόκληρη την Ευρώπη, οι οποίες ήρθαν να εγκατασταθούν στη Βιέννη λόγω της μεγάλης οικονομικής και πνευματικής άνθησης που συντελούνταν αυτή την περίοδο στην πόλη. Το χρήμα και η ανάγκη έκφρασης της υπεροχής τους δια της κρατούσης έκφρασης των ισχυρών μοναρχικών οίκων οδήγησαν στην ανέγερση

επιβλητικών μπαρόκ κτιρίων ανάλογων του κύρους της εκάστοτε οικογενείας, τόσο στο παλιό κέντρο όσο και στα προάστια εντός αλλά και εκτός του Linienwall. Στο κέντρο της πόλης, λόγω έλλειψης διαθέσιμου χώρου, οι αριστοκρατικές οικογένειες αγόραζαν δυο ή τρεις κατοικίες, τις κατεδάφιζαν και οικοδομούσαν στην θέση τους τα νέα τους παλάτια, πλατωμέτωπα κτίρια που αναπτύσσονταν πάνω σε κύριους άξονες. Έτσι μέσα στην πόλη η μεσαιωνική ομοιομορφία της αστικής κλίμακας άρχισε να διαρρηγνύεται. Σημαντικό είναι ότι μέχρι το 1730 από τις 930 κατοικίες που αριθμούσε η πόλη, οι 248 αναφέρονταν σε παλάτια και αρχοντικά, γεγονός που αποδεικνύει τον πλούτο και την αίγλη της.

Την προσπάθεια δημιουργίας μιας μεγαλόπρεπης εικόνας αποδεικνύει και η επιλογή ονομαστών αρχιτεκτόνων από τους αριστοκράτες της εποχής για τη δημιουργία των νέων τους αστικών αρχοντικών. Ένας από τους αρχιτέκτονες που άφησαν έντονα το μπαρόκ αποτύπωμά τους στη Βιέννη ήταν ο Johann Bernhard Fischer von Erlach, ο οποίος είχε σπουδάσει στη Ρώμη και το 1705 διορίστηκε αρχιτέκτονας της αυλής. Το έργο του περιλαμβάνει πολλά παλάτια, αστικά και εξοχικά, εκκλησιαστική αρχιτεκτονική, με το αριστούργημά του την Karlskirche (εικ. 2.1.7., 2.1.8.), αλλά και το σχεδιασμό της βιβλιοθήκης του αυτοκρατορικού Hofburg (εικ. 2.1.9.). Ο δεύτερος μεγάλος αρχιτέκτονας της εποχής ήταν ο Johann Lukas von Hildebrandt, ο οποίος δεν δούλεψε τόσο για την οικογένεια των Αψβούργων όσο για τις αριστοκρατικές οικογένειες της Βιέννης, χτίζοντας παλάτια, όπως και ο Fischer von Erlach, τόσο στο κέντρο της πόλης όσο και στα νεοσύστατα προάστια. Εκτός από τους ντόπιους αρχιτέκτονες, στη Βιέννη δραστηριοποιήθηκαν και πολλοί ξένοι αρχιτέκτονες, όπως ο Ιταλός Domenico Martinielli.

Εικ. 2.1.7. Karlskirche, 1716-1737, F. v. Erlach

Εικ. 2.1.8. Karlskirche, Κάτοψη, 1716-1737, F. v. Erlach

Εικ. 2.1.9. Εσωτερικό της βιβλιοθήκης του Hofburg, 1723-1726, F.v. Erlach

Εικόνα 2.1.10. Παλάτι Kinsky, 1713 – 1719, Johann Lucas von Hildebrandt

Εικ. 2.1.11. Παλάτι Kinsky, Κάτοψη 1^{ου} ορόφου, 1713 – 1719, Johann Lucas von Hildebrandt

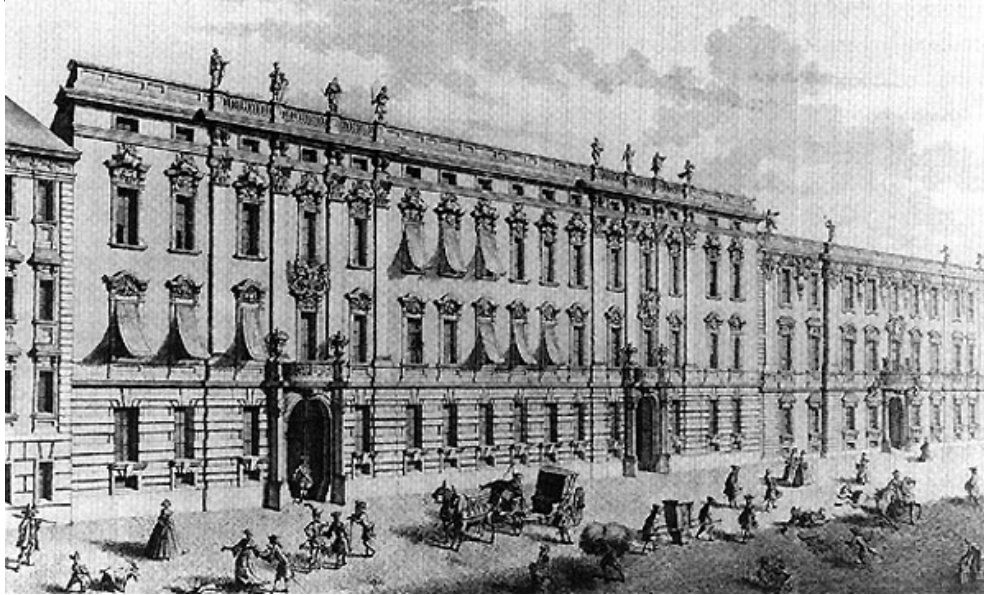
Εικ. 2.1.12. Παλάτι Kinsky, Εσωτερική σκάλα, 1713 – 1719, Johann Lucas von Hildebrandt

Τα νέα μπαρόκ παλάτια της Βιέννης κατασκευάζονταν συνήθως στην περιοχή γύρω από το αυτοκρατορικό Hofburg και εμφάνιζαν μία κοινή τυπολογία και συγκρότηση της όψης τους. Όπως αναφέρθηκε τα κτίρια αυτά είχαν συχνά πλατιά όψη προς την πλευρά του δρόμου, καθώς προκύπταν από τη συνένωση μικρότερων ιδιοκτησιών. Τα αρχοντικά διέθεταν, όπως και οι απλές αστικές κατοικίες της εποχής, αυλή, που είτε περικλειόταν από το κτίριο είτε αναπτυσσόταν προς το εσωτερικό του οικοδομικού τετραγώνου. Βασικό συνθετικό στοιχείο του κτιρίου εσωτερικά ήταν η σκάλα, σύμβολο κύρους και δύναμης, όπου ο οικοδεσπότης υποδεχόταν συνήθως τους επισκέπτες του (εικ. 2.1.12.). Ένα δεύτερο αλλά εξίσου σημαντικό στοιχείο ήταν η εορταστική αίθουσα δεξιώσεων στο piano nobile, που μαζί με τα δευτερεύοντα σαλόνια αποτελούσε μέσο αρχιτεκτονικής επίδειξης και γοήτρου (εικ. 2.1.11.).

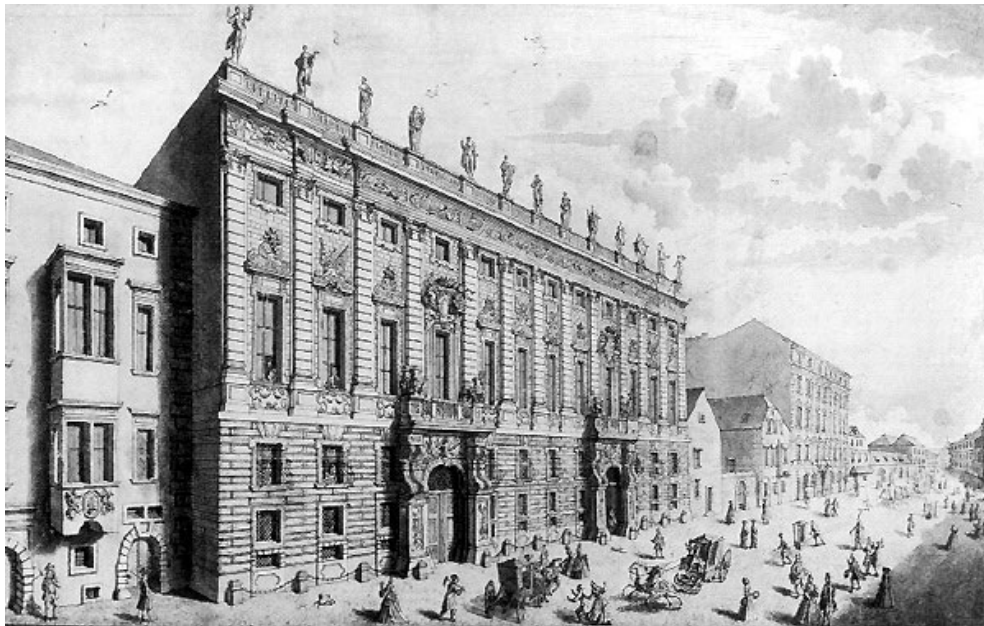
Τα μπαρόκ παλάτια διέθεταν, κατά κανόνα, εκτός από το ισόγειο δύο ή τρεις υπερκείμενους ορόφους, υπακούοντας στον κανόνα της τριπλής διάρθρωσης (βάση, κορμός, στέψη). Το ισόγειο αποτελούσε τη βάση του κτιρίου και συχνά ήταν υπερυψωμένο, καθώς κάτω από αυτό υπήρχε συνήθως ένας ημιυπόγειος χώρος, στοιχείο που υποδηλώνεται από τα μικρά σε ύψος ανοίγματα στη βάση των κτιρίων (εικ. 2.1.13., 2.1.15., 2.1.17.). Ωστόσο, η είσοδος πραγματοποιούνταν συνήθως στο επίπεδο του δρόμου. Ακολουθούσε ο κορμός του αρχοντικού, ο οποίος αποτελούνταν από έναν ή δύο ορόφους και περιλάμβανε την κατοικία του ιδιοκτήτη. Στις περιπτώσεις που ο κορμός αποτελούνταν από δύο ορόφους, τον πρώτο, το piano nobile, καταλάμβαναν οι χώροι υποδοχής και τον δεύτερο τα υπνοδωμάτια της οικογένειας. Τη στέψη του κτιρίου αποτελούσε μια χαμηλότερη ζώνη με σοφίτες, όπου βρίσκονταν τα καταλύματα του υπηρετικού προσωπικού και βοηθητικοί χώροι, και από πάνω ένα στηθαίο, που έκρυβε τη στέγη του κτιρίου και συχνά έφερε πλούσιο γλυπτικό διάκοσμο με αγάλματα.

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

Η όψη αυτών των κτιρίων μαρτυρούσε και την εσωτερική οργάνωση με εμφανή το διαχωρισμό των τριών ζωνών. Βασικό συνθετικό στοιχείο της όψης ήταν η είσοδος του κτιρίου που βρισκόταν συνήθως κεντρικά τοποθετημένη. Η είσοδος ήταν τονισμένη καθώς συχνά το κεντρικό τμήμα του κτιρίου, όπου και βρισκόταν, σχημάτιζε προεξοχή με αέτωμα (εικ. 2.1.17.), αλλά και με δική της έξεργη διάταξη με υπερκείμενο εξώστη και πλούσιο διάκοσμο (εικ. 2.1.13., 2.1.14.). Πάνω από αυτή τοποθετούνταν η αίθουσα δεξιώσεων. Πάνω από τη βάση, την όψη οργάνωναν ενιαίες παραστάδες σε δύο στάθμες: σε δύο ορόφους ενοποιώντας τα διαμερίσματα των ιδιοκτητών ή στον πρώτο όροφο και τη σοφίτα, όταν τα διαμερίσματα του ιδιοκτήτη αναπτύσσονταν σε έναν όροφο.

Εικ. 2.1.13. Αστικό παλάτι Questenberg-Kaunitz, 1693, Christian Alexander Oedtl / Lukas von Hildebrandt

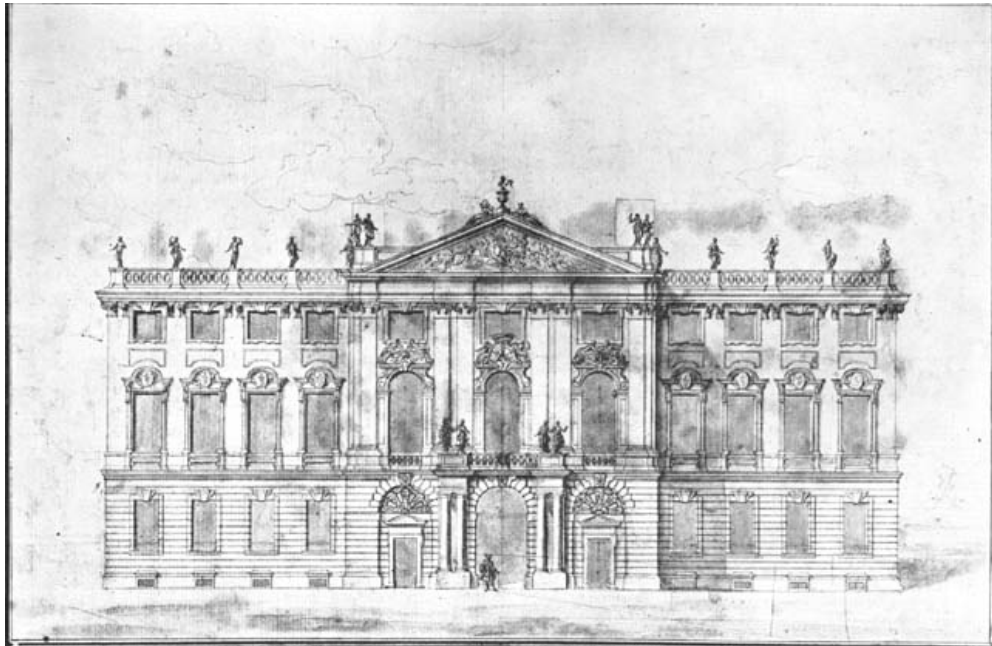
Εικ. 2.1.14. Αστικό παλάτι του πρίγκιπα Eugen, 1695, F.v. Erlach

Εικ. 2.1.15. Αστικό παλάτι Liechtenstein, 1694, Domenico Martinelli

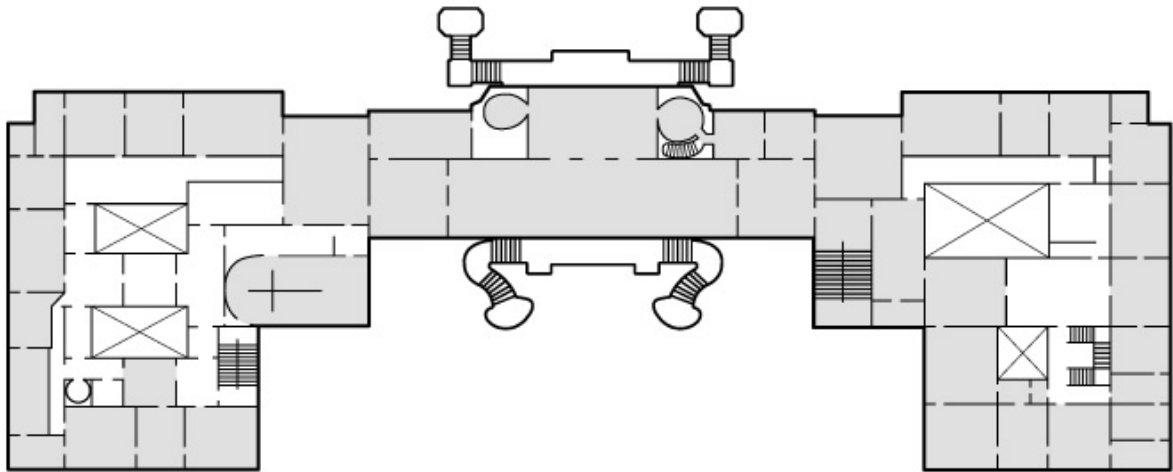

Εικ. 2.1.16. Αστικό παλάτι Schönborn της συγγραφικής οικογένειας Batthyany, 1698, F.v. Erlach

Εικ. 2.1.17. Αστικό παλάτι Trautson , 1710, F.v. Erlach

Όπως προαναφέρθηκε, εκείνη την εποχή έντονη οικοδομική δραστηριότητα υπήρχε και εκτός των τειχών. Πολλοί ευγενείς, των οποίων οι κατοικίες ήταν συγκεντρωμένες γύρω από το Hofburg και κατά μήκος της προσκείμενης Herrngasse, έχτιζαν καλοκαιρινά παλάτια με κήπους στην περιοχή έξω από το τείχος της πόλης. Τα παλάτια αυτά συνήθως τοποθετούνταν ελεύθερα στον ανοιχτό χώρο, περιτριγυρίζονταν από μεγάλους μπαρόκ κήπους κατά τα πρότυπα των Βερσαλλιών και εγκαθίσταντο στις περιοχές γύρω από το αυτοκρατορικό εξοχικό παλάτι Schönbrunn. Η οργάνωση των παλατιών γινόταν με βάση ένα κεντρικό στοιχείο, το οποίο πλαισίωναν δύο πτέρυγες. Ακόμη υπήρχαν οι προεξέχουσες διαμορφώσεις των πτερυγών που είτε ήταν εκτεταμένες και ανέπτυσαν κύριους χώρους στο εσωτερικό τους (εικ. 2.1.18., 2.1.19.), είτε σχηματίζονταν ως μικρότερες πυργοειδείς διαμορφώσεις που φιλοξενούσαν ένα μοναδικό δωμάτιο (εικ. 2.1.20., 2.1.21.).

Εικ. 2.1.18. Εξοχικό παλάτι Schönbrunn, Κάτοψη, 1696, F.v. Erlach, N. Pacassi

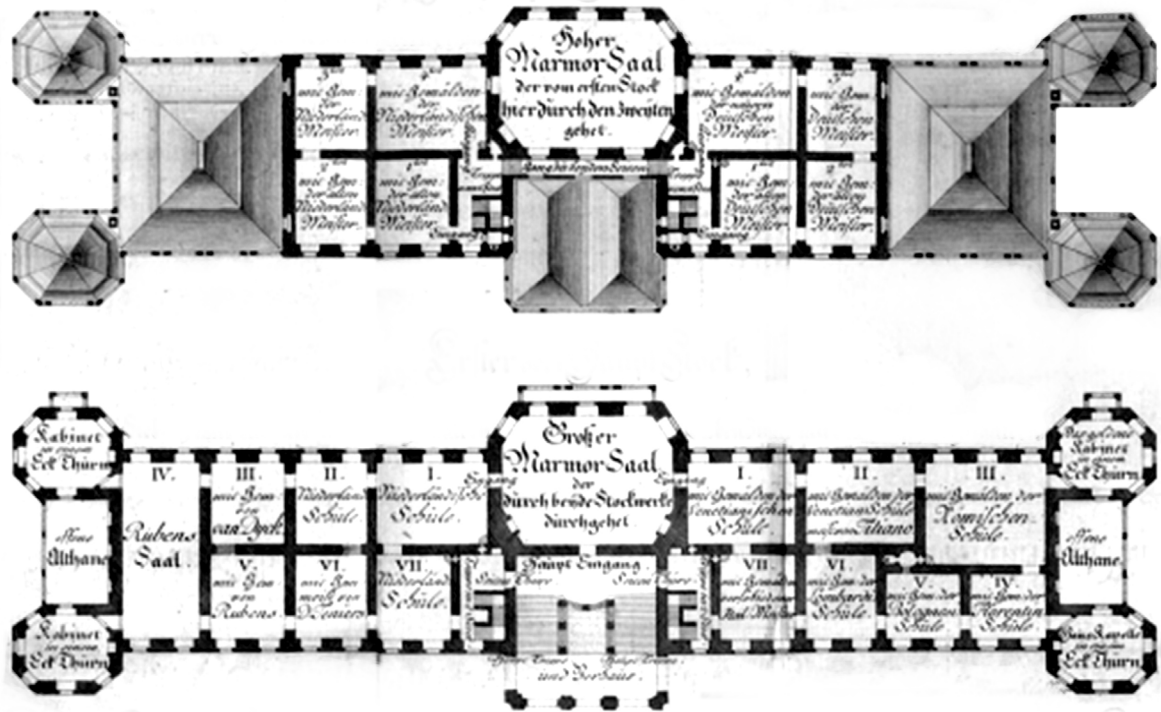

Εικ. 2.1.19. Εξοχικό παλάτι Schönbrunn, 1696, F.v. Erlach, N. Pacassi

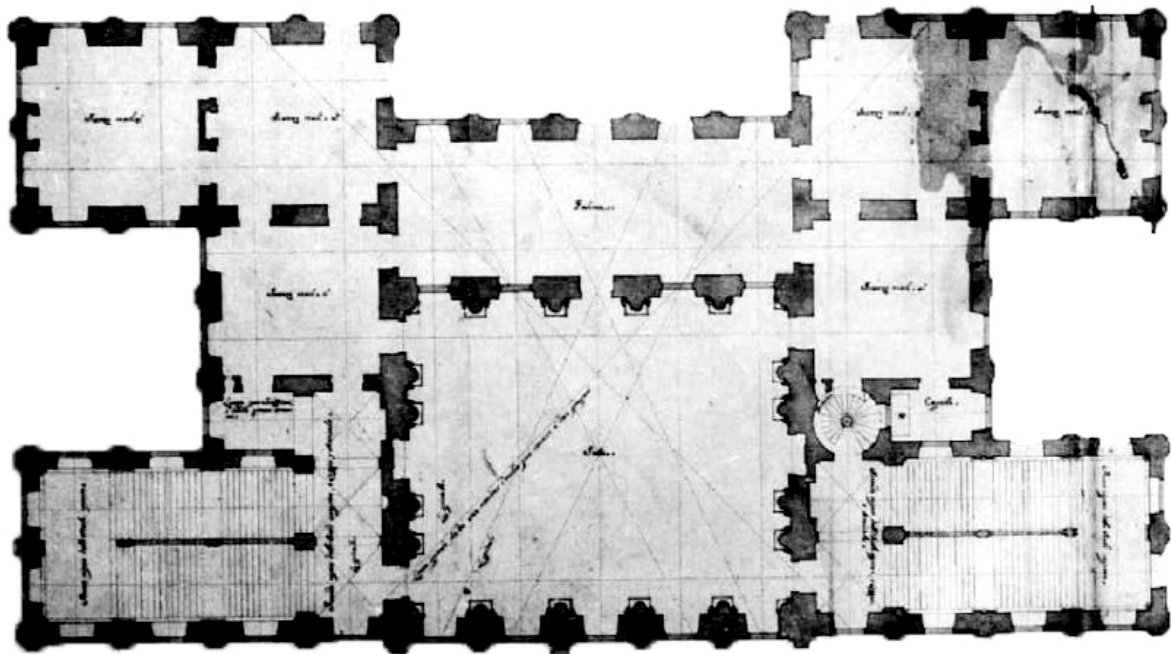

Εικ. 2.1.20. Εξοχικό παλάτι Belvedere, 1700, Johann Lucas von Hildebrandt

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

Εικ. 2.1.21. Εξοχικό παλάτι Belvedere, Κατόψεις, 1700, Johann Lucas von Hildebrandt

Εικ. 2.1.22. Εξοχικό παλάτι Liechtenstein, Κάτοψη, 1695, F.v. Erlach, Domenico Martinelli

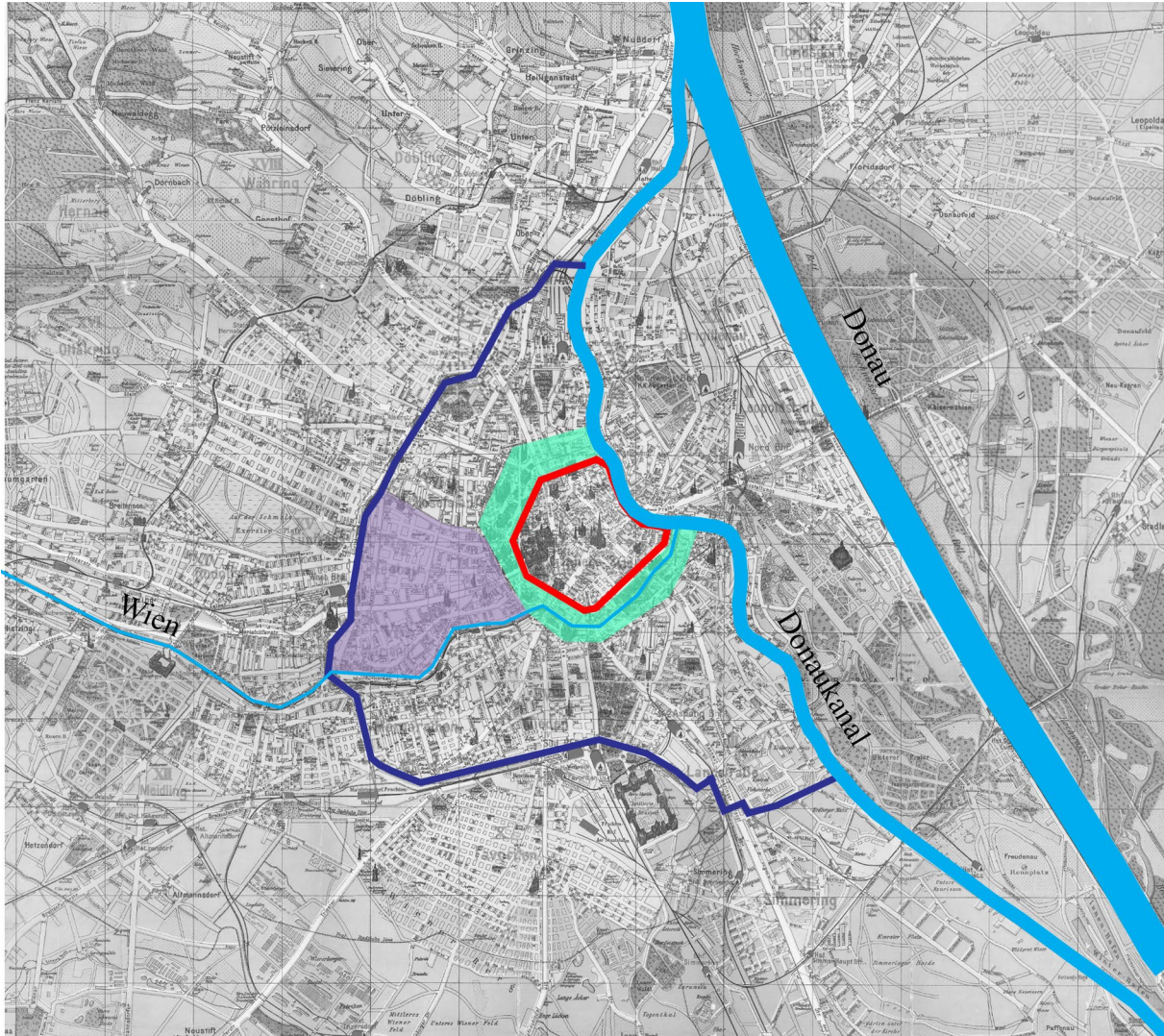
Εικ. 2.1.23. Εξοχικό παλάτι Liechtenstein, 1695, F.v. Erlach, Domenico Martinelli

Η έντονη οικοδομική δραστηριότητα του 18^{ου} αιώνα αφορούσε, λοιπόν, κυρίως στα αρχοντικά, αστικά και εξοχικά, των αριστοκρατικών οικογενειών και στη δημιουργία της όμορφης εικόνας της πόλης της Βιέννης. Το αποτέλεσμα ήταν να μετατραπεί η μεσαιωνική πόλη σε μία αναπτυσσόμενη μητρόπολη, στην οποία τον αιώνα αυτό κυριάρχησε το μπαρόκ. Ωστόσο, δε σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στο πολιτικό και κοινωνικό προσκήνιο και ο αιώνας γενικά χαρακτηρίστηκε από μία σχετική στασιμότητα. Έτσι ο 18^{ος} αιώνας αποτέλεσε μια ήρεμη περίοδο, κατά την οποία συντελέστηκαν οι κοινωνικές ζυμώσεις που αποτέλεσαν το υπόβαθρο των μεγάλων αλλαγών του 19^{ου} αιώνα.

Ο 19^{ος} αιώνας αποτέλεσε την κορυφαία περίοδο ανάπτυξης της Βιέννης. Μέσα σε αυτόν, η πόλη αποκρυστάλλωσε τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της και η καλλιτεχνική δημιουργία αποτέλεσε την έκφραση της πνευματικής και οικονομικής της ακμής. Παρόλα αυτά ο αιώνας δεν εγκαινιάστηκε μέσα σε αυτό το κλίμα. Ο Ναπολέοντας κατέκτησε την πόλη δύο φορές (1805, 1809) και μετά την πτώση του διεξήχθη το Συνέδριο της Βιέννης, το 1815, που αποσκοπούσε να αποκαταστήσει τα εδαφικά όρια των διαφόρων λαών αλλά και να αφορίσει όλες τις φιλελεύθερες ιδέες του Διαφωτισμού που είχαν εισαχθεί στην Αυστρία και κατέτρωγαν το μυαλό την ανερχόμενη αστική τάξη, η οποία διεκδικούσε όλο και περισσότερη εξουσία. Η εποχή που ακολούθησε και διήρκησε μέχρι το 1848, χαρακτηρίστηκε από την συντηρητική πολιτική του καγκελάριου Clemens von Metternich, υπό τις οδηγίες του οποίου εδραιώθηκε η λογοκρισία του τύπου, η απαγόρευση των συγκεντρώσεων και ο σκληρός διωγμός των φιλελεύθερων ιδεών και των θιασωτών τους, ενέργειες που είχαν ως σκοπό την καθυστόταξη της αστικής τάξης.

Μολονότι η πολιτική βούληση αρνήθηκε στο λαό τη δράση της στο δημόσιο βίο, η ανάπτυξη της πρώτης βιομηχανικής παραγωγής στις παρυφές της πόλης μαζί με την παραδοσιακή βιοτεχνική παραγωγή άρχισε να αυξάνει την οικονομική ισχύ της νέας αστικής τάξης. Οι βιομηχανικές εγκαταστάσεις χωροθετήθηκαν αρχικά στα προάστια εσωτερικά του Linienwall, κοντά στον παραπόταμο Wien (εικ. 2.1.24.), όπου διευκολύνονταν οι μεταφορές

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης των πρώτων υλών, καυσίμων και τελικών προϊόντων. Καθώς εκμοντερνίζονταν οι διαδικασίες παραγωγής, ο πλούτος της αστικής τάξης αυξανόταν και η ίδια επιδίωκε να αποκτήσει ταυτότητα και κοινωνική υπόσταση μέσα στην πόλη. Ο συντηρητισμός της απολυταρχίας του Metternich όμως παρεμπόδιζε αυτό το στόχο, μέσω της απαγόρευσης των δημόσιων συγκεντρώσεων. Έτσι οι αστοί άρχισαν να συγκεντρώνονται στα σαλόνια των κατοικιών τους, τα οποία αποτέλεσαν χώρους κοινωνικής και πνευματικής ζύμωσης και καθιερώθηκαν ως ισχυρός κοινωνικός θεσμός.

Χάρτης πρωτο - βιομηχανικών περιοχών στις αρχές του 19ου αιώνα

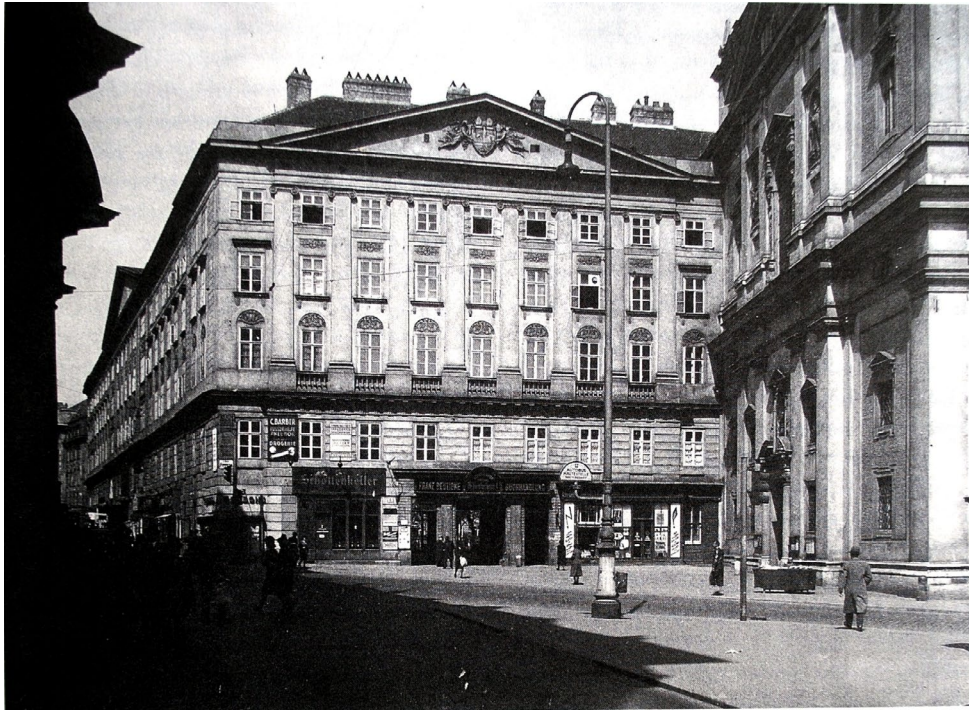
Υπόμνημα

	Θέση του Linienwall		Πρωτο - βιομηχανικές περιοχές
	Θέση του Festungsmauer		Περιοχή Glacis

Εικόνα 2.1.24.

Ωστόσο, η εκβιομηχάνιση είχε ως αποτέλεσμα και τη συγκρότηση της εργατικής τάξης της Βιέννης. Οι βιομηχανίες στα προάστια, με σκοπό να καταλάβουν τις διεθνείς αγορές, προσελάμβαναν ανειδίκευτους εργάτες για να αυξήσουν την παραγωγή τους. Το 1800 η πόλη αριθμούσε 247.000 κατοίκους και ήδη μέχρι το 1850 ο αριθμός ανήλθε στους 444.000. Το 1829 θεσπίστηκε φόρος κατανάλωσης εντός του Linienwall, νόμος που ενήργησε για το νεοσύστατο προλεταριάτο ως φράγμα προς το κέντρο της πόλης, προκειμένου να προστατευθούν οι περιοχές όπου ζούσε η αριστοκρατία και οι πλούσιοι αστοί. Έτσι στην καρδιά της πόλης διαφυλάχθηκε το αυτοκρατορικό γόητρο με την περιθωριοποίηση της εργατικής τάξης και τον ταξικό διαχωρισμό, η οποία θα συνεχιστεί καθ' όλη τη διάρκεια του αιώνα.

Το πολιτικό γεγονός που σφράγισε το 1^ο μισό του 19^{ου} αιώνα ήταν η Επανάσταση των Αστών του 1848. Με το γεγονός αυτό ο λαός καταδίκασε την απολυταρχική πολιτική του Metternich, απαίτησε γραπτή νομοθεσία και η αστική τάξη ζήτησε πολιτική φωνή. Η αυτοκρατορία αναγκάστηκε να υποχωρήσει, ο Metternich παραιτήθηκε και το 1849 την εξουσία ανέλαβε ο Φραγκίσκος Ιωσήφ, ο αυτοκράτορας που με τους πολιτικούς χειρισμούς του θα οδηγήσει την πόλη στην ακμή της.

Εικ. 2.1.25. Κτίριο διαμερισμάτων Schottenhof, Josef Kornhausel 1831-1834

Σε αντιστοιχία με τις κοινωνικές τάξεις που αναδείχτηκαν αυτήν την περίοδο, αναπτύχθηκαν και δύο νέες μορφές κατοικίες. Η αστική τάξη αυτής της περιόδου αποκτώντας πλούτο μέσα από τη βιομηχανία και τη βιοτεχνία άρχισαν να εγκαθίστανται στα νέα διαμερίσματα που εμφανίστηκαν για πρώτη φορά στη Βιέννη (εικόνα 3.1.24.). Αυτοί οι πρόδρομοι των σύγχρονων πολυκατοικιών, στεγάζονταν σε κτίρια, τα οποία στο ισόγειο είχαν συνήθως εμπορική χρήση και παρά τον εσωτερικό διαχωρισμό στους υπερκείμενους ορόφους, είχαν μεγάλες ενιαίες προσόψεις που μιμούνταν τα παλάτια της αριστοκρατίας της προηγούμενης περιόδου, γεγονός που φανερώνει την έντονη επιδίωξη των αστών να εκφραστούν με τον ίδιο παραδοσιακό τρόπο ισχύος.

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

Από την άλλη πλευρά, οι νέες εργατικές κατοικίες της εποχής συνδύαζαν τα καταλύματα με χώρους εργασίας και διέθεταν μια μεγάλη αυλή, γύρω από την οποία οργανώνονταν όλοι οι χώροι του σπιτιού σε σχήμα Π. Το στοιχείο της αυλής στις εργατικές κατοικίες, που προήλθε από τις κατοικίες με αυλή (Hofhaus) του 17^{ου} αιώνα, απέκτησε για άλλη μια φορά ιδιωτικό χαρακτήρα σε αντίθεση με την προηγούμενη μορφή του και εξυπηρετούσε τον αερισμό και φωτισμό των χώρων. Η είσοδος στην αυλή πραγματοποιούνταν από το κέντρο της κύριας όψης και ήταν αρκετά φαρδιά για την ανεμπόδιστη προσπέλαση οχημάτων. Τα κτίσματα αυτά είχαν δύο ή τρεις ορόφους και η είσοδος σε όλους τους χώρους του ισογείου γινόταν από την αυλή, ενώ ένα εσωτερικό κλιμακοστάσιο οδηγούσε σε μικρούς υπαίθριους διαδρόμους που έδιναν την πρόσβαση στα δωμάτια των ορόφων. Οι χώροι εργασίας καταλάμβαναν την πρόσοψη, τα δωμάτια των ιδιοκτητών τους ορόφους στην πρόσοψη και τα διαμερίσματα των εργαζομένων και μαθητευόμενων στις πτέρυγες του κτιρίου πάνω από τους στάβλους (εικόνα 3.1.25.). Η παροχή νερού με διάφορα βοηθητικά κτίσματα τοποθετούνταν στο βάθος της αυλής.

Υπόμνημα

	Στάβλοι		Καταλύματα ιδιοκτητών
	Χώροι εργασίας		Υπόγειο
	Καταλύματα εργατών		

Εικ. 2.1.26. Εργατική κατοικία του 1^{ου} του 19^{ου} – όψη, κάτοψη και τομή. Τα σχέδια χρονολογούνται από το 1870 και υπογράφονται από τον Wenzel Trimmel, οικοδόμο της αστικής τάξης

Εικ. 2.1.27. Εργατική κατοικία του 1^{ου} του 19^{ου} στην πλατεία Bennoplatz, φωτογραφία του 1904

Πολύ χαρακτηριστική είναι η όψη αυτών των κατοικιών που υπακούει στον πρώτο οικοδομικό κανονισμό του 1829. Με αυτόν συστήθηκε η επιτροπή εξωραϊσμού της πόλης (Stadtverschönerungscocommission) που σκοπός της ήταν ο έλεγχος της αρχιτεκτονικής της κατώτερης τάξης σε σχέση με την εικόνα της πόλης. Οι όψεις των κατοικιών σχεδιάζονταν με πλούσιο κλασικιστικό διάκοσμο, ο οποίος έπαιρνε μορφή πάνω σε φτηνό στόκο και πλαισιώνει τα ανοίγματα. Πολύ συχνά ο σχεδιασμός τους γινόταν σχεδόν ανεξάρτητα από την κάτοψη και το πώς λειτουργούσε αυτή ως κατοικία αλλά με κυρίαρχο κριτήριο το πώς συμπλήρωναν το αστικό μέτωπο, κάτι που για πρώτη φορά τέθηκε ως ζήτημα στην πόλη. Η ιδέα του εξωραϊσμού των πόλεων βέβαια δεν ήταν εύρημα του 19^{ου} αιώνα, αφού ήδη από το 1750 ο Βολταίρος έκανε λόγο για την ανάγκη εξωραϊσμού του Παρισιού.

Η αναπτυσσόμενη αστική τάξη, θέλοντας να σταθεί αντάξια της αριστοκρατίας, ανέπτυξε μέσα στα σαλόνια της τη δική της καλλιτεχνικής δημιουργία και πνευματική ζωή. Η έκφραση του Biedermeier που εμφανίστηκε γύρω στα 1900, αναφέρεται κυρίως στη ζωγραφική αυτής της περιόδου, σημαντικός εκπρόσωπος της οποίας ήταν ο Ferdinand Georg Waldmüller (εικ. 2.1.28.). Σημαντικότερη καλλιτεχνική έκφραση, όμως, στη Βιέννη του 1^{ου} μισού του 19^{ου} ήταν η μουσική. Η εσωστρέφεια που χαρακτήριζε την κοινωνική ζωή της εποχής και η απαγόρευση διοργάνωσης δημόσιων κονσέρτων είχε ως αποτέλεσμα να γεννηθεί ένα νέο είδος, η μουσική δωματίου. Η μουσική αυτή άνθισε και εξελίχθηκε σε αγαπημένη οικογενειακή απασχόληση, με κύριο εκπρόσωπό της το συνθέτη Franz Schubert. Σημαντικοί συνθέτες που ήρθαν να εργαστούν στη Βιέννη εκείνη την εποχή ήταν ο Beethoven και ο Paganini.

Εικ. 2.1.28. Corpus Christi morning, Ferdinand Georg Waldmüller

Εικ. 2.1.29. Βαλς στο συμβούλιο 1900 από τον Wilhelm Gause, Museem der Stadt Wien

Η αγάπη αυτή για τη μουσική συνοδεύτηκε και από νέες αναζητήσεις στο χορό. Εκείνη την εποχή γεννήθηκε το βαλς, ένας κυκλικός χορός με ρίζες στον παραδοσιακό γερμανικό Ländler, το οποίο αντικατόπτριζε τις φιλελεύθερες απόψεις της κοινωνίας που τον παρήγαγε για ίσες ευκαιρίες και προοπτικές για όλους. Αντίθετα λοιπόν με το τελετουργικό Minuet που συνηθιζόταν στα σαλόνια των μελών της αριστοκρατίας, το βαλς ήταν ένας εύκολος χορός, χωρίς αυστηρούς κανόνες και ταξικές ιεραρχίες.

Υπήρχε, λοιπόν, έκδηλος ενθουσιασμός για τη μουσική σε όλη την πόλη της Βιέννης και αυτή είχε αποκτήσει όχι μόνο ψυχαγωγική αλλά και κοινωνική διάσταση. Με το μεγάλο ποσοστό των ανθρώπων που ασχολούνταν είτε ερασιτεχνικά είτε επαγγελματικά με τη μουσική, σύντομα δημιουργήθηκε ένας ολόκληρος οικονομικός κλάδος γύρω από αυτή. Οι μουσικές επιχειρήσεις άνθιζαν: τα καταστήματα πρόσφεραν τεράστια ποικιλία από παρτιτούρες και μουσικά όργανα, εμφανίστηκαν νέοι εκδοτικοί οίκοι, ιδρύθηκαν νέες βιομηχανίες μουσικών οργάνων και εμφανίστηκε μια νέα τάξη συνθετών και διδασκάλων. Τα παραπάνω ήταν η αρχή της ανάπτυξης μιας μεγάλης μουσικής βιομηχανίας, που αποτελεί κυρίαρχο κλάδο της οικονομίας μέχρι και σήμερα και εδραίωσε τη φήμη της Βιέννης ως «Παγκόσμιας πρωτεύουσας της Μουσικής».

2.2. Η ακμή κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα- Οι μεγάλες παρεμβάσεις που οδήγησαν την πόλη στην τελική μορφή της

Το 1867, μετά την επανάσταση του 1848, η αστική τάξη έλαβε τα πολιτικά δικαιώματα που διεκδίκησε, με τον Νόμο περί συνέλευσης, ο οποίος ήταν ο θεμελιώδης λίθος για την ανάπτυξη των πολιτικών δομών του 19^{ου} αιώνα. Την ίδια χρονιά ο Φραγκίσκος Ιωσήφ Ι στέφθηκε Βασιλεύς της Ουγγαρίας ιδρύοντας την Αυστροουγγρική Δυναστική Μοναρχία που ήταν αποτέλεσμα συμβιβασμού μετά τον Αυστροπρωσικό πόλεμο. Με αυτά τα δύο πολιτικά βήματα, ο αυτοκράτορας από

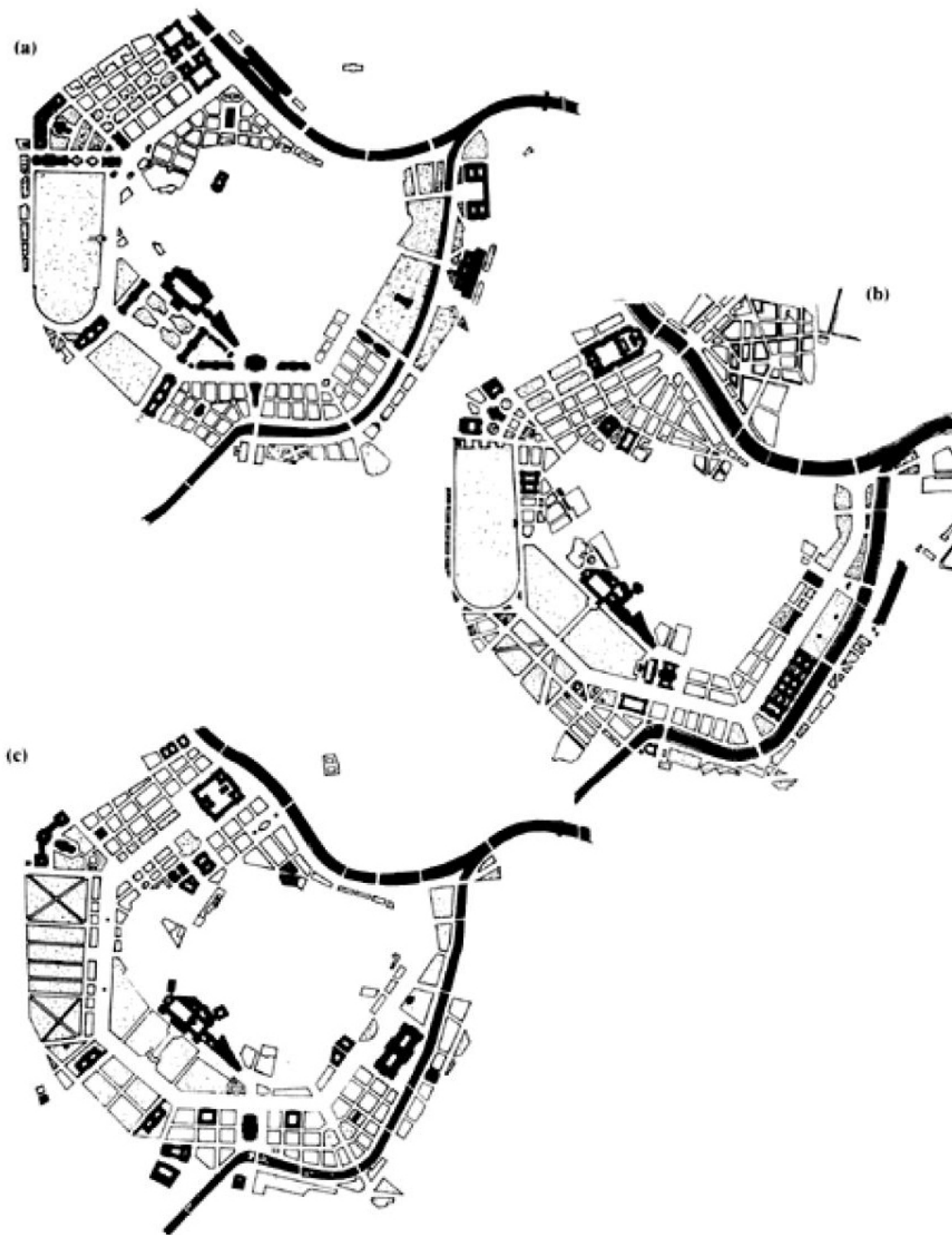

Εικ. 2.2.1. Η θέση της Αυστροουγγαρίας στον Ευρωπαϊκό χάρτη του 1867

την μια πλευρά πήρε με το μέρος του την πλούσια αστική τάξη της πόλης που ήταν αδύνατο πλέον να αγνοήσει, και από την άλλη έφερε υπό τον έλεγχο του τη μεγάλη αγροτική παραγωγή της Ουγγαρίας, ενισχύοντας την αυτοκρατορία του.

Υπό τον Φραγκίσκο Ιωσήφ συντελέστηκε η πρώτη αλλά και μεγαλύτερη αστική παρέμβαση στην ιστορία της Βιέννης. Ποτέ άλλοτε δεν είχε υπάρξει αντίστοιχη μέριμνα για τον αστικό σχεδιασμό της πόλης, και οι προγενέστερες παρεμβάσεις από την πλευρά του κράτους, με πιο πρόσφατη τον οικοδομικό κανονισμό του 1829, περιορίζονταν σε κανονιστικές νομοθεσίες. Η πόλη μετά την παρέμβαση του Φραγκίσκου Ιωσήφ απέκτησε τη σημερινή μορφή της και μετέπειτα αλλαγές ή προσθήκες δε θα είναι κάτι παραπάνω από μεμονωμένα γεγονότα που όμως δε θα αλλοιώσουν το χαρακτήρα της.

Η κατάληψη της Βιέννης από τους Γάλλους (1805,1809) έδειξε ότι η παλιά οχύρωση δεν ήταν πια αποτελεσματική και, καθώς ο αιώνας προχωρούσε και οι πολεμικές τεχνικές εξελίσσονταν, το στρατιωτικό ενδιαφέρον για την οχύρωση περιορίστηκε. Παράλληλα, η αύξηση του πληθυσμού έκανε τη ζήτηση κατοικίας πιεστική και η πιο προφανής λύση στο πρόβλημα ήταν η κατεδάφιση των τειχών. Ωστόσο, ο κύριος λόγος της κατεδάφισης της οχύρωσης ήταν η ανάγκη εξωραϊσμού της πρωτεύουσας της Αυστροουγγαρίας. Εκείνη την εποχή στο πολιτικό προσκήνιο βρίσκονταν η Αυστροουγγαρία, η Γαλλία, η Ρωσία και η Οθωμανική Αυτοκρατορία. Ο Φραγκίσκος Ιωσήφ, με σκοπό να προβάλει την πρωτεύουσα του δικού του κράτους (εικ. 2.2.1.) αλλά και την μεγαλοπρέπεια της αυτοκρατορίας του, έκανε μεγάλες παρεμβάσεις στην πόλη που συναγωνίζονταν επάξια ανάλογες πολιτικές στο Παρίσι από τον Haussmann την ίδια περίπου περίοδο, διεκδικώντας έτσι την πρωτοκαθεδρία ανάμεσα στους ισχυρούς. Στα μέσα, λοιπόν, του 19^{ου} ο αυτοκράτορας πήρε την απόφαση κατεδάφισης της μεσαιωνικής οχύρωσης, με σκοπό την ενοποίηση του μεσαιωνικού κέντρου με τα σύγχρονα προάστια και την ανάπτυξη της πόλης σύμφωνα με τα πρότυπα του αιώνα. Το 1858 προκήρυξε αρχιτεκτονικό διαγωνισμό για το σχέδιο επέκτασης στην περιοχή της οχύρωσης, ενώ μόλις ένα χρόνο πριν δημοσίευσε

Εικ. 2.2.2. Τα τρία επικρατέστερα σχέδια επέκτασης της Βιέννης a) Sicardsburg and van der Nüll, b) Förster, c) Stache - απλοποιημένα σχέδια του 1980

Εικ. 2.2.3. Το φυλλάδιο ανακοίνωσης της οικοδόμησης της Ringstraße, 1860

ένα κείμενο στο οποίο έθετε τις κατευθυντήριες γραμμές για το σχεδιασμό, γεγονός που φανερώσει πως αυτή η μεγάλη παρέμβαση έγινε κατόπιν συγκεκριμένου προγράμματος με καθορισμένους στόχους σε αντίθεση με τις παρεμβάσεις στο Παρίσι που επαφίονταν κατά ένα μεγάλο ποσοστό στην σχεδιαστική κρίση του, διορισμένου από την αυτοκρατορία, Haussmann. Το τελικό σχέδιο, που εγκρίθηκε από τον Φραγκίσκο Ιωσήφ το 1859 (εικ 2.2.3.), βασίστηκε στα τρία επικρατέστερα σχέδια του διαγωνισμού (εικ 2.2.2.), σχεδιάστηκε όμως από ένα συμβούλιο που συγκαλέστηκε από τον αυτοκράτορα.

Η διαθέσιμη έκταση που προέκυψε από την κατεδάφιση του τείχους και την προϋπάρχουσα ελεύθερη έκταση ήταν ένας δακτύλιος πλάτους 450 μέτρων και η λεωφόρος που σχεδιάστηκε, η Ringstraße, είχε οκταγωνική χάραξη, ανάλογη της οχύρωσης. Εδώ εφαρμόστηκε για πρώτη φορά η ιδέα ενός δακτυλίου κυκλοφορίας γύρω από το κέντρο, την οποία ενστερνίστηκαν τον επόμενο αιώνα άλλες ευρωπαϊκές πόλεις (Βερολίνο 1936, Βρυξέλλες 1950, Πράγα 1980). Η θέση της λεωφόρου επιλέχθηκε να είναι κεντρικά στο διαθέσιμο χώρο, σύμφωνα με την πρόταση του Förster, έτσι ώστε να υπάρχει ευχέρεια στο σχεδιασμό των

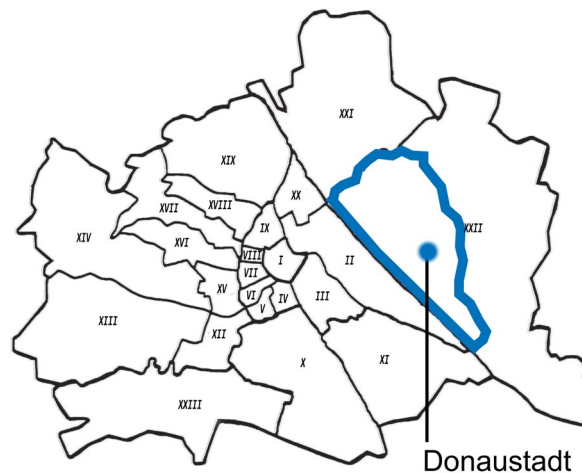
Εικ. 2.2.4. Σχέδιο του 1875 για τον κανονισμό του Δούναβη

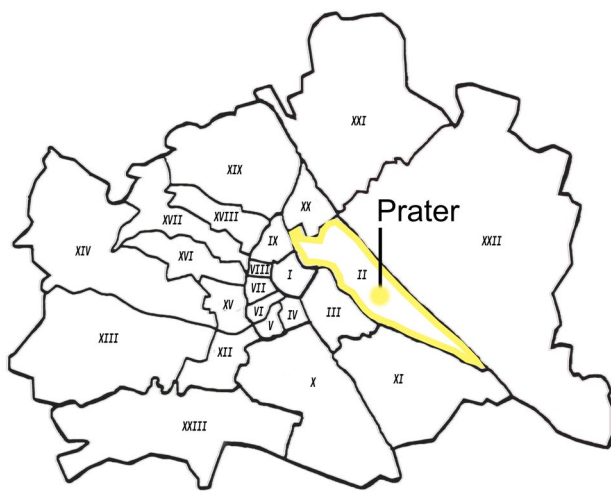
Εικ. 2.2.5. Πριν και μετά την ρύθμιση του Δούναβη

δύο πλευρών της, μόνο που το πλάτος της οδού στο τελικό σχέδιο παρέμεινε σε όλο το μήκος της λεωφόρου ίσο, όπως προέβλεπε η πρόταση των Sicardsburg και van der Nüll. Το σχέδιο του Stache, που αποτελεί παραλλαγή των ευθύγραμμων οδών του Παρισιού που καταλήγουν σε ένα επιβλητικό κτίριο, απορρίφθηκε εν τέλει, καθώς ο τονισμός ενός μοναδικού κτιρίου αντιμαχόταν τον δημόσιο αστικό χαρακτήρα της Ringstraße. Ιδιαίτερη μέριμνα επίσης στο τελικό σχέδιο του 1860 υπήρχε για τη σύνδεση του μεσαιωνικού κέντρου με τα προάστια, και οι ακτινικά σχεδιασμένες οδοί εξυπηρετούσαν αυτή ακριβώς την σύνδεση. Ο μεσαιωνικός πυρήνας δεν υπέστη καμία αλλαγή και όλη η ανάπτυξη έγινε στην περιφέρειά του, γεγονός που φανερώνει μια πολύ πρωτοποριακή μέριμνα, αν αναλογιστούμε τις κατεδαφίσεις που γίνονταν στα κέντρα πόλεων του Παρισίου, του Λονδίνου και των Βρυξελλών στα μέσα του αιώνα. Παράλληλα, στη Ringstraße και εξωτερικά από αυτήν προβλέφθηκε μια άλλη οδός, η Lastenstraße, που σκοπό είχε να εξυπηρετεί τη βαριά κυκλοφορία, ώστε να μην επιβαρύνεται η επιθυμητή μεγαλοπρεπής εικόνα της Ringstraße.

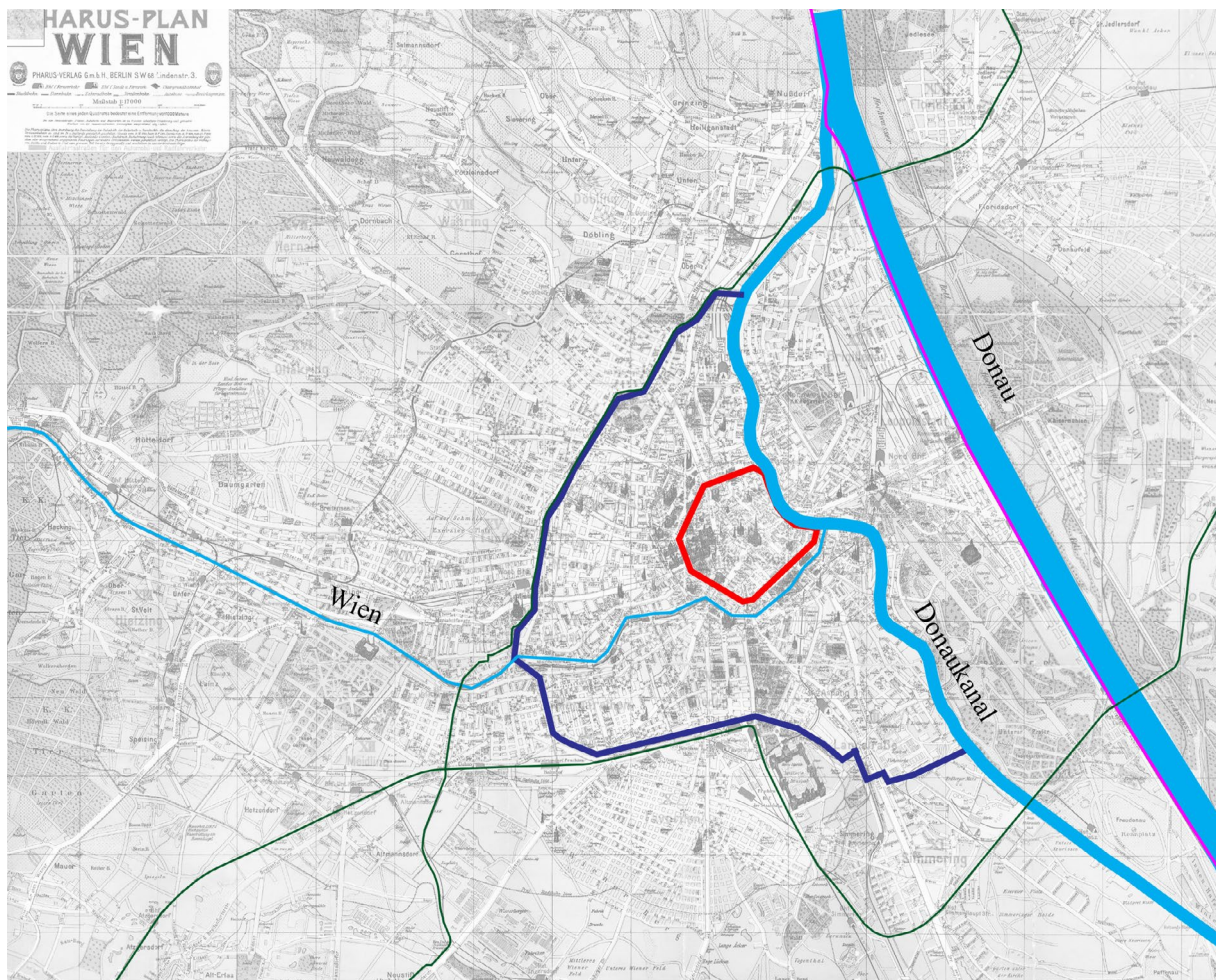
Τα έργα στο κέντρο της πόλης συνοδεύτηκαν και από άλλα δημόσια έργα που αφορούσαν σε υποδομές, και παρά την παγκόσμια οικονομική κρίση του 1873, τέθηκαν σε εφαρμογή την δεκαετία του '80. Το ένα από αυτά είναι η κατασκευή ενός αγωγού 80 χιλιομέτρων, ο οποίος μετέφερε νερό από το Schneeberg στην Βιέννη. Μια πολύ σημαντική αλλαγή μέσα στο 19^ο αιώνα πραγματοποιήθηκε στο χαρακτήρα αλλά και στο τοπίο του Δούναβη. Ο ποταμός έχασε την εμπορική του σημασία, καθώς η κατασκευή του σιδηροδρόμου έκανε πλέον τις χερσαίες μεταφορές ευκολότερες. Ακολούθως, σε δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκε η ρύθμιση του Δούναβη (εικ. 2.2.4.). Ο ποταμός καθ' όλη την ιστορική εξέλιξη της Βιέννης πλημμύριζε συχνά δημιουργώντας καταστροφές και ειδικά μετά την καταστροφική πλημμύρα του 1830, η ρύθμισή της ροής του έγινε επιτακτική. Επιπλέον, το πλωτό μέρος του ποταμού περιτριγυριζόταν από πολλά παρακλάδια, τα οποία δεν προσέφεραν καμία χρήση, ενώ παράλληλα δέσμευαν μεγάλες εκτάσεις και απέκοβαν τις δύο πλευρές του ποταμού. Το 1875 ολοκληρώθηκε η ρύθμιση της ροής του ποταμού (εικ. 2.2.5.) με την οποία άλλαξε το αστικό τοπίο της πόλης και ελευθερώθηκαν μεγάλες εκτάσεις, στις οποίες ιδρύθηκε η Donaustadt (εικ. 2.2.6.).

Εικ. 2.2.6. Donaustadt

Εικ. 2.2.7. Prater

Χάρτης σιδηροδρόμων

Υπόμνημα

— θέση του Linienwall

— θέση του Festungsmauer

— συνδετήρια γραμμή σιδηροδρόμου

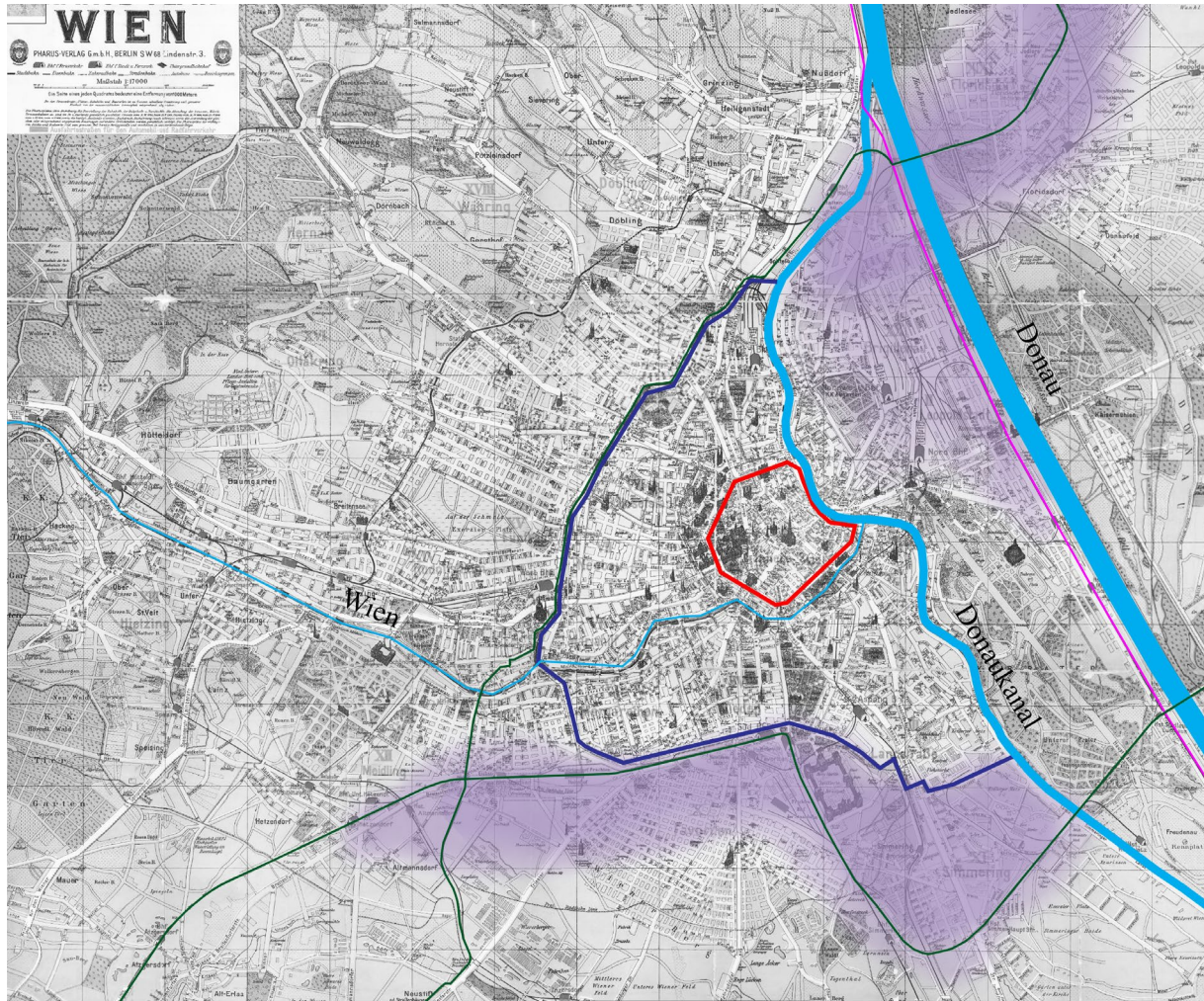
— σιδηρόδρομος

Εικ. 2.2.8.

Την ίδια εποχή στην περιοχή ανάμεσα στο Δούναβη και στο πλωτό παρακλάδι του, το σημερινό Prater (εικ. 2.2.7.), άρχισε μια έντονη οικοδομική δραστηριότητα που εντασσόταν στα πλαίσια της διοργάνωσης της Διεθνούς Εκθέσεως της Βιέννης και με την οποία εγκαινιάζεται η οικονομική εκμετάλλευση του γοήτρου της πόλης. Η περιοχή ήταν παλιά βασιλική έκταση για κυνήγι και εκεί χτίστηκαν εκθεσιακά κέντρα και πολλά άλλα κερδοσκοπικής φύσεως κτίρια που θα εξυπηρετούσαν τη διοργάνωση (ξενοδοχεία, καφέ, εστιατόρια). Παρά το γεγονός ότι η Διεθνής Έκθεση έληξε άδοξα, το προάστιο του Prater διατηρήθηκε και αποτελεί ένα από τα παλαιότερα πάρκα διασκέδασης στον κόσμο μέχρι και σήμερα.

Και ενώ όλα αυτά συνέβαιναν κοντά στο κέντρο της πόλης, όσο κανείς απομακρυνόταν από αυτό, ερχόταν αντιμέτωπος με μια πολύ διαφορετική εικόνα. Ήδη από το 1840, πριν από τις νέες χαράξεις του Φραγκίσκου Ιωσήφ, είχε αρχίσει η κατασκευή του σιδηροδρόμου

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

Χάρτης περιοχών ανάπτυξης της βιομηχανίας κατά το διάστημα 1840 με 1870

Υπόμνημα

 θέση του Linienwall

 θέση του Festungsmauer

 συνδετήρια γραμμή σιδηροδρόμου

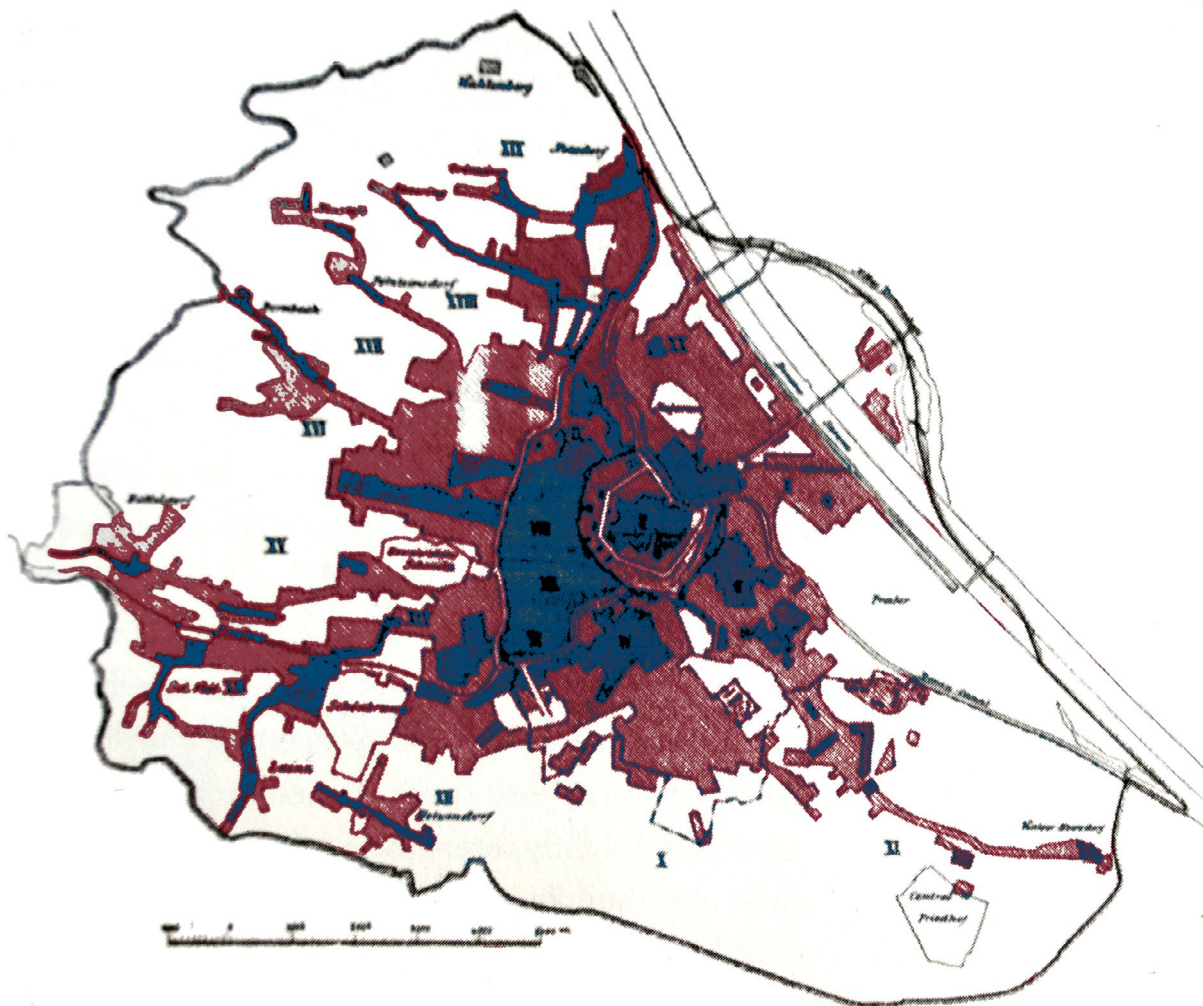
 βιομηχανικές περιοχές

Εικ. 2.2.9.

της Βιέννης, ο οποίος, όπως και στο Παρίσι, το Βερολίνο και το Λονδίνο, τοποθετήθηκε έξω από τον πυκνό ιστορικό πολεοδομικό ιστό. Οι γραμμές του σιδηροδρόμου σχημάτισαν ένα κατά προσέγγιση τρίγωνο έξω από το Linienwall (εικ. 2.2.8.) και ένωναν τα ανθρακωρυχεία της Μοραβίας με τα ορυχεία σιδήρου της Στυρίας και τις εύφορες πεδιάδες της Ουγγαρίας με την Ελβετία και τη δυτική Ευρώπη. Εκτός από το γεγονός ότι έξω από το τείχος υπήρχαν οι απαραίτητες εκτάσεις για την κατασκευή των νέων γραμμών, ο αυτοκράτορας ήθελε να κρατήσει έξω από την αυτοκρατορική πόλη την επιπρόσθετη βιομηχανία που θα προσέλκυε ο σιδηρόδρομος, με τους ρύπους της και το διαρκώς αυξανόμενο εργατικό δυναμικό της (εικ. 2.2.9.). Καθώς λοιπόν την εποχή αυτήν δεν υπήρχε κάποιο σχέδιο που να αφορά τα προάστια έξω από το Linienwall, τα έργα του σιδηροδρόμου εκεί διαμόρφωσαν την περιοχή. Ο αστικός σχεδιασμός για τα εξωτερικά προάστια έγινε λίγο αργότερα, όταν η χάραξη των γραμμών του

σιδηροδρόμου αποτελούσε ένα τετελεσμένο γεγονός.

Στα προάστια εξωτερικά του Linienwall η ανάπτυξη δεν ήταν οργανωμένη, αφού υπεύθυνες για αυτήν ήταν διάφορες δημοτικές αρχές ανεξάρτητες μεταξύ τους, αλλά και από τον Δήμο της Βιέννης. Μερικές φορές μάλιστα οι δημοτικές αρχές φάνηκαν ανίκανες να διαχειριστούν τη ραγδαία αύξηση του πληθυσμού των προαστίων (εικ. 2.2.10.), με αποτέλεσμα το προλεταριάτο να εγκαθίσταται σε περιοχές που στερούνταν υποδομών. Από το 1880 αυτή η έλλειψη ενιαίας διοίκησης, που εντοπιζόταν κυρίως στην απουσία ολοκληρωμένου οδικού δικτύου και μέσων μεταφορών, θεωρήθηκε σοβαρό εμπόδιο για τη μετέπειτα αστική ανάπτυξη. Έτσι το 1890 πάρθηκε οριστικά η απόφαση για την κατεδάφιση του Linienwall και στη θέση του χαράχθηκε η λεωφόρος Gürtelstraße. Λίγο αργότερα το διοικητικό όριο της Βιέννης

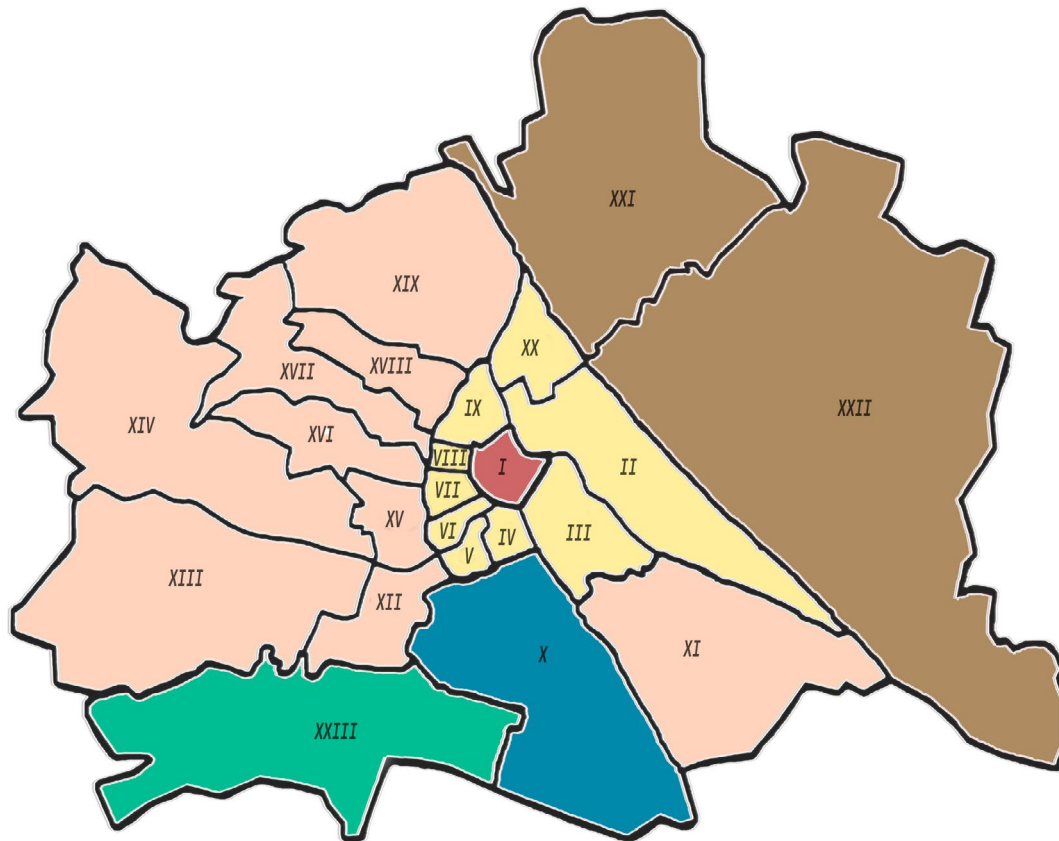

Χάρτης εξάπλωσης της πόλης

Υπόμνημα

- Μέχρι το 1857
- Μετά το 1857

Εικ. 2.2.10.

Οι συνοικίες της Βιέννης και οι χρονολογίες που αυτές εντάχθηκαν κάτω από την ενιαία διοίκηση της πόλης

Υπόμνημα

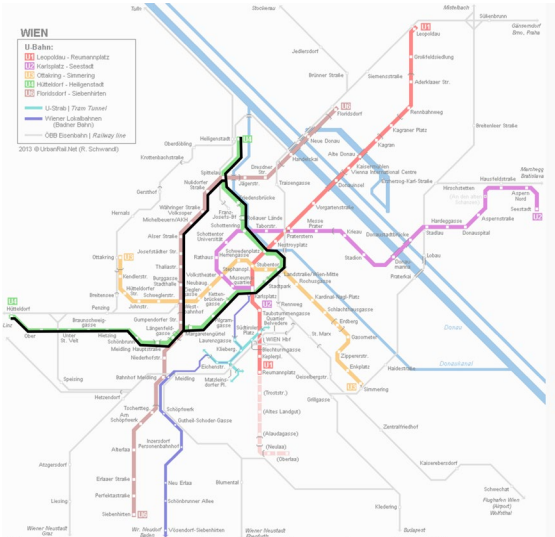
 Ενδότερη πόλη	 1874
 1850	 1910
 1890	 1954

Εικ. 2.2.11.

επεκτάθηκε και συμπεριέλαβε τα εκτός του Linienwall προάστια (εικ. 2.2.11.). Με αυτήν την επέκταση προέκυψε η ανάγκη ενός γενικού σχεδίου ανάπτυξης για τον σχεδιασμό του οποίου προκηρύχθηκε διαγωνισμός το 1892.

Το τελικό Γενικό Ρυθμιστικό Σχέδιο (Generalregulierungsplan) ήταν προϊόν μια επιτροπής που συστάθηκε από τον Φραγκίσκο Ιωσήφ και βασίστηκε στα δυο επικρατέστερα σχέδια του διαγωνισμού, του Josef Stubben και του Otto Wagner. Κάποια σημαντικά σημεία του τέθηκαν σε εφαρμογή την περίοδο του αστού δημάρχου Karl Lueger (1895-1910), όταν σχεδόν όλες οι περιοχές της πόλης εφοδιάστηκαν με τις απαραίτητες υποδομές.

Το μεγαλύτερο τεχνικό επίτευγμα της εποχής του Lueger ήταν η κατασκευή του υπόγειου σιδηρόδρομου της πόλης (Stadtbahn). Κατασκευάστηκε μεταξύ 1894 και 1908 και σχεδιάστηκε μετά από την πρώτη δημόσια ανάθεση στον αρχιτέκτονα Otto Wagner. Ο υπόγειος σιδηρόδρομος ήταν ένα μεγάλο έργο μηχανικής και σχημάτιζε ένα κατά προσέγγιση τρίγωνο

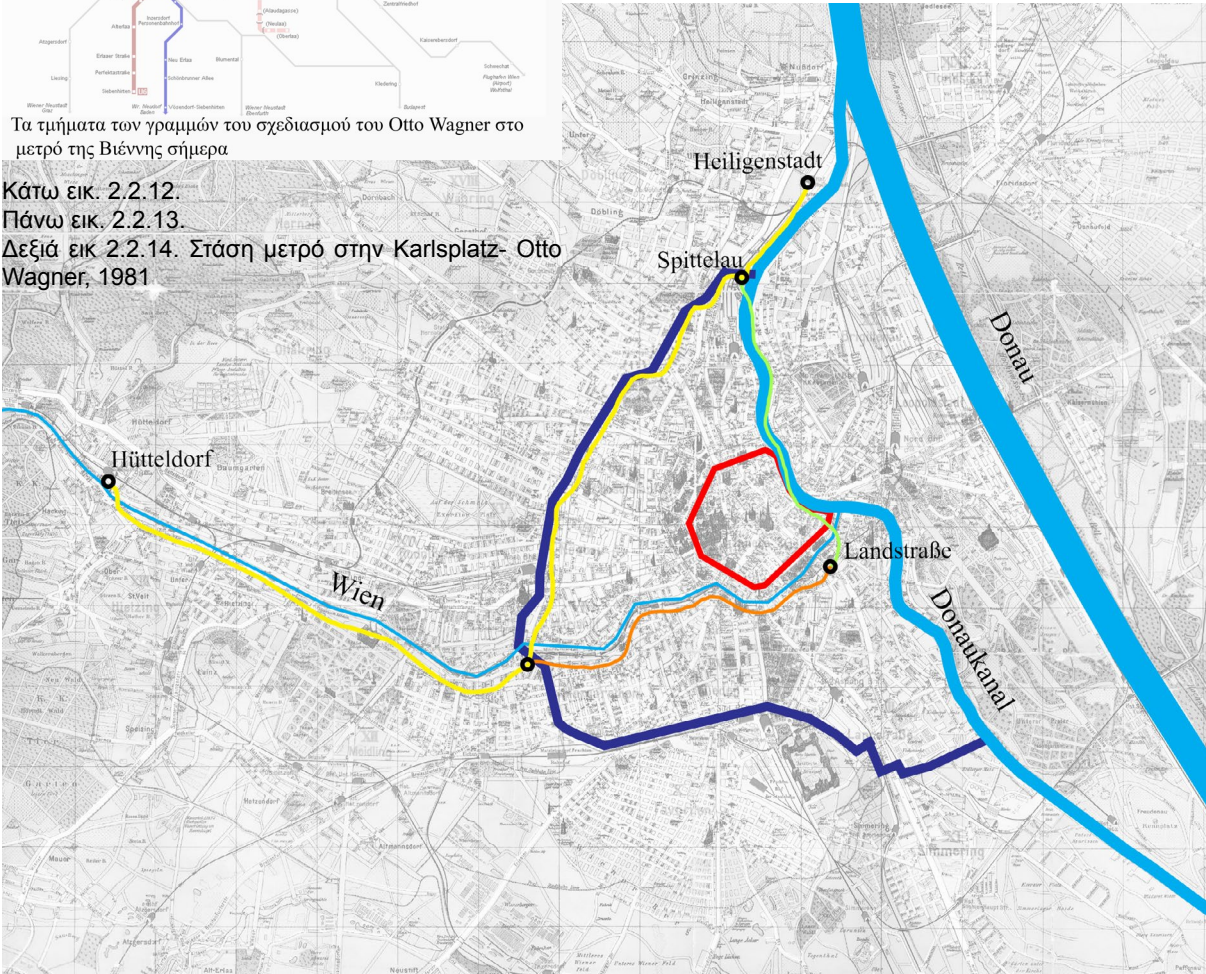

Τα τμήματα των γραμμών του σχεδιασμού του Otto Wagner στο μετρό της Βιέννης σήμερα

Κάτω εικ. 2.2.12.

Πάνω εικ. 2.2.13.

Δεξιά εικ. 2.2.14. Στάση μετρό στην Karlsplatz- Otto Wagner, 1981

Χάρτης των πρώτων γραμμών του υπογείου σιδηροδρόμου

Υπόμνημα

- θέση του Linienwall
- θέση του Festungsmauer
- γραμμή του 1898

- γραμμή του 1899
- γραμμή του 1901

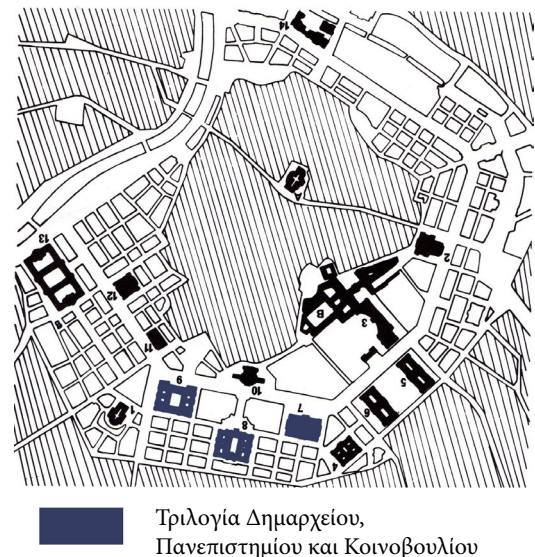

Εικ. 2.2.15. Άποψη της τριλογίας

γύρω από το κέντρο της πόλης (εικ. 2.2.12.). Το τελευταίο μεγάλο κομμάτι αστικού σχεδιασμού κατά την περίοδο του Lueger ήταν ο χαρακτηρισμός της περιοχής Walt und Wiesengürtel ως προστατευόμενη, η οποία περιέκλειε τη Βιέννη και εμπόδιζε την αστική διάχυση.

Αυτή λοιπόν ήταν η πόλη που αποτέλεσε τον καμβά πάνω στον οποίο αναπτύχθηκε όλη η αρχιτεκτονική και καλλιτεχνική δημιουργία του 19^{ου} αιώνα, μια δημιουργία που αναφέρεται στην Belle Epoch της πόλης και έδωσε πλείστα παραδείγματα τα οποία θαυμάζουμε μέχρι σήμερα και τα οποία συνδέονται άμεσα με το γόητρο της Βιέννης.

Με την κατασκευή της Ringstraße πυροδοτήθηκε μια έκρηξη ανοικοδόμησης στην περιοχή γύρω από αυτήν. Ενώ όμως η εσωτερική πόλη, με τα κομψά αριστοκρατικά παλάτια, το μπαρόκ Hofburg, το γοθικό καθεδρικό του Αγ.Στεφάνου και τις μικρότερες διάσπαρτες εκκλησίες της αντιπροσώπευε την εκκλησιαστική εξουσία και την αριστοκρατία, η οικοδόμηση στην Ringstraße αναφέρονταν στη νέα εποχή, στον φιλελεύθερο χώρο και στη συνταγματική διακυβέρνηση. Από το 1859, με την έγκριση του σχεδίου επέκτασης του Φραγκίσκου Ιωσήφ και κατά τη διάρκεια των εργασιών, το πολιτικό σκηνικό άλλαξε. Το σύστημα από νέο- απολυταρχικό έγινε συνταγματική μοναρχία. Τα νέα πολιτικά δεδομένα δεν θα μπορούσαν να μην επηρεάσουν το σχέδιο, καθώς ο στρατός έχασε ολοκληρωτικά τη θέση του στη λεωφόρο, με την κατάργηση του χώρου που είχε προβλεφθεί να αφευθεί ελεύθερος για την άσκηση του. Στην έκταση αυτή, αντίθετα, οικοδομήθηκαν

Εικ. 2.2.16. Αφαιρετικό σχέδιο της οικοδόμησης στην Ringstraße

Εικ. 2.2.17. Άποψη του Δημαρχείου από την λεωφόρο, 1872-1883, Heinrich von Ferstel

τα πρώτα δημόσια κτίρια στην ιστορία της πόλης, η μεγάλη τριλογία του Δημαρχείου, του Πανεπιστημίου και του Κοινοβουλίου, που αποτέλεσαν το πνευματικό ισοδύναμο του αυτοκρατορικού Hofburg (εικ 2.2.16). Για το σχεδιασμό τους επιστρατεύτηκαν κορυφαίοι αρχιτέκτονες της εποχής, γεγονός που φανερώνει ότι η μνημειακή αρχιτεκτονική άρχιζε να αλλάζει εργοδότες. Επειδή όμως δεν είχαν ξανασχεδιαστεί ανάλογοι είδους κτίρια, δεν υπήρχε κάποια τοπική παράδοση που να σχετίζεται με αυτά. Δεδομένου του εθνικιστικού κλίματος που αναπτυσσόταν από τις αρχές του αιώνα στην Βιέννη, οι αρχιτέκτονες απέναντι στο

Εικ. 2.2.18. Δημαρχείο Μονάχου στην Marienplatz, 1867-1919, Georg von Hauberrisser

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης πρόβλημα εύρεσης μιας αρχιτεκτονικής έκφρασης για τα δημόσια κτίρια, ανέτρεξαν στο παρελθόν της πόλης και δανείστηκαν μορφές, που θα συμβόλιζαν κατά το δυνατόν καλύτερα τη λειτουργία του κάθε κτιρίου.

Έτσι το δημαρχείο σχεδιάστηκε από τον Heinrich von Ferstel σε νεογοτθικό στυλ και τοποθετήθηκε στο κέντρο της σύνθεσης ίσως με σκοπό να υπογραμμίσει την ιδιαίτερη σημασία του δήμου της Βιέννης (εικ. 2.2.17.). Στο κτίριο αυτό η έννοια της συμμετρίας κάνει πολύ αισθητή την παρουσία της. Ο αρχιτέκτονας τοποθέτησε την είσοδο του κτιρίου κεντρικά και έδωσε έμφαση με την ύπαρξη ενός έντονου κατακόρυφου στοιχείου που δέσποζε στην όλη σύνθεση. Εκατέρωθεν επιδιώχθηκε μια κλιμάκωση των όγκων, καθώς τα υπόλοιπα κατακόρυφα στοιχεία χαμήλωναν σταδιακά. Αυτά διάρθρωσαν το κεντρικό πυρήνα του κτιρίου, ενώ οι δυο πτέρυγες

Εικ. 2.2.19. Άποψη του Κοινοβουλίου από την λεωφόρο, 1874-1883, Θεόφιλος Χάνσεν

Εικ. 2.2.20. Κτίριο Ακαδημίας στην οδό Πανεπιστημίου, Αθήνα, 1859, Θεόφιλος Χάνσεν

που βρίσκονταν παραπλεύρως και ολοκλήρωναν την σύνθεση υποχωρούσαν λίγο πιο πίσω από τον πυρήνα και οι όψεις τους αναπτύχθηκαν λιγότερο δυναμικά. Ενώ λοιπόν η εμφάνιση του κτιρίου παραπέμπει στον γοθτικό ρυθμό, οι σχεδιαστικές αρχές είναι οι σύγχρονες του, κάτι που μπορεί να γίνει αντιληπτό αν το συγκρίνουμε με το δημαρχείο του Μονάχου (εικ. 2.2.18.) που χτίζεται ακριβώς την ίδια εποχή και στο οποίο η ασυμμετρία που χαρακτηρίζει τη σύνθεσή του το καθιστά πιστότερο στη γοθτική παράδοση.

Ακριβώς δίπλα στο δημαρχείο της Βιέννης, οικοδομήθηκε το Κοινοβούλιο (εικ. 2.2.19.), σχεδιασμένο από τον Θεόφιλο Χάνσεν κατά τα κλασικά ελληνικά πρότυπα, με την πεποίθηση ότι αυτά αντανakλούσαν την ιδέα της δημοκρατίας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Παρά το γεγονός ότι εκ πρώτης όψεως το κτίριο διαφέρει πολύ από το προηγούμενο, ο κεντρικός άξονας συμμετρίας της κύριας όψης αποτελεί πάλι τη συνθετική αρχή. Στην είσοδο, που βρισκόταν ψηλότερα από το επίπεδο του δρόμου, οδηγούσαν δυο μεγάλες πλευρικές σκάλες που κατέληγαν σε ένα πρόπυλο ρωμαϊκού τύπου. Στα πλάγια αναπτύσσονταν δυο σκέλη, τα οποία ολοκληρώνονταν με δυο μικρά πρόπυλα που ενισχύουν τις γωνίες. Παρόμοια λογική ακολούθησε ο Χάνσεν όταν, έπειτα από δωρεά του Έλληνα ομογενή μεγαλοεπιχειρηματία Σίμωνος Σίνα, σχεδίασε την Ακαδημία των Αθηνών (εικ. 2.2.20.). Αυτήν την φορά σε μικρότερη κλίμακα, διατηρεί την είσοδο καθώς και την βάση του κτιρίου διαπλάθοντας όμως τους όγκους εκατέρωθεν διαφορετικά με βάση πάλι την συμμετρία.

Το τελευταίο κτίριο της σύνθεσης ήταν το Πανεπιστήμιο (εικ. 2.2.21.), το οποίο σχεδιάστηκε από τον Heinrich von Ferstel μεταξύ 1873-1884 και αποτέλεσε ένα δείγμα νέο-αναγεννησιακού κτιρίου, παρότι βέβαια δανείστηκε κάποια στοιχεία από το μπαρόκ, όπως για

Εικ. 2.2.21. Άποψη του Πανεπιστημίου από την λεωφόρο, 1873-1884, Heinrich von Ferstel

Εικ. 2.2.22. Άποψη της Όπερας από την λεωφόρο, 1861-1869, August Sicard von Sicardsburg και Eduard van der Nüll

παράδειγμα τη θολωτή του στέψη που θυμίζει τόσο αντίστοιχες προγενέστερες μορφές που συναντώνται στο παλάτι Belvedere του 18^{ου} αιώνα.

Άλλα δημόσια κτίρια που χτίστηκαν εκείνη την περίοδο ήταν η Όπερα (εικ. 2.2.22.), ένα καθαρά νέο-μπαρόκ κτίριο που οικοδομήθηκε κοντά στο Hofburg και δυο μουσεία ακριβώς απέναντι από το παλάτι, το Μουσείο Φυσικής Ιστορίας και το Μουσείο Καλών Τεχνών όμοια μεταξύ τους και σχεδιασμένα από τους Gottfried Semper και Karl Freiherr von Hasenauer.

Την αγωνία για την εικόνα της πόλης προς τη Ringstraße αποκαλύπτει και ο χειρισμός της όψης του αυτοκρατορικού Hofburg προς την πλευρά της λεωφόρου. Το παλάτι, αποτελούμενο από διαδοχικές προσθήκες (εικ. 2.2.24.), δεν εμφάνιζε μια μεγαλόπρεπη όψη προς τη λεωφόρο. Για το λόγο αυτό, ο αρχιτέκτονας Gottfried Semper σχεδίασε δύο

Εικ. 2.2.23. Άποψη της Ringstraße στο ύψος του τμήματος Park-Ring

Τμήματα του Hofburg και
χρονολογική κατάταξή τους

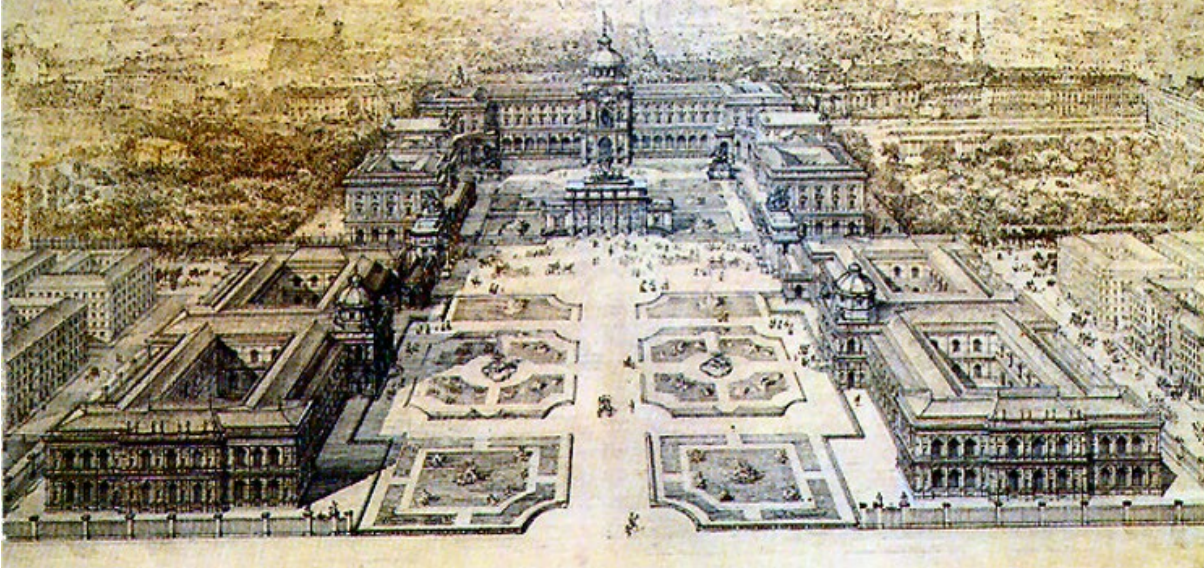

Κτιριακά τμήματα:

- 1) Schweizertrakt
- 2a) Augustinerkirche
- 2b) Augustinerkloster
- 3) Stallburg
- 4) Amalienburg
- 5) Leopoldinischer Trakt
- 6) Redoutensaaltrakt
- 7) Winterreitschule
- 8) Hofbibliothek
- 9) Augustinertrakt
- 10) Palais Erzherzog Albrecht
- 11) Reichskanzleitrakt
- 12) Festsaaltrakt
- 13) Michaelertrakt
- 14) Neue Burg
- 15) Corps de Logis
- 16) Palmenhaus

Πλατείες:

- A) In der Burg
- B) Ballhausplatz
- C) Michaelerplatz
- D) Schweizerhof
- E) Josefsplatz
- F) Albertinaplatz
- G) Burggarten
- H) Heldenplatz

Πάνω εικ. 2.2.24. Σχέδιο με τις επεκτάσεις του Hofburg κατά την διάρκεια των αιώνων
Κάτω εικ. 2.2.25. Προοπτικό σχέδιο για την επέκταση του Hofburg - Gottfried Semper

Εικ. 2.2.26. Απεικόνιση της επέκτασης της πόλης, 1873, Gustav Veith

συμπληρωματικές πτέρυγες στην πλατεία Heldenplatz (εικ. 2.2.25.), σε αντιστοιχία με τα δύο μουσεία που βρίσκονταν απέναντι, οι οποίες όμως δεν είχαν καμία άλλη χρήση εκτός από τη δημιουργία ενός μεγαλοπρεπούς ελεύθερου χώρου που θα σηματοδοτούσε την είσοδο στο παλάτι. Τελικά υλοποιήθηκε μόνο η μία, που αποτελεί το σημερινό Neuburg.

Τα κτίρια αυτά δεσπόζουν με την μεγαλοπρέπειά τους μέχρι σήμερα στη λεωφόρο και αποτελούν αξιοθέατα για τους επισκέπτες της πόλης. Ανάμεσά τους μεσολαβούν ελεύθεροι χώροι, πλατείες και πάρκα που δεν εντάσσονταν σε κάποια πολιτική πράσινο, αλλά σκοπό είχαν να αναδείξουν μέσα από το κενό, τον κτισμένο χώρο (εικ. 2.2.23.).

Η προαναφερθείσα έντονη οικοδόμηση στη λεωφόρο δε θα μπορούσε να μη συνοδευτεί από σφοδρή κριτική η οποία εστιαζόταν στο γεγονός ότι η κλίμακα της λεωφόρου ήταν ξένη προς τα μεγέθη του υπάρχοντος ιστού. Αυτή η διαφορά της κλίμακας φαίνεται καθαρά στην αναπαράσταση του Gustav Veith (εικ. 2.2.26.) και θεωρήθηκε ότι είχε ως αποτέλεσμα περισσότερο να διαχωρίσει, παρά να ενώσει την εσωτερική πόλη με τα προάστια της δημιουργώντας ένα “νέο νοητό τείχος” και ήταν η αιτία που ο χώρος αυτός δεν ήταν εύκολα οικειοποιούμενος από τον πληθυσμό. Παρόλα αυτά όμως δεν μπορεί να ειπωθεί πως ο σχεδιασμός αυτός δεν ικανοποίησε τους στόχους που του τέθηκαν, αφού σκοπός του ήταν εξ αρχής να δημιουργήσει ένα γεγονός στην πόλη και να αναδείξει τη δύναμή της και όχι να ενταχθεί ομαλά στον υπάρχοντα ιστό, συνεχίζοντάς τον ως είχε.

Αλλά η Ringstraße δεν αποτέλεσε πεδίο προβολής μόνο της πολιτείας, αλλά και της νέας υψηλής αστικής, η οποία μάλιστα χρηματοδότησε και ένα μεγάλο μέρος του έργου μέσω του “Ταμείου επέκτασης της πόλης”, αγοράζοντας τα οικοπέδα που δημιουργήθηκαν στη νέα

Εικ. 2.2.27. Άποψη της Ringstraße στο ύψος του τμήματος Opernring προς την πλευρά του κέντρου της πόλης

Εικ. 2.2.28. Άποψη της Ringstraße στο ύψος του τμήματος Opernring προς την πλευρά των προαστίων

Εικ. 2.2.29. Άποψη της Ringstraße στο ύψος του τμήματος Kärthner-Ring

έκταση σε εξαιρετικά υψηλές τιμές. Έτσι η Ringstraße έγινε ο τόπος κατοικίας της δεύτερης βαθμίδας της κοινωνίας, καθώς η αριστοκρατία θεωρούσε τον εαυτό της εξαιρετικά εξευγενισμένο για να κατοικήει εκεί και για αυτούς το Ring εκπροσωπούσε την επίδειξη του στιγμιαίου πλούτου που θεωρούσαν ότι θα χανόταν, τόσο γρήγορα όσο είχε αποκτηθεί. Ακόμα και στα ανώτερα τμήματα της κοινωνίας, λοιπόν, υπήρξε διαφοροποίηση ανάμεσα στους απόγονους της παλιάς αριστοκρατίας και σε αυτούς που είχαν αποκτήσει τον πλούτο τους μέσω του εμπορίου και της βιομηχανίας. Αυτή η διαφοροποίηση δεν προέκυψε αποκλειστικά στον τόπο κατοίκησης, αλλά επεκτεινόταν σε πολλούς τομείς, γεγονός που δημιούργησε δυο παράλληλους κόσμους που πότε με την συνεργασία τους και πότε με την σύγκρουσή τους έδωσαν καλλιέργησαν το περιβάλλον για τη μεγάλη πνευματική και καλλιτεχνική άνθιση του 2^{ου} μισού του αιώνα.

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

Μεταξύ λοιπόν των ετών 1860 και 1870 χτίστηκαν τα παλάτια των πλούσιων αστών κατά μήκος της λεωφόρου, αλλά και στις περιοχές κοντά σε αυτή και παρόλο που εντάσσονταν στα πλαίσια του ιστορικισμού, οι συγκεντρώσεις στα σαλόνια τους αποτέλεσαν το πεδίο όλων των εξελίξεων. Ο μόνος περιορισμός που αφορούσε στα νέα αυτά κτίρια ήταν ο αριθμός ορόφων, που απαγορευόταν να ξεπερνούν τους τέσσερις και έτσι λόγω του συνεχούς οικοδομικού συστήματος, η κορυφογραμμή των όψεων των νέων δρόμων δεν είχε μεγάλες αποκλίσεις από την ευθεία (εικ. 2.2.27., 2.2.28., 2.2.29.).

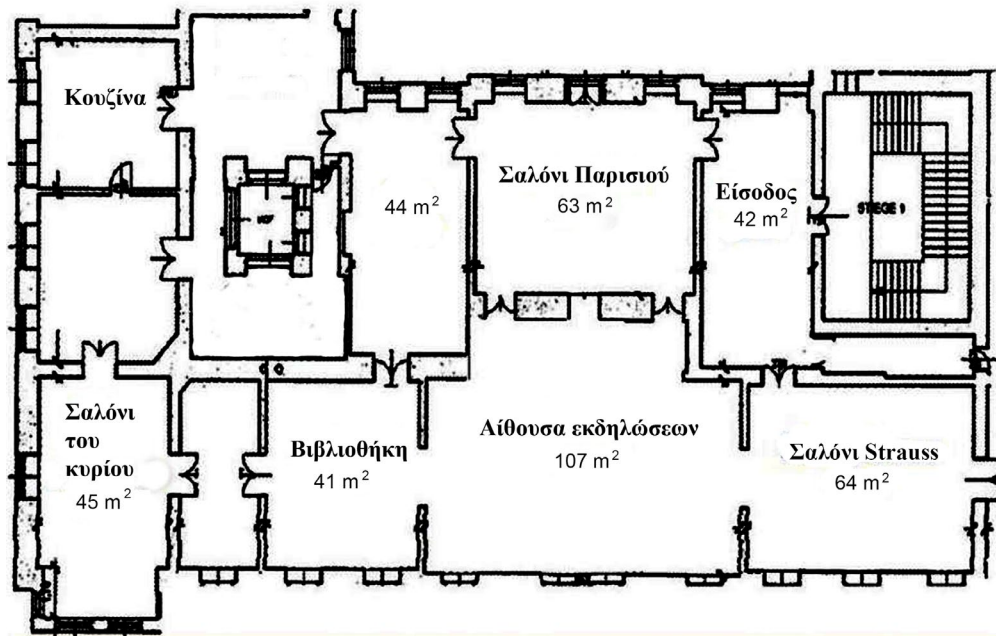
Χαρακτηριστικά παραδείγματα των παλατιών αυτών της αστικής τάξης αποτελούν δύο αρχοντικά, σχεδιασμένα από τον αρχιτέκτονα Θεόφιλο Χάνσεν.

Το ένα εξ αυτών ανήκε στον εβραίο τραπεζίτη Todesco και κατοικήθηκε εξ ολοκλήρου από αυτόν, την οικογένειά του και το υπηρετικό προσωπικό (εικ. 2.2.30.). Πρόκειται για ένα νέο-αναγεννησιακό ανάκτορο που χτίστηκε μεταξύ των ετών 1861-1864. Εξωτερικά ο πρώτος όροφος, το *riano nobile*, ξεχώριζε με τον κεντρικό εξώστη που τόνιζε την είσοδο και αναφερόταν στην αίθουσα χορού του μεγάρου (εικ. 2.2.32.). Στον όροφο αυτόν υπήρχαν οι χώροι διημέρευσης (εικ. 2.2.31.), ενώ δύο όγκοι προέβαλαν ελαφρώς από το κτίριο και τόνιζαν τις γωνίες. Το ισόγειο και ο ημιώροφος στέγαζαν τους χώρους εργασίας του τραπεζίτη, στον δεύτερο όροφο υπήρχαν τα υπνοδωμάτια και στον τελευταίο κατοικούσε το υπηρετικό προσωπικό.

Αλλά εκτός από τα παλάτια που κατοικούνταν αποκλειστικά από τους ιδιοκτήτες τους, αυτήν την εποχή χτίστηκαν και άλλα, στα οποία ο ιδιοκτήτης κατοικούσε σε έναν όροφο, στο

Εικ. 2.2.30. Παλάτι της οικογένειας Todesco στην οδό Kärntner Straße – όψη, Θεόφιλος Χάνσεν

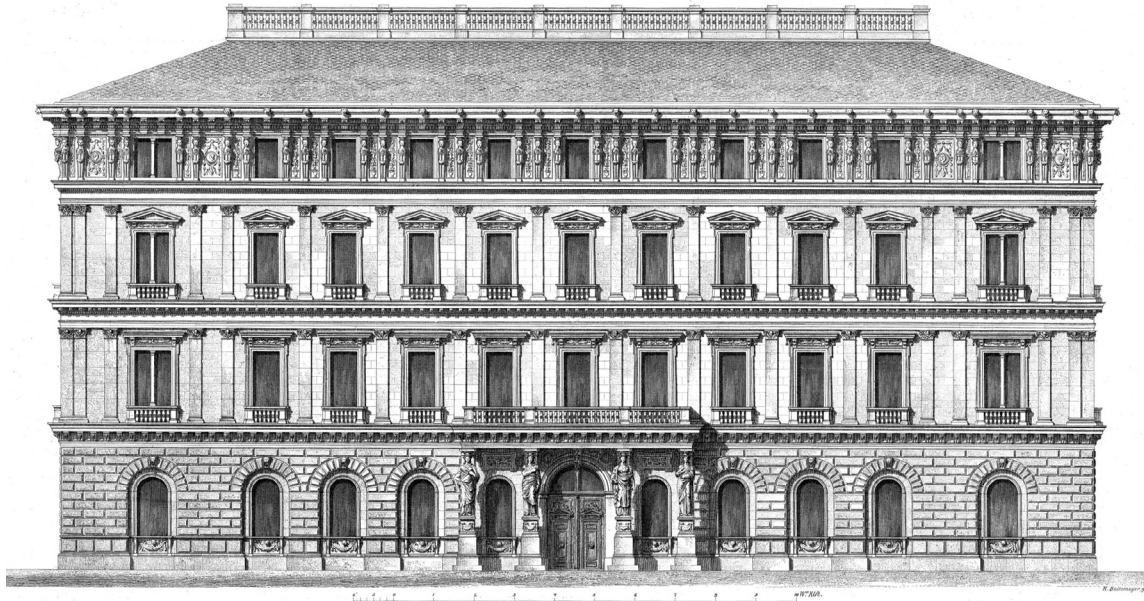

Εικ. 2.2.31. Παλάτι της οικογένειας Todesco στην οδό Kärntner Straße - κάτοψη του Nobelstock

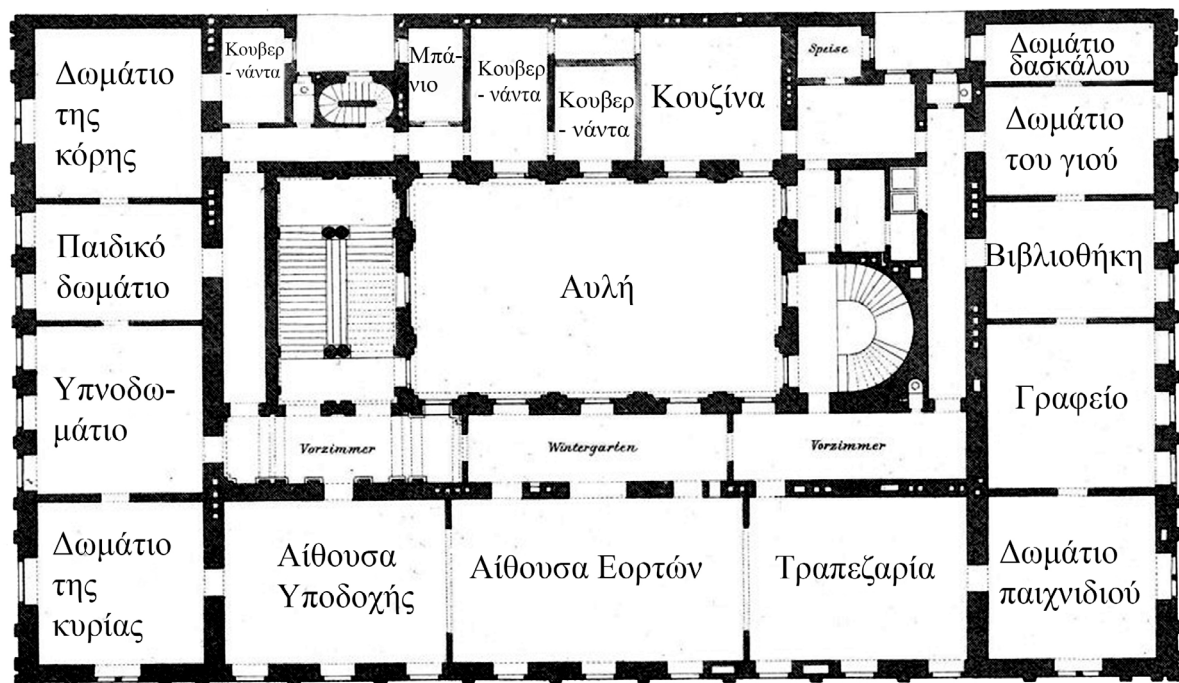

Εικ. 2.2.32. Παλάτι της οικογένειας Todesco στην οδό Kärntner Straße - Εσωτερικό της αίθουσας δεξιώσεων

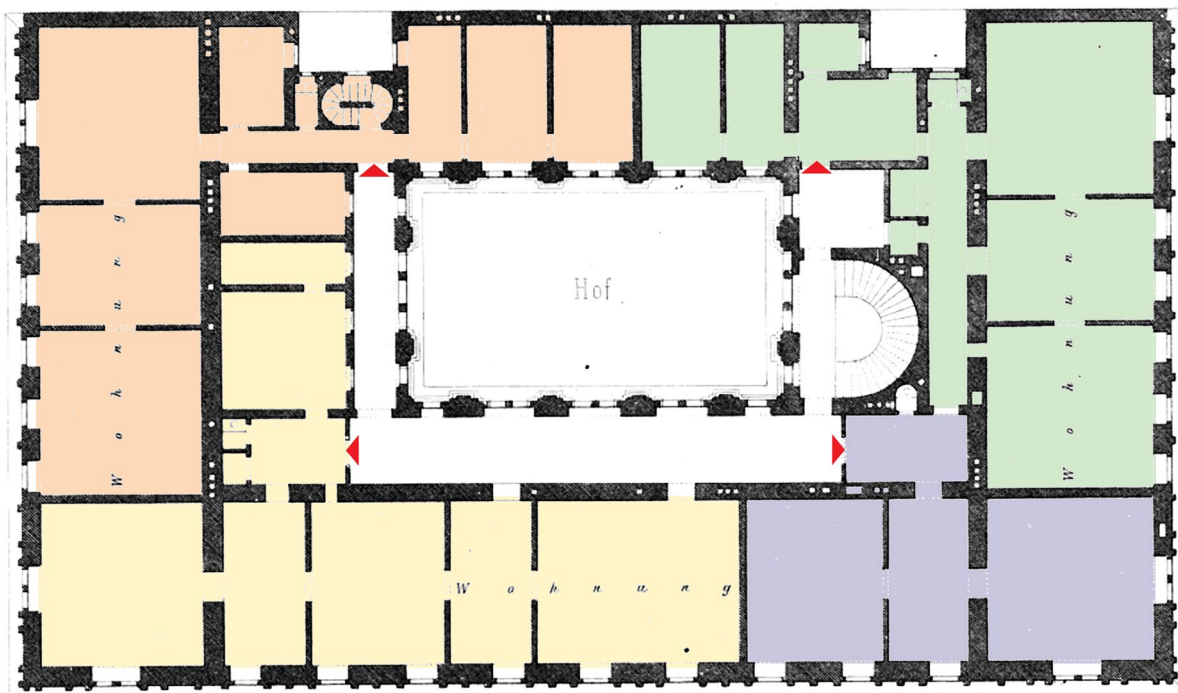
Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης *riano nobile*, και νοίκιαζε τους υπερκείμενους ορόφους. Τα παλάτια αυτά, χαρακτηρίστηκαν ως *Mietpalast* (ενοικιαζόμενα παλάτια). Το ισόγειο στέγαζε δραστηριότητες του οίκου που ανήκε. Από τον δεύτερο όροφο και όσο κανείς ανέβαινε προς τα πάνω, η κάτοψη διαιρούνταν, ώστε να σχηματιστούν περισσότερα διαμερίσματα, τα οποία ενοικιάζονταν σε άλλες οικογένειες. Τα

Εικ. 2.2.33. Παλάτι του τραπεζίτη Erstein στην Ringstraße, όψη 1868-1871- Θεόφιλος Χάνσεν

Εικ. 2.2.34. Παλάτι του τραπεζίτη Erstein στην Ringstraße, πρώτος όροφος 1868-1871- Θεόφιλος Χάνσεν

Εικ. 2.2.35. Παλάτι του τραπεζίτη Epstein στην Ringstraße, τρίτος όροφος 1868-1871, Θεόφιλος Χάνσεν - με τα τέσσερα διαφορετικά χρώματα δηλώνονται τα τέσσερα διαφορετικά διαμερίσματα στα οποία διαχωρίζεται η κάτοψη

διαμερίσματα αυτά είχαν παροχή νερού, αερίου και χώρους υγιεινής, στοιχεία πολυτελείας για την εποχή. Οργανώνονταν συνήθως γύρω από μια αυλή, κατά τα γαλλικά πρότυπα, και αναπτύσσονταν σε ύψος με τέσσερις ή πέντε ορόφους. Επίσης ιδιαίτερος χώρος αυτών των παλατιών ήταν και η μεγαλόπρεπη σκάλα, δανεισμένο στοιχείο από την αρχιτεκτονική των μπαρόκ παλατιών των αριστοκρατών, που οδηγούσε στο ριάνο mobile και συχνά συνεχιζόταν μέχρι και το δεύτερο όροφο. Από εκεί και πάνω που εξυπηρετούσε τα ενοικιαζόμενα γινόταν πιο απλή. Ένα τέτοιο παράδειγμα σχεδίασε ο Χάνσεν για τον εβραίο τραπεζίτη Epstein.

Το νέο-αναγεννησιακό κτίσμα, μεγαλύτερο από το προηγούμενο, στέγαζε την οικογένεια του τραπεζίτη, κάποια γραφεία της τράπεζάς του και στον δεύτερο και τρίτο όροφο (εικ. 2.2.35.) είχε ενοικιαζόμενα διαμερίσματα, για την εξυπηρέτηση των οποίων ο αρχιτέκτονας σχεδίασε και τα δυο κλιμακοστάσια παραπλεύρως της κεντρικής αυλής. Η είσοδος γινόταν πάλι από το κέντρο της όψης και στεγαζόταν από τον εξώστη του ριάνο mobile (εικ. 2.2.34.) στην θέση της κεντρικής αίθουσας. Ο διαχωρισμός του πρώτου ορόφου με τον δεύτερο, στον οποίο αντιστοιχούσαν τα ενοικιαζόμενα, ήταν ορατός και στην όψη (εικ. 2.2.33.), στην οποία υπήρχε έντονα το οριζόντιο στοιχείο του θριγκού.

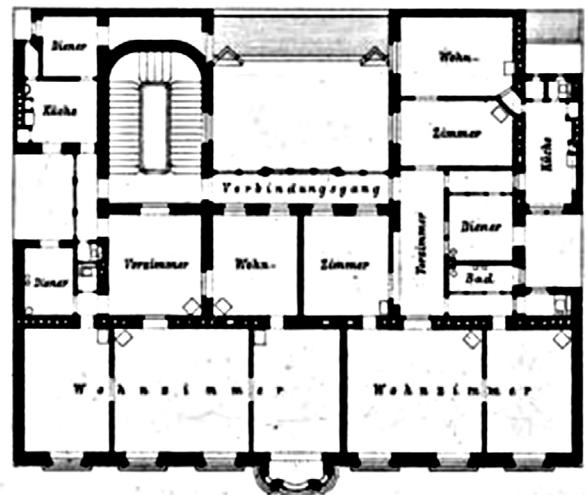
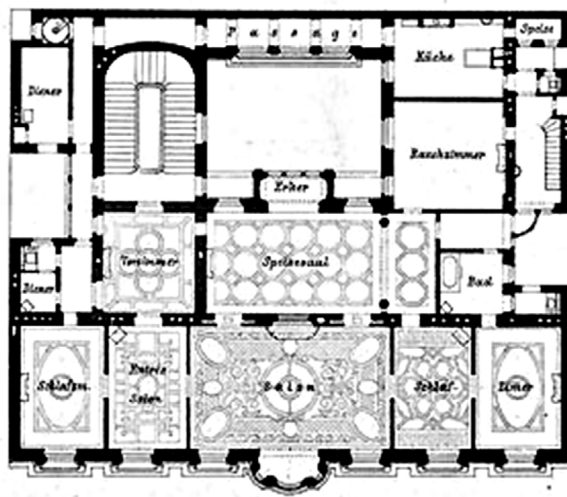
Το παλάτι του πρωτομάστορα Johann Sturany (εικ. 2.2.36.) που χτίστηκε το 1874 αποτελεί δείγμα αυτής της κατηγορίας κτιρίων, σε μικρότερη όμως κλίμακα αυτήν την φορά. Σχεδιασμένο από τους αρχιτέκτονες Ferdinand Fellner και Hermann Helmer το νέο-μπαρόκ αυτό παλάτι διέθετε επίσης εξώστη πάνω από την είσοδο, που έπαιρνε κυκλική μορφή και επαναλαμβανόταν και στον δεύτερο όροφο. Στην κάτοψη του δεύτερου ορόφου (εικ. 2.2.38.) όπως και στο ισόγειο βλέπουμε αυτήν την διαίρεση της κάτοψης που αναφέραμε ήδη.

Παράλληλα με τα παλάτια των αστών, χτίστηκαν αυτήν την εποχή και κτίρια

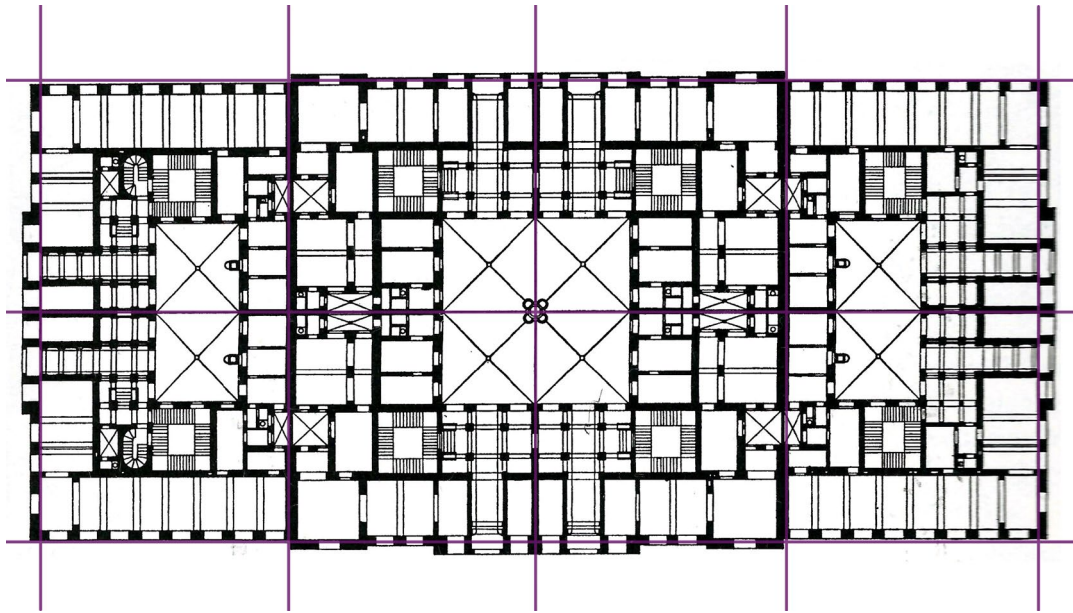
Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης

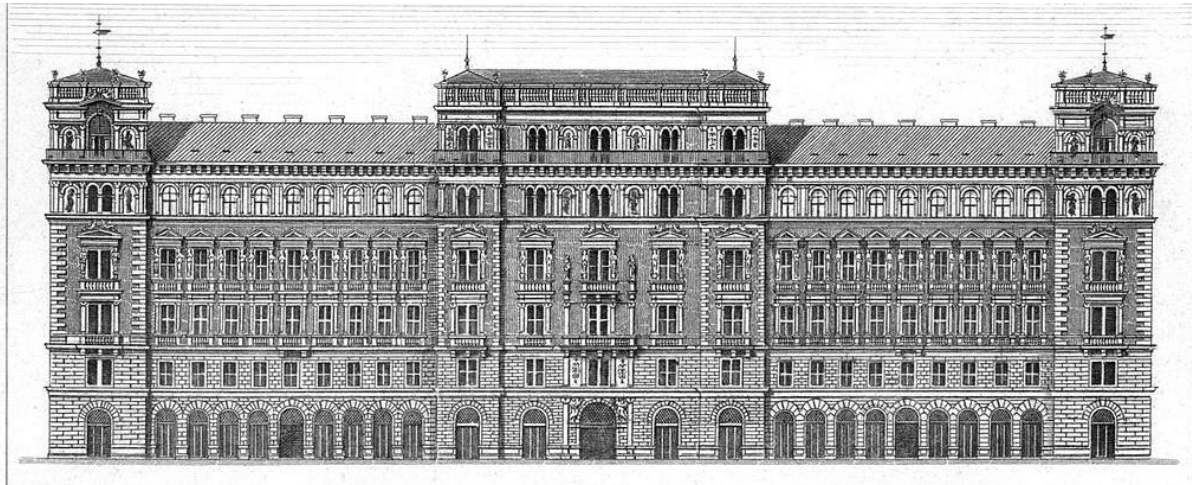
Εικ. 2.2.36. Παλάτι του πρωτομάστορα Johann Sturany, Ferdinand Fellner και Hermann Helmer, 1874

Αριστερά εικ. 2.2.37. Παλάτι Sturany, πρώτος όροφος
Δεξιά εικ. 2.2.38. Παλάτι Sturany, δεύτερος όροφος

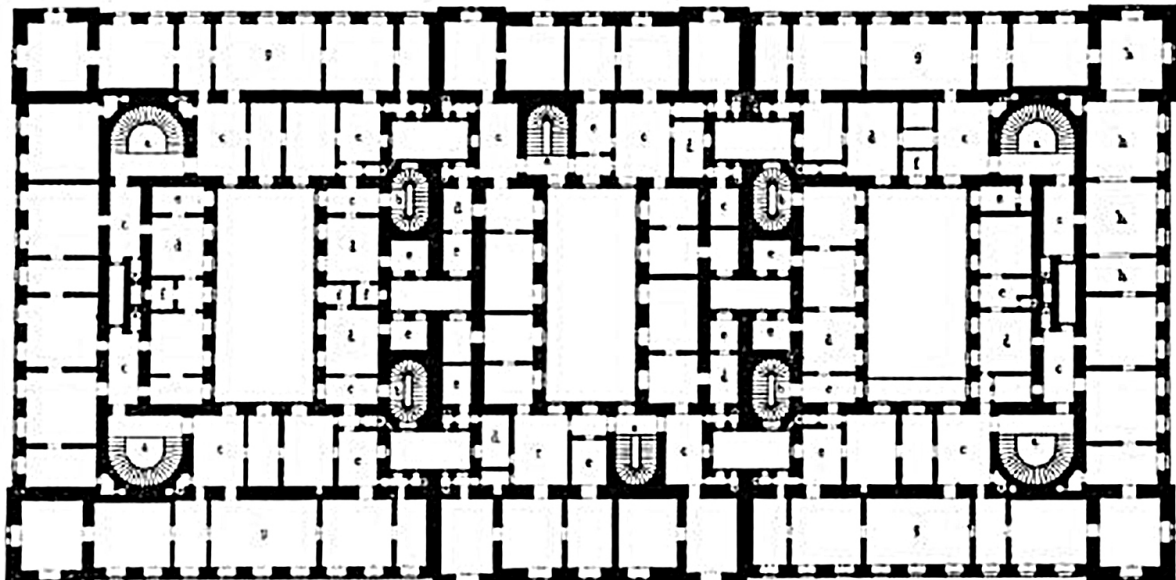

Εικ. 2.2.39. Gruppensinshaus, 1870, Θεόφιλος Χάνσεν

Εικ. 2.2.40. Heinrichshof, 1861-1863, Θεόφιλος Χάνσεν, Όψη στο Opernring

διαμερισμάτων που απευθύνονταν στη μεσοαστική τάξη. Το Gruppenzinshaus (εικ 2.2.39) που χτίστηκε το 1870 πάνω στην Ringstraße είναι η λύση του Θεόφιλου Χάνσεν για ένα τέτοιο κτίριο. Σχεδιασμένο πάνω σε ένα σαφή τετράγωνο κάναβο, οiwνός της μετέπειτα μοντέρνας σκέψης καλυμμένος από το πέπλο του ιστορικισμού, το κτίσμα αυτό καταλάμβανε ένα ολόκληρο οικοδομικό τετράγωνο. Στην κάτοψη του εμπεριείχε οκτώ ίσες οικιστικές ενότητες, η καθεμία από τις οποίες εξυπηρετούνταν από ξεχωριστή είσοδο. Στη διάταξή του μπορούμε να αναγνωρίσουμε κάποιες συνθετικές αρχές που είχε ο αρχιτέκτονας και στα δημόσια έργα του, όπως είναι η ύπαρξη κεντρικού πυρήνα και η ανάπτυξη δύο συμπληρωματικών πτερυγών εκατέρωθεν. Η μεγαλειώδης όψη της πολυκατοικίας αυτής ολοκληρωνόταν από δύο θόλους

Opera-Platz
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88 89 90 91 92 93 94 95 96 97 98 99 100 101 102 103 104 105 106 107 108 109 110 111 112 113 114 115 116 117 118 119 120 121 122 123 124 125 126 127 128 129 130 131 132 133 134 135 136 137 138 139 140 141 142 143 144 145 146 147 148 149 150 151 152 153 154 155 156 157 158 159 160 161 162 163 164 165 166 167 168 169 170 171 172 173 174 175 176 177 178 179 180 181 182 183 184 185 186 187 188 189 190 191 192 193 194 195 196 197 198 199 200 201 202 203 204 205 206 207 208 209 210 211 212 213 214 215 216 217 218 219 220 221 222 223 224 225 226 227 228 229 230 231 232 233 234 235 236 237 238 239 240 241 242 243 244 245 246 247 248 249 250 251 252 253 254 255 256 257 258 259 260 261 262 263 264 265 266 267 268 269 270 271 272 273 274 275 276 277 278 279 280 281 282 283 284 285 286 287 288 289 290 291 292 293 294 295 296 297 298 299 300 301 302 303 304 305 306 307 308 309 310 311 312 313 314 315 316 317 318 319 320 321 322 323 324 325 326 327 328 329 330 331 332 333 334 335 336 337 338 339 340 341 342 343 344 345 346 347 348 349 350 351 352 353 354 355 356 357 358 359 360 361 362 363 364 365 366 367 368 369 370 371 372 373 374 375 376 377 378 379 380 381 382 383 384 385 386 387 388 389 390 391 392 393 394 395 396 397 398 399 400 401 402 403 404 405 406 407 408 409 410 411 412 413 414 415 416 417 418 419 420 421 422 423 424 425 426 427 428 429 430 431 432 433 434 435 436 437 438 439 440 441 442 443 444 445 446 447 448 449 450 451 452 453 454 455 456 457 458 459 460 461 462 463 464 465 466 467 468 469 470 471 472 473 474 475 476 477 478 479 480 481 482 483 484 485 486 487 488 489 490 491 492 493 494 495 496 497 498 499 500 501 502 503 504 505 506 507 508 509 510 511 512 513 514 515 516 517 518 519 520 521 522 523 524 525 526 527 528 529 530 531 532 533 534 535 536 537 538 539 540 541 542 543 544 545 546 547 548 549 550 551 552 553 554 555 556 557 558 559 560 561 562 563 564 565 566 567 568 569 570 571 572 573 574 575 576 577 578 579 580 581 582 583 584 585 586 587 588 589 590 591 592 593 594 595 596 597 598 599 600 601 602 603 604 605 606 607 608 609 610 611 612 613 614 615 616 617 618 619 620 621 622 623 624 625 626 627 628 629 630 631 632 633 634 635 636 637 638 639 640 641 642 643 644 645 646 647 648 649 650 651 652 653 654 655 656 657 658 659 660 661 662 663 664 665 666 667 668 669 670 671 672 673 674 675 676 677 678 679 680 681 682 683 684 685 686 687 688 689 690 691 692 693 694 695 696 697 698 699 700 701 702 703 704 705 706 707 708 709 710 711 712 713 714 715 716 717 718 719 720 721 722 723 724 725 726 727 728 729 730 731 732 733 734 735 736 737 738 739 740 741 742 743 744 745 746 747 748 749 750 751 752 753 754 755 756 757 758 759 760 761 762 763 764 765 766 767 768 769 770 771 772 773 774 775 776 777 778 779 780 781 782 783 784 785 786 787 788 789 790 791 792 793 794 795 796 797 798 799 800 801 802 803 804 805 806 807 808 809 810 811 812 813 814 815 816 817 818 819 820 821 822 823 824 825 826 827 828 829 830 831 832 833 834 835 836 837 838 839 840 841 842 843 844 845 846 847 848 849 850 851 852 853 854 855 856 857 858 859 860 861 862 863 864 865 866 867 868 869 870 871 872 873 874 875 876 877 878 879 880 881 882 883 884 885 886 887 888 889 890 891 892 893 894 895 896 897 898 899 900 901 902 903 904 905 906 907 908 909 910 911 912 913 914 915 916 917 918 919 920 921 922 923 924 925 926 927 928 929 930 931 932 933 934 935 936 937 938 939 940 941 942 943 944 945 946 947 948 949 950 951 952 953 954 955 956 957 958 959 960 961 962 963 964 965 966 967 968 969 970 971 972 973 974 975 976 977 978 979 980 981 982 983 984 985 986 987 988 989 990 991 992 993 994 995 996 997 998 999 1000

Εικ. 2.2.41. Heinrichshof, 1861-1863, Θεόφιλος Χάνσεν, Κάτοψη

Εικ. 2.2.42. Οδός Stadiongasse, 1883, Otto Wagner, Όψη

που τοποθετήθηκαν πάνω από τον τετράγωνο πυρήνα, ο οποίος μάλιστα ανέβαινε έναν όροφο ψηλότερα από το υπόλοιπο κτίσμα. Αξιοσημείωτο είναι να παρατηρήσουμε πως στο κέντρο του κτιρίου και στην θέση που θα βρίσκουμε τον εξώστη του *riano nobile* πάνω από την κεντρική είσοδο σε ένα αστικό παλάτι, ο αρχιτέκτονας δημιούργησε μια μικρή προεξοχή, η οποία μάλιστα συνεχιζόταν και στον δεύτερο όροφο, ίσως λόγω της μεγάλης κλίμακας του κτιρίου. Αν και αυτήν την φορά ο Χάνσεν δεν χρησιμοποίησε αυτό την μορφή για να δώσει έμφαση στο σαλόνι ενός ανακτόρου, την δανείστηκε, όπως δανείστηκε και στοιχεία από την σύνθεση δημόσιων κτιρίων για να διαπλάσει την όψη της πολυκατοικίας του, η οποία κατά τα άλλα, στην κάτοψή της, διέπεται από καθαρά λειτουργικούς και οικονομικούς παράγοντες.

Το *Heinrichshof* που σχεδίασε ο Χάνσεν στην *Ringstraße* (εικ. 2.2.40., 2.2.41.) θεωρήθηκε από πολλούς το πιο όμορφο κτίριο διαμερισμάτων της Βιέννης. Χτίστηκε μετά από ανάθεση του εργοστασιάρχη *Heinrich von Drasche*. Χαρακτηριστικά στοιχεία του ήταν η διώροφη βάση του, ο κεντρικός πυρήνας του καθώς και οι γωνιακές πυργοειδείς απολήξεις που βρίσκονταν στις τέσσερις άκρες του και τόνιζαν τη συμμετρία του ως προς τους δυο κάθετους άξονες που περνούν από το μέσο της κάτοψης. Στο ισόγειο του συγκροτήματος λειτουργούσε το διάσημο *Café Heinrichshof*.

Προς το τέλος του αιώνα έκαναν την εμφάνισή τους και άλλοι αρχιτέκτονες, οι οποίοι θα δημιουργήσουν ένα πρωτοποριακό κίνημα στη Βιέννη. Ένας από αυτούς ήταν και ο *Otto*

Οι προϋποθέσεις για τη γένεση της “μεγάλης” αυτοκρατορικής πόλης της Βιέννης Wagner, ο οποίος όμως πριν ταχθεί υπέρ της καλλιτεχνικής επανάστασης ακολούθησε τον ακαδημαϊκό αρχιτεκτονικό ρυθμό. Άλλωστε γνωρίζουμε ότι μαθήτευσε πλάι στον Χάνσεν. Ένα δείγμα της πρώιμης δημιουργίας του ήταν το κτίριο διαμερισμάτων στην οδό Stadion-gasse (εικ. 2.2.42.) που χτίστηκε το 1883 και αποτελεί μια λιτότερη έκφραση μιάς κατά τ’ άλλα ακαδημαϊκής αρχιτεκτονικής. Η έννοια της βάσης υπήρχε σε πιο ισχυρή έκφραση αφού περιελάμβανε τρεις στάθμες, ημιυπόγειο, υπερυψωμένο ισόγειο και ημιώροφο. Αυτό ήταν μια επίλυση του αρχιτέκτονα, ώστε να συμπεριλάβει στην κλασική σύνθεση των τριών ζωνών, έξι ορόφους. Η επεξεργασία της όψης, αν και αυτή εντασσόταν στα πλαίσια του ιστορικισμού, ήταν πολύ πιο απλή. Στη βάση, στο πλάσιμο της υψής, τονίζονταν η οριζόντια χάραξη, ενώ οι κάθετοι αρμοί παραλείπονταν. Στον κορμό αποφεύχθηκε η δημιουργία ζωνών αλλά και ο τονισμός της γωνίας, και ο κλασικιστικός διάκοσμος περιορίστηκε στην πλαισίωση των ανοιγμάτων. Παρόλα αυτά το δημιούργημα αυτό ανήκε ακόμα στην επίσημη παράδοση.

Και ενώ η ανέγερση των παραπάνω κτιρίων αποσκοπούσε στη στέγαση της μεσαίας και ανώτερης τάξης, οι συνθήκες διαβίωσης της εργατικής τάξης, η οποία συγκεντρώθηκε κυρίως στα εξωτερικά προάστια, ήταν πολύ διαφορετικές. Ένα νέο κύμα πληθυσμού τριπλασίασε τον αριθμό των κατοίκων των εξωτερικών προαστίων μεταξύ του διαστήματος 1850-1870. Αφού καταλήφθηκε όλος ο διαθέσιμος κτιριακός όγκος, εμφανίστηκαν οι κατοικίες Pawlatschen (εικ. 2.2.43., 2.2.44.), που ήταν παραλλαγές των κατοικιών του πρώτου μισού του αιώνα, με

Εικ. 2.2.43. Pawlatschenhaus στην Ottakringerstraße, φωτογραφία του 1900 στο εσωτερικό Ραδwlatchen κατοικία την αυλής

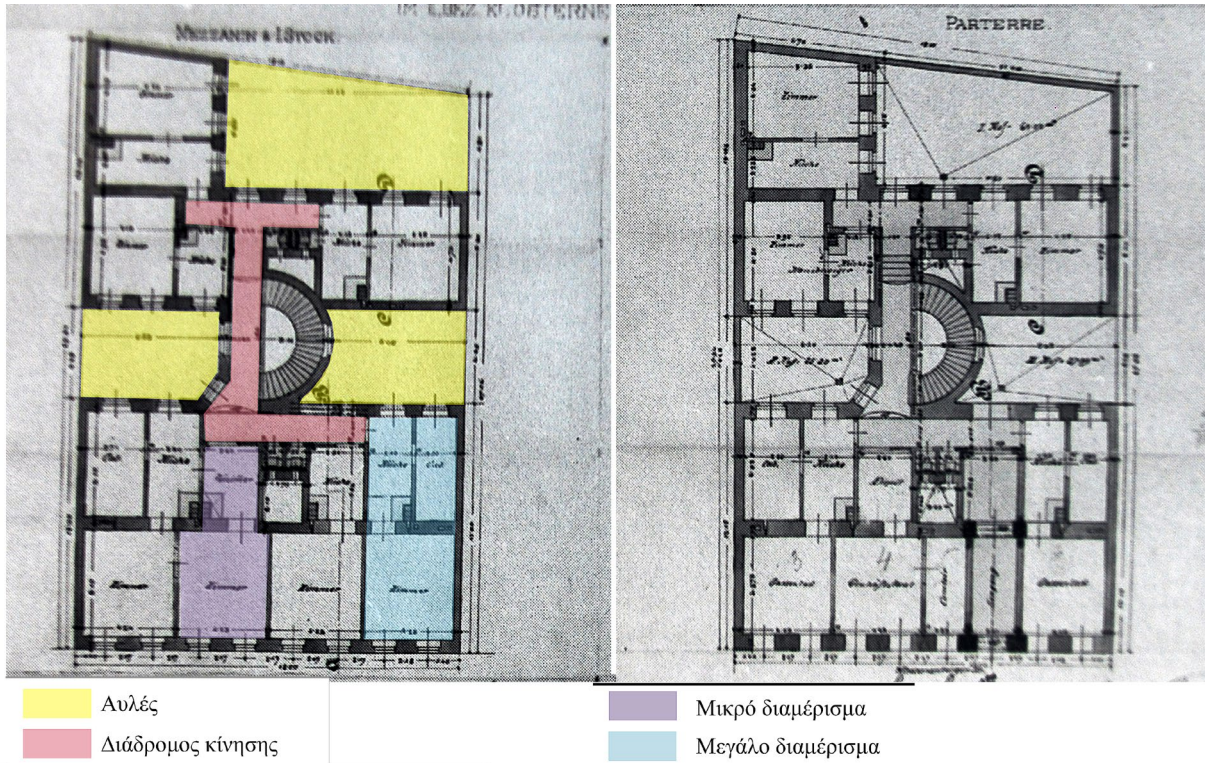

Εικ. 2.2.44. Pawlatschen κατοικία του 19^{ου} εξωτερική όψη

μόνη διαφορά τα ιδιαίτεως εκτεταμένα μπαλκόνια των πάνω ορόφων που είχαν εξελιχθεί από τον προγενέστερο διάδρομο διαμοίρασης των κινήσεων. Με την πτώση των πρώτων βιομηχανικών μοντέλων παραγωγής, πολλά από τα Pawlatschen διαχωρίστηκαν. Συχνά ο ιδιοκτήτης κρατούσε ένα διαμέρισμα στη μπροστινή όψη και νοίκιαζε τα υπόλοιπα δωμάτια σαν ξεχωριστά διαμερίσματα. Μέχρι το τέλος του 19^{ου} αιώνα αυτά τα σπίτια είχαν εξελιχθεί σε συνωστισμένα slums.

Λίγο αργότερα άρχισαν να χτίζονται παραλλαγές αυτής της μορφής που χτίστηκαν εξ αρχής με σκοπό να στεγάσουν πολλές οικογένειες εργατών. Σε αυτές οι εξώστες της εσωτερικής αυλής των Pawlatschen κατοικιών μετατράπηκαν σε κλειστούς διαδρόμους, οι οποίοι αντί για δωμάτια τροφοδοτούσαν διαμερίσματα. Αυτά τα διαμερίσματα αποτελούνταν από μια κουζίνα και ένα δωμάτιο, στο οποίο γινόταν η πρόσβαση από την κουζίνα, και η τυπολογία τους ονομάστηκε Gangküchenplan. Οι τουαλέτες και η παροχή νερού ήταν τοποθετημένες κατά μήκος του διαδρόμου και ήταν κοινόχρηστες.

Στις περιοχές των εξωτερικών προαστίων όπου άρχισε να εγκαθίσταται η βιομηχανία, οι μεσοαστοί ιδιοκτήτες εγκατέλειψαν τα κτίρια διαμερισμάτων τους, ενοχλημένοι από την γειτνιάσή τους με την εργατική τάξη, και μετακινήθηκαν είτε στις περιοχές κοντά στο αυτοκρατορικό Schonbrunn που διατηρούσε ακόμα μια διαφορετική εικόνα, είτε κοντά στο κέντρο της πόλης. Έτσι οι ιδιοκτησίες τους μετατράπηκαν σε εργατικούς ξενώνες με εξαιρετική πυκνότητα κατοίκησης. Γύρω στο 1870 τα ενοίκια αυξήθηκαν κατά 40% σε όλη την έκταση της πόλης και κάθε είδος

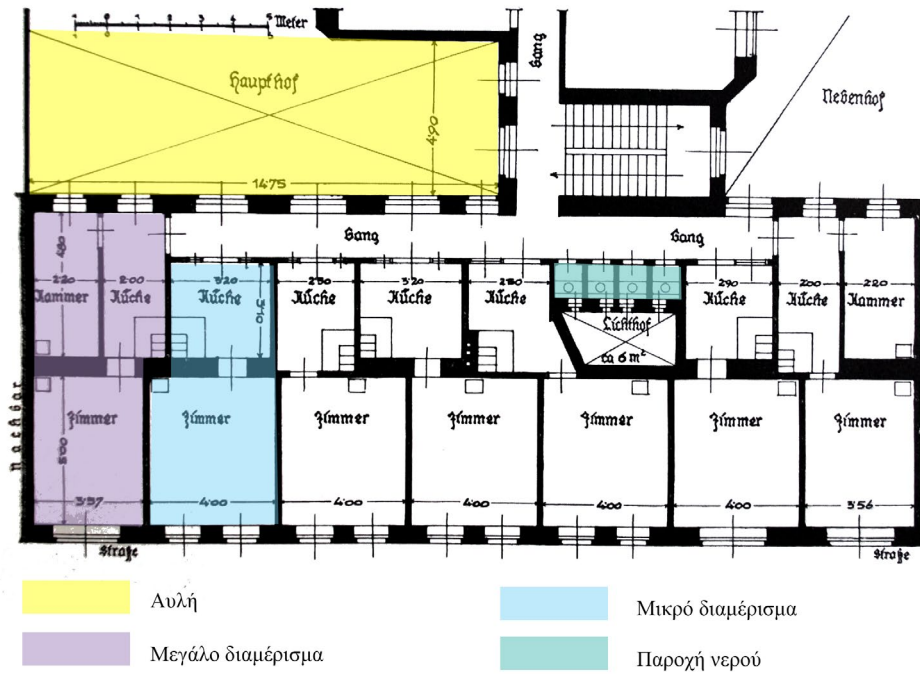

Εικ. 2.2.45. Bassenhaus, στην Klosterneuburgerstraße, σχέδια κατόψεων του 1897 σχεδιασμένα από τον οικοδόμο Franz Klement

χτισμένου χώρου μετατράπηκε σε κατοικία προς ενοικίαση. Οι υπάρχοντες κανονισμοί δεν προστάτευαν καθόλου τους ενοικιαστές από την άθλια αυτή διαβίωση.

Μεταξύ του 1869 και 1890 ο πληθυσμός της Βιέννης ανήλθε δραματικά για άλλη μια φορά, και τότε εμφανίστηκε ένα δεύτερο είδος κτιρίου για την στέγαση της εργατικής τάξης, γνωστό ως Bassenhaus. Οι καινούριες αυτές φτηνές κατοικίες διέφεραν από τις προηγούμενες μόνο όσον αφορά στο σχήμα της κάτοψης, που αντί για U, ήταν I, T και H. Αυτό έκανε εφικτό να αυξηθεί ο αριθμός διαμερισμάτων ανά όροφο, τα οποία οργανώνονταν γύρω από δύο μικρές αυλές αντί μίας. Τα κτίρια αυτά ήταν συνήθως πενταώροφα ή εξαώροφα, με ένα μόνο κλιμακοστάσιο και τα διαμερίσματα ήταν τύπου Gangküchenplan. Αυτός ο τύπος διαμερισμάτων αποτελούσε το 90% των διαθέσιμων κατοικιών στις συνοικίες των εργατών. Οι διαστάσεις των διαμερισμάτων, όπου έμεναν ολόκληρες οικογένειες και συχνά με έναν ή και δυο επινοικιαστές, ήταν περίπου 30 τετραγωνικά και δεν είχαν ούτε άμεσο φωτισμό ούτε καλό αερισμό.

Το 1892 ένας καινούριος νόμος απάλλαξε από την φορολογία τους ιδιοκτήτες φτηνών κατοικιών στα εξωτερικά προάστια για 30 χρόνια εγκαινιάζοντας μια δεκαετία κερδοσκοπίας που παρήγαγε την πιο αναξιοπρεπή μορφή εργατικής στέγασης, τις Kleinstwohnungen. Αρκεί να ανατρέξουμε στις Pawlatschen κατοικίες του μέσου του αιώνα, και να δούμε τις ευρύχωρες αυλές που περικλείαν για να καταλάβουμε την πτώση του βιοτικού επιπέδου που υπέστη αυτή η κοινωνική τάξη μέσα σε μια τριακονταετία. Οι κατοικίες αυτές διαμορφώνονταν όπως οι Bassenhaus μόνο που αντί για δυο ή τρεις αυλές υπήρχε μόνο μια σε μέγεθος φωταγωγού. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η αθλιότητα των εργατικών κατοικιών δεν ήταν ορατή στην όψη τους, η οποία δε διέφερε πολύ από τα κτίρια διαμερισμάτων της μεσοαστικής τάξης που

Εικ. 2.2.46. Κάτοψη εργατικών κατοικιών (Kleinstwohnungen), 1900

Εικ. 2.2.47. Όψη εργατικών κατοικιών Haberlgasse, φωτογραφία του 1997

χτίζονταν την ίδια εποχή σε άλλα σημεία της πόλης. Οι όψεις λειτουργούσαν σκηνογραφικά, ως επιφάνειες που σχεδιάζονταν κάτω από τις επιταγές του νεοκλασικισμού ανεξάρτητα από το τι υπήρχε πίσω από αυτές και έρχονταν να αντιπαρατεθούν η μια δίπλα στην άλλη, συστήνοντας την επιθυμητή εικόνα από την πλευρά του δρόμου. Αυτή η ανειλικρίνεια είχε ως σκοπό να κρύψει από την κοινή θέα μια ολόκληρη κοινωνική τάξη.

Παρά τις απαράδεκτες συνθήκες στις *Kleinstwohnungen*, οι ίδιες ήταν ακριβές. Η νομοθεσία δεν έδινε κανένα δικαίωμα στους ενοικιαστές. Οι ιδιοκτήτες μπορούσαν να τους διώξουν όποια ώρα ήθελαν και να αυξήσουν κατακόρυφα την τιμή της ενοικίασης κατά την βούλησή τους. Σημαντικός παράγοντας που αντιμαχόταν την εργατική τάξη ήταν ο καίριος ρόλος που έπαιξαν οι ιδιοκτήτες της γης στην οικονομία της πόλης. Παρόλη τη γρήγορη εκβιομηχάνιση της Αυστριακής παραγωγής στα μέσα του 19^{ου}, η Βιέννη δεν έγινε ποτέ μια βιομηχανική πόλη στην κλίμακα άλλων ευρωπαϊκών πρωτευουσών, όπως για παράδειγμα το Βερολίνο. Το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής της Βιέννης παρέμενε σχεδόν το ίδιο με αυτό που υπήρχε νωρίτερα: ελαφριά βιομηχανία που παρήγαγε ρουχισμό, υφάσματα, έπιπλα, χαρτί, δερμάτινα αντικείμενα και γραφικές ύλες. Η οικονομία της Βιέννης στηριζόταν πολύ στην ιδιοκτησία ακινήτων και την εκμετάλλευσή τους, καθώς και από την πνευματική ζωή της.

Κατά το 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα, τα δικαιώματα που είχε λάβει η αστική τάξη και η μεγάλη οικονομική της ανάπτυξη, είχαν ως αποτέλεσμα να αποκτήσει τα ηνία της εξέλιξης και προώθησης του κλάδου της μουσικής. Η μεγάλη αγάπη των Βιεννέζων για τη μουσική, που κατά το πρώτο μισό καταπιεζόταν λόγω της επιβεβλημένης συντηρητικής πολιτικής, είχε ως αποτέλεσμα την πλήρη κυριαρχία των μουσικών δρώμενων στην πολιτιστική ζωή της μουσικής. Με τη λήξη της απαγόρευσης των δημόσιων συγκεντρώσεων το 1848, καθιερώθηκε η διεξαγωγή κονσέρτων και άνθισε η συμφωνική μουσική. Ακόμη, η αστική τάξη οργάνωνε συλλόγους, για να καλλιεργούν από κοινού μουσική. Ο παλαιότερος και σημαντικότερος μουσικός σύλλογος της Αυστρίας ήταν η Κοινότητα των Φίλων Μουσικής της Βιέννη, ο οποίος ιδρύθηκε το 1812, αλλά μόλις το 1870 απέκτησε επίσημα στέγη για τις δραστηριότητές του. Εξίσου σημαντική ήταν και η Φιλαρμονική Ορχήστρα της Βιέννης που παραμένει διάσημη μέχρι και σήμερα, η οποία στην εποχή ίδρυσής της απαρτιζόταν από τους μουσικούς της αυτοκρατορικής αυλής. Ο διαρκώς αυξανόμενος πλούτος της αστικής τάξης είχε ως αποτέλεσμα την κατακόρυφη αύξηση της ζήτησης για ψυχαγωγική μουσική. Οι μικρές ορχήστρες του Joseph Lanner ή του Johann Strauß του πρεσβύτερου απολάμβαναν μεγάλη δημοτικότητα, αλλά ο πιο διάσημος στον τομέα του ήταν ο Johann Strauß ο νεότερος. Καθώς η παράδοση της μουσικής στα σπίτια των αστών, ιδιαίτερα σε εορταστικές περιστάσεις, συνεχιζόταν, η βιομηχανία που βασιζόταν στη μουσική συνέχισε να αναπτύσσεται μέχρι τα τέλη του αιώνα και να ενισχύει ενεργά την οικονομία της Βιέννης.

Προς το τέλος του αιώνα ο αρχιτεκτονικός και καλλιτεχνικός διάλογος που είχε ήδη αρχίσει στα παλάτια των αστών οδήγησε στη γένεση του κινήματος της *Secession* (Απόσχιση). Το κίνημα αυτό, που είχε μια σύντομη διάρκεια, από το 1897 μέχρι περίπου το 1910, αποτελεί την τοπική έκφραση του κινήματος της *Ar Noubw* που κάνει την εμφάνισή της την ίδια εποχή σε όλη την Ευρώπη. Μέσα στα πλαίσια αυτής, η *Σετσεσιόν* γεννήθηκε ως μια ευρύτερη αντίδραση απέναντι στον ακαδημαϊσμό, ως αναζήτηση μιας νέας έκφρασης, και δεν ήταν κάτι το μεμονωμένο όπως ο Gaudí στη Βαρκελώνη. Είχε πολλούς εκφραστές που φιλοδοξούσαν να δημιουργήσουν μια Νέα Τέχνη. Παρόλα αυτά, ως προς τις αρχές της, η *Σετσεσιόν* δεν παρουσίαζε ομοιομορφία. Προέβαλλε ως κυρίαρχα κριτήρια την λειτουργία, την οικονομία, την απλότητα και την ειλικρίνεια, παράλληλα όμως αποδεχόταν την καλλιτεχνική ελευθερία του δημιουργού, τον συμβολισμό και την έννοια της διακόσμησης. Γι' αυτό και οι δημιουργίες που

Εικ. 2.2.48. Η Charlotte Wolter ως Μεσσαλίνα του ζωγράφου Hans Makart - δείγμα της επίσημης ακαδημαϊκής τέχνης που εκτίθεται στο Kunsterhaus

Εικ. 2.2.49. Το Kunsterhaus στην Karlsplatz κοντά στην Ringstraße

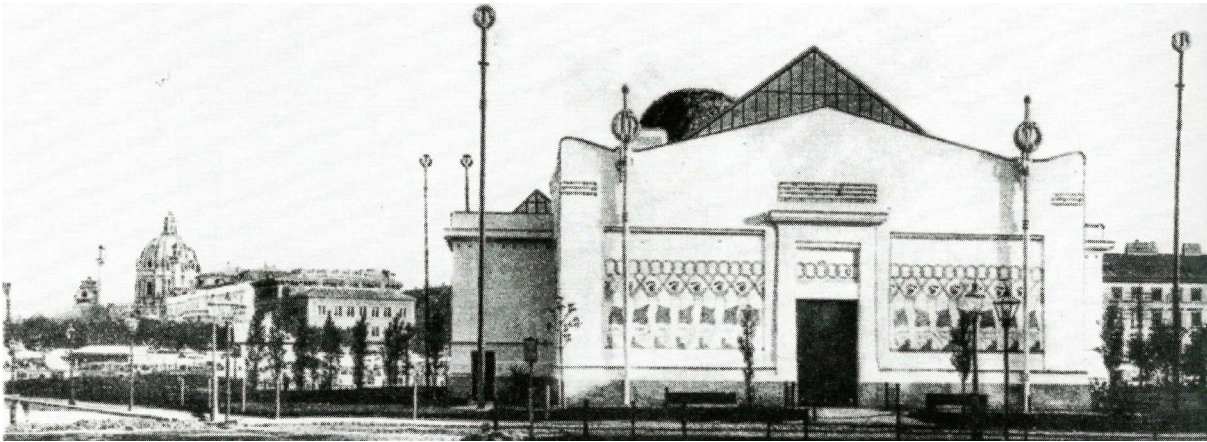
Εικ. 2.2.50. Κτίριο της Σετσεσιόν, 1897, Josef Maria Olbrich, Άποψη κύριας όψης.

εντάσσονταν στο κίνημα αυτό παρουσίαζαν ανομοιομορφία.

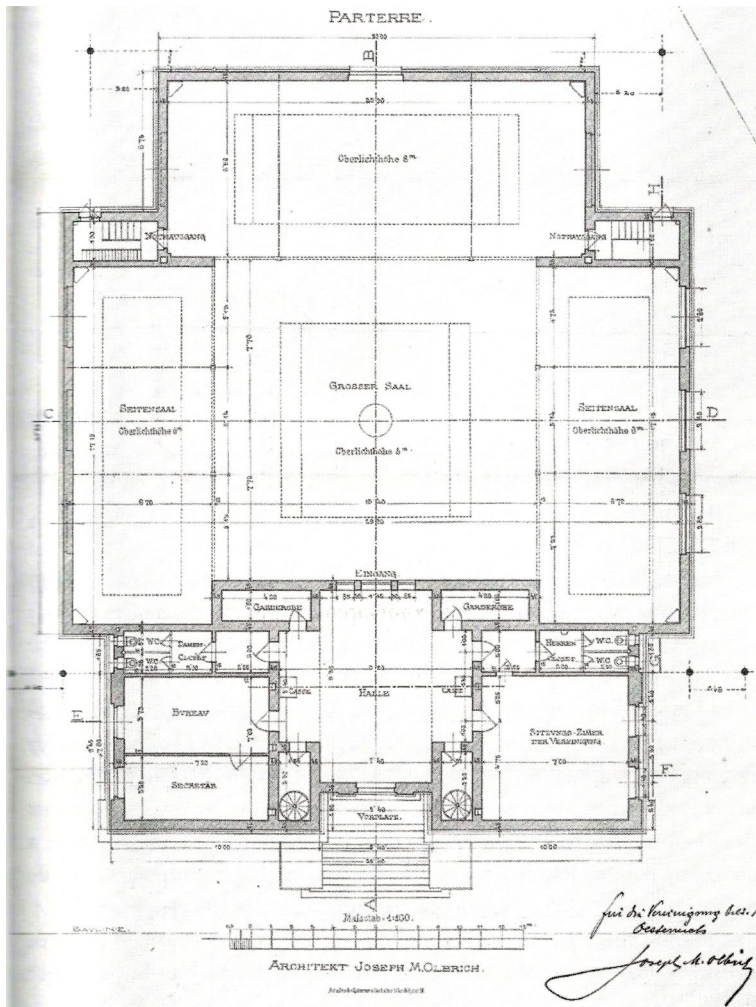
Όπως συνέβη λοιπόν και στο Παρίσι το 1863 με τους Ιμπρεσιονιστές, οι Σετσεσιονιστές της Βιέννης απορρίφθηκαν από το Kunstlerhaus, γιατί αρνούσαν να ακολουθήσουν την επίσημη τέχνη της εποχής. Μέχρι και λίγο μετά τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, καλλιτέχνες όπως ο Hans Makart (εικ. 2.2.48.) ήταν περιζήτητοι ανάμεσα στην υψηλή κοινωνία και οι διδαχές του ιστορικισμού θεωρούνταν μονόδρομος προς την καλλιτεχνική δημιουργία. Το Kunstlerhaus διατηρούσε την τέχνη σε αυτό το τέλμα και με τον συντηρητισμό του απέρριπτε κάθε προσπάθεια για ανανέωση, αφού και η κοινωνία θεωρούσε αυτό το πεπαλαιωμένο στυλ αντάξιο της και επένδυε σε αυτό.

Έτσι το 1897 οι Σετσεσιονιστές ίδρυσαν το δικό τους κτίριο εκθέσεων υπό τα σχέδια του Josef Maria Olbrich, που σκοπό είχε να στεγάσει τις εκθέσεις τους αλλά και να πρεσβεύσει την νέα τέχνη που επιδίωκαν να δημιουργήσουν. Η όψη του κτιρίου (εικ. 2.2.50.), παρότι δεν εντάχθηκε στα πλαίσια του ιστορικισμού, δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκομμένη από το παρελθόν. Ο Olbrich είχε γαλουχηθεί με το πνεύμα του ακαδημαϊσμού, έτσι αυτός δανείστηκε κάποια στοιχεία από προγενέστερες μορφές τα οποία και επαναπροσδιόρισε. Το πλαίσιο τονισμού της εισόδου, η δημιουργία βάσης, η συμμετρία και ο χρυσός τρούλος είναι κάποια από τα στοιχεία αυτά. Το ζήτημα του τρούλου, εξάλλου, δεν είναι απλά ένα δάνειο από το παρελθόν αλλά και ένα ζήτημα συμβολισμού.

Ο αρχιτέκτονας ήξερε ότι το κτίριό του θα βρισκόταν στο ίδιο οπτικό πεδίο με την μπαρόκ εκκλησία Karlskirche του Erlach (εικ. 2.2.51.). Ο χρυσός τρούλος του κτιρίου της Secession που σχεδίασε ο Klimt αντιπαραβάλλεται με τον τρούλο της εκκλησίας εδραιώνοντας την θέση του κτιρίου εκθέσεων στο τοπίο της Βιέννης. Η κάτοψη του κτιρίου (εικ. 2.2.52.) οργανώθηκε

Εικ. 2.2.51. Άποψη του κτιρίου της Σετσεσιόν και της εκκλησίας Karlskirche

Εικ. 2.2.52. Κτίριο της Σετσεσιόν- Josef Maria Olbrich 1897 -κάτοψη

με γνώμονα την λειτουργία του, παρέχοντας ευελιξία μέσω της κεντρικής μεγάλης αίθουσας. Παρόλα αυτά, εδώ ο Olbrich δεν ξέφυγε από την παράδοση της συμμετρίας ως προς τον άξονα που διέρχεται από το κέντρο της συνθέσεως όπου τοποθετήθηκε και η είσοδος, παράδοση που έχουμε δει σε προγενέστερα έργα. Προσπάθησε όμως να απαλλαχθεί από το αρχιτεκτονικό λεξιλόγιο του ιστορικισμού που βλέπουμε για παράδειγμα στο κτίριο του Kunstlerhaus (εικ. 2.2.49.), επανεξετάζοντας το θέμα του διακόσμου.

Σε αυτό το κτίριο λοιπόν εξέθεταν καλλιτέχνες όπως ο Gustav Klimt, Koloman Moser, Josef Hoffmann, Joseph Maria Olbrich, Max Kurzweil, Oskar Kokoscka κ.α. που επηρεασμένοι από τα κείμενα του Nietzsche και του Freud, τους πολιτιστικούς κόσμους του Παρισιού και της Ρώμης, και τα κινήματα Art Nouveau και Arts and Crafts, πειραματίζονταν για νέους τρόπους έκφρασης.

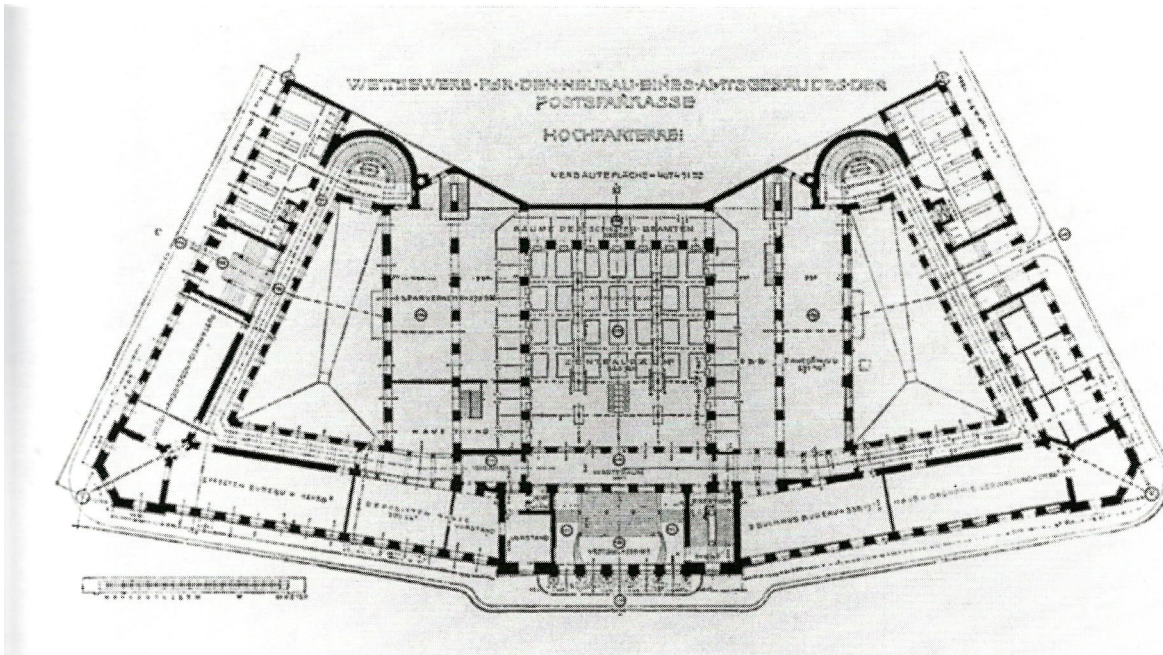

Εικ. 2.2.53. Εξώφυλλο του περιοδικού “Ver Sacrum”, Ιανουάριος 1898
 Στην κύρια όψη του κτιρίου της Απόσχισης υπάρχει και μια άλλη επιγραφή που γράφει “Ver Sacrum”, η οποία αποτέλεσε και τίτλος του περιοδικού του κινήματος που άρχισε να εκδίδεται το 1898. Η ονομασία αυτή είναι δανεισμένη από ένα ρωμαϊκό τελετουργικό συγκέντρωσης των νέων σε εποχές εθνικού κινδύνου, και οι Αποσχιστές θεωρούν ότι η τέχνη βρίσκεται σε κίνδυνο.

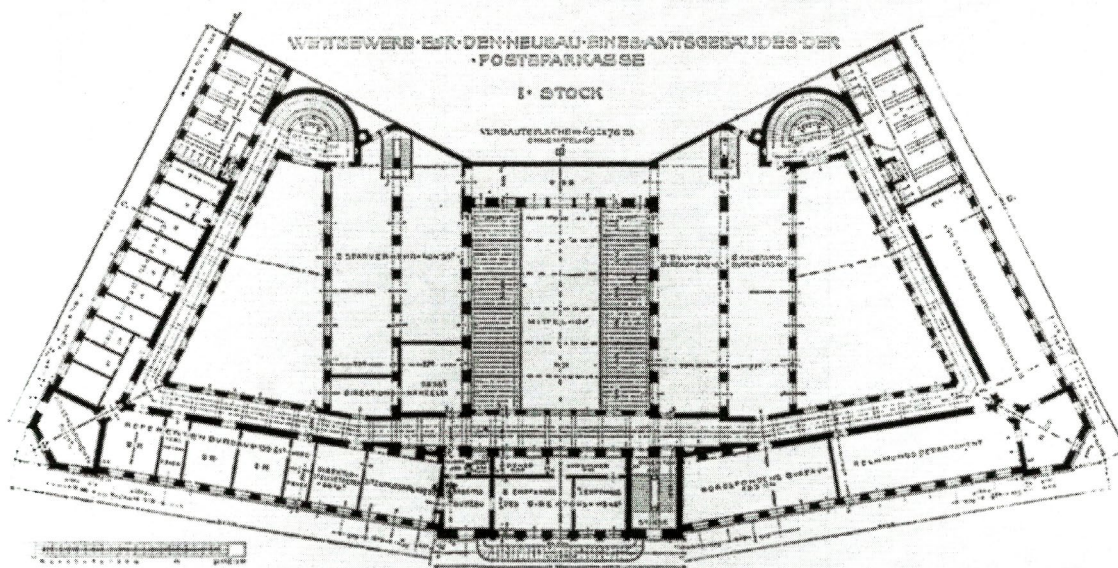
Ένας κύριος εκπρόσωπος του κινήματος ήταν ο Otto Wagner, ο οποίος, αφού στις αρχές της καριέρας του κινήθηκε στα πλαίσια του ιστορικισμού, στην συνέχεια τον απέρριψε και τάχθηκε υπέρ της πρωτοπορίας της εποχής του. Στα σχέδιά του για τα γραφεία του Postsparkasse κατάφερε να εφαρμόσει τις ιδέες του για λειτουργικότητα και οικονομία, αφού ούτως ή άλλως ο χαρακτήρας του κτιρίου επέτρεπε να αποτελέσουν προτεραιότητα. Με την δημιουργία δύο αυλών εξασφάλισε τον καλό ηλιασμό και αερισμό των γραφείων, με τον σχεδιασμό ενός διαδρόμου που μοίραζε την κίνηση σε όλο το κτίριο εξασφάλισε οικονομία χώρου (εικ. 2.2.55., 2.2.56.), ενώ παράλληλα σχεδίασε τον κεντρικό χώρο υποδοχής του κοινού με τέτοιο τρόπο, ώστε απέδειξε ότι η

Εικ. 2.2.54. Nuda Veritas – Gustav Klimt, 1898 – Ο άδειος καθρέπτης που κρατά η γυναίκα στον θεατή συμβολίζει την ερώτηση στην οποία προσπαθούσαν να απαντήσουν οι Σετσιοιστές. Τι θα δει κανείς σε αυτόν αρνούμενος τα ενδύματα του ιστορικισμού; Ποια είναι η ταυτότητα του σύγχρονου ανθρώπου;

Εικ. 2.2.55. Η πρόταση του Otto Wagner για τα γραφεία του Αυτοκρατορικού Ταχυδρομικού Ταμειτηρίου- ισόγειο

Prämiiertes Entwurf des k. k. Oberbau Rates und Professors Otto Wagner.

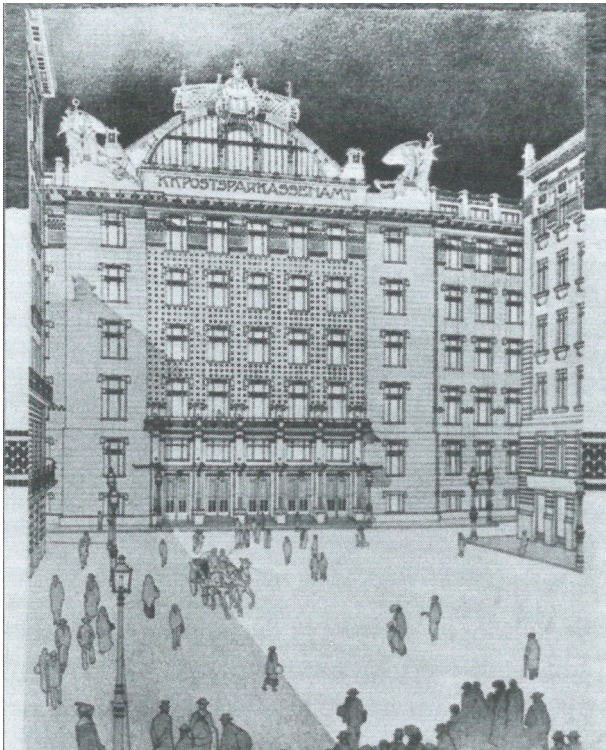
Εικ. 2.2.56. Η πρόταση του Otto Wagner για τα γραφεία του Αυτοκρατορικού Ταχυδρομικού Ταμειτηρίου- ημιώροφος

Εικ. 2.2.57. Εσωτερικό του Αυτοκρατορικού Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου. Η οροφή της αίθουσας συναλλαγών, από γυαλί και μέταλλο, και το γυάλινο δάπεδο που επιτρέπει να φωτίζεται το υπόγειο, επηρέασαν καθοριστικά πολλά μεταγενέστερα μοντέρνα έργα.

Εικ. 2.2.58. Εξωτερική αποψη των γραφείων του Αυτοκρατορικού Ταχυδρομικού Ταμειυτηρίου

Εικ. 2.2.59. Σκίτσο του Otto Wagner για τα γραφεία του Αυτοκρατορικού Ταχυδρομικού Ταμειευτηρίου

αισθητική μπορεί να υπάρξει και εν μέσω της λειτουργικότητας και της οικονομίας (εικ. 2.2.57.). Η όψη αποδεικνύει ότι ο Wagner δεν απέρριψε την διακόσμηση, την οποία όμως επαναπροσδιόρισε, εισάγοντας νέα υλικά και πειραματιζόμενος με φυτικά μοτίβα και έντονα χρώματα ενώ παράλληλα διατήρησε την έννοια της βάσης και της στέψης του κτιρίου (εικ. 2.2.58.). Στο αρχικό σχέδιο της όψης ο αρχιτέκτονας είχε σχεδιάσει μια γυάλινη οροφή που θα ήταν ορατή από το επίπεδο του δρόμου και θα επιστέγαζε το κτίριο. Στο σκίτσο του η στέγη αυτή θύμιζε πολύ τη νεο-μπαρόκ στέγη της Όπερας στο Ring, αλλά στο Ταμειευτήριο την οραματίστηκε γυάλινη. Στην υλοποίηση όμως το σχέδιο του μεταβλήθηκε από τους εργοδότες και το κτίριο έχασε την στέψη που είχε οραματιστεί ο Wagner (εικ. 2.2.59.).

Αυτήν την οικονομία χώρου αλλά και την πρόβλεψη για τις καλές συνθήκες διαβίωσης μέσα στο κτίριο την συναντάμε και σε ένα άλλο έργο του Wagner, στην κατοικία

Πάνω εικ. 2.2.60. Κατοικία Majolica- Otto Wagner-κάτοψη

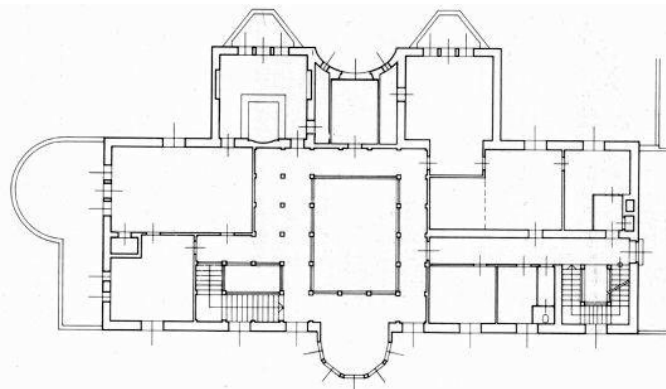
Δίπλα εικ. 2.2.61. Κατοικία Majolica- Otto Wagner-Εξωτερική όψη

Εικ. 2.2.62. Αρχοντικό Stoclet στις Βρυξέλλες, 1905-1911- Josef Hoffmann

Majolica. Με τις πολλαπλές αυλές ο αρχιτέκτονας εξασφάλισε καλές συνθήκες διαβίωσης σε όλους τους χώρους, ενώ με τα δύο κλιμακοστάσια σε κομβικές θέσεις αποσκοπούσε στην οικονομία κινήσεων (εικ. 2.2.60.). Στην εξωτερική όψη (εικ. 2.2.61.) ο Wagner εδώ ξεφεύγει από την τριμερή οργάνωση βάση-κορμός-στέψη, αφού το ισόγειο και ο πρώτος αναγιγνώσκονται ως δυο διαφορετικές ενότητες. Η ένωση με τα διπλανά μέτωπα γίνεται ευφυέστατα με τις δυο σειρές μπαλκονιών εκατέρωθεν.

Η κυρίαρχη πεποίθηση του κινήματος αυτού αποτυπώνεται καθαρά στα λόγια του Josef Hoffmann: “Δεν θα είναι ποτέ αρκετό να αποκτάς πίνακες, ακόμα και αν είναι πραγματικά εκπληκτικοί. Αν οι πόλεις μας, τα σπίτια μας, τα δωμάτιά μας, τα ντουλάπια μας, τα εργαλεία μας, τα ρούχα μας και τα κοσμήματά μας, αν η γλώσσα μας και τα συναισθήματά μας δεν εκφράζουν το πνεύμα του καιρού μας καθαρά και απλά, τότε θα πέσουμε πολύ πιο πίσω από τους προκατόχους μας, και κανένα ψέμα δεν θα μπορεί να κρύψει αυτές τις αδυναμίες μας.”

Εικ. 2.2.63. Αρχοντικό Stoclet στις Βρυξέλλες, 1905-1911- Josef Hoffmann- κάτοψη

Το όραμα των Σετσεσιονιστών για την ενοποίηση των τεχνών που

Εικ. 2.2.64. Αρχοντικό Stoclet στις Βρυξέλλες, 1905-1911, Josef Hoffmann, Εσωτερική άποψη της τραπεζαρίας

Εικ. 2.2.65. Αρχοντικό Stoclet στις Βρυξέλλες, 1905-1911, Josef Hoffmann, Εσωτερική άποψη του καθιστικού

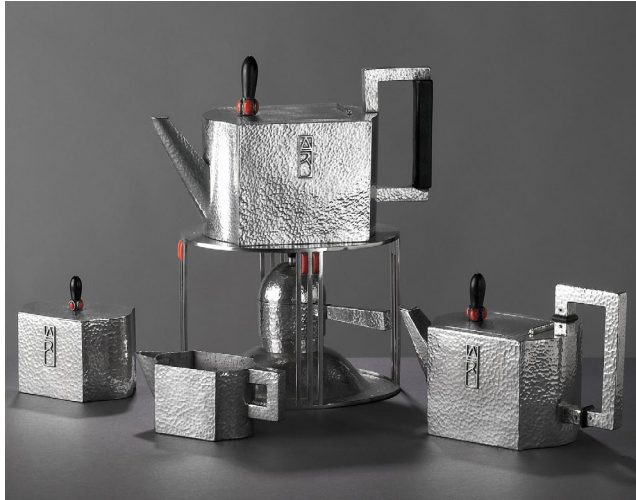

Εικ. 2.2.66. Το κτίριο του οίκου ανδρικής μόδας Goldman & Salatsch στη Michaelerplatz της Βιέννης ήταν το πρώτο κτίριο τον Adolf Loos (1909-1911)

εξέφρασε σαφώς με αυτά τα λόγια ο Hoffmann, οδήγησε το 1903 τον ίδιο, τον Kolo Moser και τον Fritz Waerndorfer στο να ιδρύσουν την Wiener Werkstätte, που ήταν αφιερωμένη στο να σχεδιάζει και να πουλάει προϊόντα τέχνης ακολουθώντας το πρότυπο του αγγλικού “Guild of Handicraft” του Λονδίνου και κρατώντας τις ιδέες του John Ruskin και του William Morris. Η ποιότητα αυτών των προϊόντων ήταν το αποτέλεσμα της συνεργασίας τεχνιτών που ήξεραν τα υλικά και την διαδικασία μορφοποίησής τους και εκπληκτικών καλλιτεχνών, που έφτιαξαν τα σχέδια. Σταδιακά, απέκτησαν μια ομάδα πελατών που θεωρούσε υποχρέωσή της να αποκτά τα προϊόντα της Werkstätte έτσι ώστε να συνδέσει τον εαυτό της με αυτήν την φιλοσοφία για την τέχνη. Εξαιρετικό δείγμα της θεώρησης της Wiener Werkstätte για την αρχιτεκτονική αποτελεί το αρχοντικό Stoclet στις Βρυξέλλες (εικ. 2.2.62.). Ο κάτοχός του Adolphe Stoclet βιομήχανος και τραπεζίτης και πολύ φιλότεχνος ανέθεσε την κατοικία του Josef Hoffmann. Ολόκληρο το αρχοντικό είναι δημιουργία της Wiener Werkstätte η οποία σχεδιάζει εκτός έδρας ένα κτίριο το οποίο ξεφεύγει από τα πλαίσια της Σετσεσιόν. Στον σχεδιασμό του Hoffmann μπορούμε πλέον να αναγνωρίσουμε μια πρώιμη μοντέρνα σκέψη ήδη από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Αυτή ακριβώς η σκέψη ενυπάρχει και στο σχεδιασμό του Adolf Loos, το 1909, για τον οίκο ανδρικής μόδας στη Michaelerplatz (εικ. 2.2.66.), δέκα χρόνια πριν την γένεση του Bauhaus στη Γερμανία. Παρόλα αυτά, αυτό το σενάριο της Wiener Werkstätte ήταν επιτυχές μόνο για όσο η οικονομία ήταν ακμάζουσα. Με την απαρχή της οικονομική κρίσης στο τέλος της δεκαετίας του 1920, αυτή παρήκμασε καθώς έχασε τους πελάτες της. Το 1932 το ίδρυμα έκλεισε.

Εικ. 2.2.67. Πολυθρόνα σχεδιασμένη από τον Josef Hoffmann, 1910

Εικ. 2.2.68. Σερβίτσιο τσαγιού σχεδιασμένο από τον Josef Hoffmann, 1903

Με την υποχώρηση του κινήματος της Se-
cession στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και την είσοδο της
Βιέννης στον 20^ο ολοκληρώθηκε ένας μεγάλος κύκλος
για την πόλη, η οποία θα εισαχθεί σε μια νέα εποχή.
Η Βιέννη είχε αποκτήσει μέχρι τα τέλη του αιώνα τη
λαμπρή αυτοκρατορική της όψη που συνδέθηκε στενά
με τη μεγάλη δυναστεία των Αψβούργων, η οποία
θα κυβερνούσε για λίγα μόνο ακόμη χρόνια μέχρι
την πτώση της και την επικράτηση του δημοκρατικού
πολιτεύματος το 1918. Τη νέα αυτή περίοδο και μέχρι
το 1934 η εξουσία της Βιέννης πέρασε στα χέρια
των Σοσιαλδημοκρατών και στην πόλη δόθηκε ο
χαρακτηρισμός «Κόκκινη Βιέννη». Με την επικράτηση
του μοντερνισμού των αρχών του 20^{ου} σε ολόκληρη
την Ευρώπη, από τη Βιέννη θα προέλθουν σπουδαίοι
εκπρόσωποι του νέου κινήματος, όπως ο Adolf Loos
και ο Josef Hoffmann. Ωστόσο η εικόνα της πόλης
πρακτικά δε θα μεταβληθεί και θα διατηρήσει την
ατμόσφαιρα της αυτοκρατορίας μέχρι και σήμερα.

Εικ. 2.2.69. Λογότυπο της Wiener Werkstätte

Συμπεράσματα

Σήμερα η μεγάλη οικονομική κρίση που πλήττει πολλές ευρωπαϊκές χώρες δε φαίνεται να έχει επηρεάσει σε μεγάλο βαθμό την εικόνα της Βιέννης. Η ίδια, ωστόσο, αποτελεί μια πόλη χωρίς ισχυρή βιομηχανία, η οποία να τροφοδοτεί την οικονομία της. Ακόμη, η Βιέννη δεν κατέχει κάποια ιδιαίτερη θέση στη διοίκηση της Ευρώπης, αφού δεν αποτελεί έδρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντίθετα, αυτό που κυριαρχεί στην οικονομική ζωή της είναι η ισχυρή τουριστική της βιομηχανία, καθώς η Βιέννη ανήκει στους κορυφαίους τουριστικούς προορισμούς παγκοσμίως.

Η πόλη γεννήθηκε ως ένας μικρός συνοριακός σταθμός στο βόρειο άκρο της μεγάλης αυτοκρατορίας της Ρώμης, ενώ την ίδια εποχή στον ελληνικό αντίποδα, η Αθήνα διατηρούσε ακόμη την πνευματική και πολιτιστική της αίγλη. Ενώ, όμως, η ρωμαϊκή αυτοκρατορία σταδιακά παρήκμασε και τελικά κατακερματίστηκε, ο πυρήνας του οικισμού της Βιέννης κατόρθωσε να επιβιώσει και μάλιστα σε μία περίοδο έντονης αναταραχής στον ευρωπαϊκό χώρο, λόγω των βαρβαρικών επιδρομών. Ο βασικός παράγοντας αυτής της επιβίωσης ήταν η μεγάλη εμπορική σημασία που απέκτησε η πόλη κατά το Μεσαίωνα, καθώς λόγω της γεωγραφικής της θέσης αποτελούσε κομβικό σημείο στον ευρωπαϊκό χώρο, συνδέοντας το Βορρά με το Νότο. Η γειννιάσή της, μάλιστα, με τον πλωτό εμπορικό άξονα του Δούναβη κατάφερε να αντισταθμίσει την απουσία θαλάσσιου λιμανιού και να αναδείξει τη Βιέννη σε κυρίαρχη δύναμη. Μέσα στις νέες συνθήκες, εμφανίστηκε και μία πρώιμη αστική τάξη, η οποία δραστηριοποιήθηκε κυρίως στον τομέα του εμπορίου και η δράση της έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μετέπειτα εξέλιξη της πόλης.

Παρά τη μεγάλη τουριστική ανάπτυξη της Βιέννης, η πόλη δεν έχει να επιδείξει αξιόλογα μνημεία του μακρινού της παρελθόντος, καθώς τα κατάλοιπα της ρωμαϊκής περιόδου αλλά και τα κτίρια του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης είναι ελάχιστα και όχι ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας. Έτσι εμφανίζεται ένα παράδοξο: ο τουρισμός μιας πόλης με περιορισμένη κληρονομιά από την αρχαιότητα και το Μεσαίωνα εμφανίζεται, από στατιστικά στοιχεία, σημαντικά ισχυρότερος από εκείνον άλλων πόλεων με πλούσια μνημειακή αρχιτεκτονική της αρχαιότητας, όπως είναι η Αθήνα. Η εικόνα του αρχιτεκτονικού πλούτου της Βιέννης, μιας πόλης με πάνω από 2000 χρόνια ιστορικής εξέλιξης, αρχίζει, λοιπόν, με τα μεγαλόπρεπα μπαρόκ κτίρια του 18^{ου} αιώνα και έκτοτε καλλιεργείται συστηματικά. Η μεγάλη μπαρόκ αρχιτεκτονική ήταν αποτέλεσμα της προσπάθειας των αριστοκρατικών οικογενειών να εκφράσουν το κύρος και την αίγλη τους μέσα στην πόλη της Βιέννης, η οποία είχε αναδυθεί ισχυρότερη από ποτέ μετά τη νίκη της ενάντια στις τουρκικές πολιορκίες. Και ενώ τον 18^ο αιώνα η πρωτεύουσα διαμορφώθηκε κυρίως από την αριστοκρατία, η αρχιτεκτονική δημιουργία του 19^{ου} αιώνα και οι μεγάλες παρεμβάσεις στην εικόνα της πόλης αποδεικνύουν την ύπαρξη ισχυρής πολιτικής βούλησης. Οι αποφασιστικοί χειρισμοί του Φραγκίσκου Ιωσήφ, ιδιαίτερα κατά το 2^ο μισό του 19^{ου} αιώνα, είχαν ως ξεκάθαρο στόχο να οικοδομήσουν τη μεγάλη αυτοκρατορική εικόνα που ακόμη και σήμερα διατηρείται στην πόλη. Η ιδιαίτερη μέριμνα που δόθηκε στη δημιουργία μιας σκηνογραφίας στην πόλη, που εφαρμόστηκε ακόμη και στις όψεις των εργατικών κατοικιών, αλλά στο γενικότερο εξωραϊσμό μέσω μεγάλων παρεμβάσεων αποδεικνύουν ότι το αυτοκρατορικό γόητρο οικοδομήθηκε και διατηρήθηκε μέσω στοχευμένων ενεργειών.

Πέραν, όμως της επιβλητικής αρχιτεκτονικής εικόνας, ο 19^{ος} αιώνας καλλιέργησε τις συνθήκες εκείνες που ανέδειξαν την πόλη σε ένα από τα σπουδαιότερα πνευματικά και πολιτιστικά κέντρα της σύγχρονης Ευρώπης. Ο σημαντικότερος καλλιτεχνικός κλάδος που άνθισε τον αιώνα αυτόν και κυριαρχεί στο πολιτιστικό προσκήνιο της Βιέννης, είναι εκείνος της μουσικής. Η μεγάλη αγάπη των Βιεννέζων αστών αλλά και του ίδιου του αυτοκράτορα για τη μουσική αποτέλεσε το θεμέλιο, πάνω στο οποίο σπουδαίοι συνθέτες με καταγωγή από την ίδια τη Βιέννη, όπως ο Strauss, αλλά και από το εξωτερικό, όπως ο Beethoven στο 1^ο μισό του αιώνα,

έχτισαν τη σπουδαία μουσική παράδοση που την χαρακτηρίζει. Ο τίτλος που φέρει επάξια η πόλη ως «Παγκόσμια Πρωτεύουσα της Μουσικής» τροφοδοτείται με τα μουσικά δρώμενα που αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της βιεννέζικης καθημερινότητας, με τη Φιλαρμονική της Βιέννης να θεωρείται μία από τις καλύτερες ορχήστρες στον κόσμο και την Πρωτοχρονιάτικη συναυλία της να αποτελεί πλέον παράδοση και να μεταδίδεται σε περισσότερες από 50 χώρες παγκοσμίως.

Η πολιτιστική εικόνα της Βιέννης δεν περιορίστηκε όμως μόνο στην οικοδόμηση μιας μουσικής παράδοσης, αλλά και στη γέννηση μιας μεγάλης καλλιτεχνικής πρωτοπορίας στα τέλη του 19^{ου} αιώνα. Μέσα από τον αυστηρό ακαδημαϊσμό μιας βαθιά παραδοσιακής Βιέννης, γεννήθηκε το κίνημα της Secession, που για κάποια χρόνια κυριάρχησε στη δημιουργία των τοπικών καλλιτεχνών και δώρισε στην πόλη μερικά εξαιρετικά δείγματα της αρχιτεκτονικής της. Μέσα από αυτήν, εκφράστηκαν και οι ιδέες ενός πρώιμου μοντερνισμού, ιδιαίτερα μέσα στα πλαίσια της παραγωγής της Wiener Werkstätte, ήδη πριν την ίδρυση του γερμανικού Bauhaus. Το μοντέρνο κίνημα στις αρχές του 20^{ου} αιώνα όμως, παρότι θα δραστηριοποιηθεί στη Βιέννη, δε θα μεταβάλει ουσιαστικά τον αυτοκρατορικό χαρακτήρα της, καθώς η αρχιτεκτονική των προηγούμενων αιώνων θα συνεχίσει να κατέχει την πρωτοκαθεδρία στο σκηνικό της πόλης.

Με την συνθήκη ανεξαρτησίας της Αυστρίας μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και την είσοδό της στη σύγχρονη εποχή, έγινε ξεκάθαρο ότι η επιβίωση της πόλης και οι προοπτικές ανάπτυξής της βρίσκονταν στο ένδοξο παρελθόν της. Οι σύγχρονες πολιτικές που εφαρμόζονται έχουν διασφαλίσει την διατήρηση μιας ενιαίας κλίμακας, χωρίς υπερβολικές εξάρσεις, σε

όλο το εύρος της πόλης και όχι μόνο στον ιστορικό πυρήνα της. Εξάλλου, στον τομέα της εμπορικής δραστηριοποίησης, η Βιέννη έχει διατηρήσει τα παραδοσιακά μικρά καταστήματα και επιτηδεύματα, που προσφέρει το καθένα τα δικά του μοναδικά προϊόντα. Η επιτυχημένη «συντήρηση» της μεγαλόπρεπης εικόνας της αυτοκρατορικής Βιέννης του Φραγκίσκου Ιωσήφ και η ανάδειξή της σε κέντρο βάρους της οικονομικής και πολιτιστικής ακμής της αποτελεί την πλέον επιτυχημένη «συνταγή» για τη ζωντάνια και «βιωσιμότητα» της πρωτεύουσας της Αυστρίας στη σύγχρονη εποχή.

Βιβλιογραφία - Πηγές

Βιβλιογραφία

- David Watkin, *Ιστορία της Δυτικής Αρχιτεκτονικής*, Αθήνα Φεβρουάριος 2009
- Susanne Fritsch, Hannes Tauber, *Der Fall der Bastei: die wiener Befestigungsanlagen und ihr Ende 1857*, Wien 2002
- Leslie Topp, *Architecture and truth in fin-de-siecle Vienna*, Cambridge 2004
- Janet Stewart, *Fashioning Vienna: Adolf Loos's cultural criticism*, London: Routledge, 2000
- Eve Blau, *The architecture of red Vienna, 1919-1934*, London: 1999
- August Sarnitz, Dietmar Steiner, Siegfried Mattl, *Architektur Wien: 500 bauten / Konzeption und Redaktion August Sarnitz: Beitrage von Renate Banik-Schweitzer*, Wien 1997
- Robert Rotenberg, *Landscape and power in Vienna*, Baltimore and London 1995
- Hilde Spiel, *Vienna's golden autumn 1866-1938*, New York 1987
- Kirk Varnedoe, *Vienna 1900: art, architecture & design*, New York 1987
- Carl E. Schorske, *Fin-de-siecle Vienna: politics and culture*, New York 1981
- Karl und Eva Mang, *Wiener Architektur 1860-1930 in Zeichnungen*, Stuttgart 1979
- Robert Pick, *The last days of imperial Vienna*, New York 1976
- Peter Vergo, *Art in Vienna: 1898-1918: Klimt, Kokoschka, Schiele and their contemporaries*, London 1975
- Emmy Wellesz, *The Vienna Genesis / with an introduction and notes by Emmy Wellesz*, London 1960
- Rene Albrecht-Carrie, *A diplomatic history of Europe since the Congress of Vienna*, New York 1958
- Manfred Speidel, *Art nouveau/Jugendstil architecture in Europe*, German Commission for UNESCO 1988
- Mario Amaya, *Art nouveau*, London 1966
- Robert Schmutzler, *Art nouveau – Jugendstil*, Stuttgart 1962
- Στέφανος Σίνος, *Θεωρία και πράξη στην προ-μοντέρνα αρχιτεκτονική : από το ροκοκό στο Art nouveau*, Αθήνα 2011
- Harry Francis Mallgrave, *Modern architectural theory: a historical survey, 1673-1968*, Cambridge 2005
- Pierre Charpentrat, *Baroque: Italy and Central Europe*, Fribourg 1967
- Eberhard Hempel, *Baroque art and architecture in Central Europe: Germany / Austria / Switzerland / Hungary / Czechoslovakia / Poland: painting and sculpture: seventeenth and eighteenth centuries, architecture: sixteenth to eighteenth centuries*, Harmpndsworth 1965
- Werner Weisbach, *Die Kunst des Barock in Italien, Frankreich, Deutschland und Spanien*, Berlin 1924
- Thomas Hall, *Planning Europe's Capital Cities- Aspects of Nineteenth-Century Urban Development*, 1997
- Γεώργιος Μ. Σαρηγιάννης, *Η Βιέννη και το μεταφορικό της σύστημα*, 2012
- Beiträge zur historischen Archäologie, 2003
- Maximilian Maurer, *Das Hofquartierwesen am Hof in der Frühen Neuzeit*, 2013
- Hellmut Lorenz, *Liechtenstein Palaces in Vienna*, Metropolitan Museum of Art, New York, 1986
- Abhishek Mathur, *Otto Wagner and the face of modern architecture*, 2010
- Kurt Stimmer, *Stadtregulierungen von 1945*
- Paul Mitchell, *Synagoge und Jüdisches Viertel im Mittelalterlichen Wien*

Otto Wagner, *Modern Architecture*, 1902
Isabella Ackerl, *Vienna Modernism 1890-1910*
Siedlungsforschung: Archäologie-Geschichte-Geographie
Erika Wienzierl, *The Jewish Middle Class in Vienna in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, 2003

Ιστοσελίδες

<http://www.habsburger.net>
<http://www.andrewcusack.com>
<http://www.univie.ac.at/international/>
<http://www.zeno.org>
<http://www.wien.gv.at>
<http://de.wikipedia.org>
<http://austria-forum.org>
<http://books.google.gr/books?id=uv-5cEvSQ24C&pg=PA73&lpg=PA73&dq=ringmauer+vienna&source=bl&ots=Q3r9STP4CY&sig=X-xREMZtol57GVpwA2a-tlfQtu4&hl=el&sa=X&ei=9SJzU6GNDfSCyQOyooDYBw&ved=0CE8Q6AEwAw#v=onepage&q=ringmauer%20vienna&f=false>
http://www.bka.gv.at/site/cob__53628/5164/default.aspx?wai=true
<http://depts.washington.edu/vienna/>
<http://eichinger.ch/eichifamilyhom/Reisen/Wien/Stadtmauer.htm>
http://commons.wikimedia.org/wiki/Roter_Turm_und_Rotenturm-Tor,_Wien
http://www.viennatouristguide.at/Altstadt/Mittelalter/Teil_07/alltagma07.htm
<http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/>
<http://gr.wikipedia.org/>
https://www.academia.edu/3263463/Vienna_The_Architecture_of_Absolutism
http://kiwithek.kidsweb.at/index.php/Geschichte_Wiens
<http://www.univie.ac.at/donauhandel/publikationen/wien/>
http://www.logiosermis.net/2013/11/blog-post_3836.html#.U70KYvl_tpt
http://www.planet-vienna.com/Alt-Wien/alte_ansichten.htm
http://austria-forum.org/af/Wissenssammlungen/ABC_zur_Volkskunde_%C3%96sterreichs/Stadtentwicklung_Wien
<http://www.sagen.at/doku/woderwolf/historischestaetten.html>
http://www.oeaw.ac.at/fileadmin/mitglieder/lichtenberger/pdf/Seger_Nr.234.pdf
<http://www.oeaw.ac.at/fileadmin/mitglieder/lichtenberger/pdf/mittelalt-buergerstadt.pdf>
<http://www.livius.org/place/vindobona-vienna/>

Πηγές εικόνων

- Εικ. 1.1.1.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.2.: <http://www.the-burgenland-bunch.org/>
- Εικ. 1.1.3.: <http://www.fam-oud.nl/>
- Εικ. 1.1.4.: <http://en.wikipedia.org/>
- Εικ. 1.1.5.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.6.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.7.: <http://eng.archinform.net/projekte/15422.htm>
- Εικ. 1.1.8.: <http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/>
- Εικ. 1.1.9.: <http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/>
- Εικ. 1.1.10.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.11.: <https://www.wieninternational.at/en/content/1-resz-a-kora-kokortol-a-romaiak-taboraig-hu>
- Εικ. 1.1.12.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.13.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.14.: http://www.planet-vienna.com/Alt-Wien/alte_ansichten.htm
- Εικ. 1.1.15.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.16.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.17.: http://commons.wikimedia.org/wiki/Roter_Turm_und_Rotenturm-Tor,_Wien
- Εικ. 1.1.18.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/europa/galerie/um1314/wienvorstadt.htm>
- Εικ. 1.1.19.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/europa/galerie/um1314/buergerspital.htm>
- Εικ. 1.1.20.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.google.com/maps/>
- Εικ. 1.1.21.: <http://www.habsburger.net/en/media/detail-albertinian-map-vienna-142122>
- Εικ. 1.1.22.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: http://de.wikipedia.org/w/index.php?title=Datei:Wiener_Ghetto_Plan.png&filetimestamp=20131027051414&
- Εικ. 1.2.1.: <https://www.wien.gv.at/kultur/archiv/geschichte/ueberblick/festung.html>
- Εικ. 1.2.2.: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Vienna_1547.png
- Εικ. 1.2.3.: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Vienna_1547.png
- Εικ. 1.2.4.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien_1609_1640_ArM.jpg
- Εικ. 1.2.5.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:FestungSkizze.gif>
- Εικ. 1.2.6.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien_Plan-Suttinger-1683\(1684\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien_Plan-Suttinger-1683(1684).jpg)
- Εικ. 1.2.7.: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien_Plan-Suttinger-1683\(1684\).jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien_Plan-Suttinger-1683(1684).jpg)
- Εικ. 1.2.8.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/wienerhof2/grafiken/wien1650.htm>
- Εικ. 1.2.9.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.univie.ac.at/Geschichte/wienerhof/wienerhof2/grafiken/wien1650.htm>
- Εικ. 1.2.10.: <http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/europa/galerie/um1314/hohemarkt.htm>
- Εικ. 1.2.11.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://hfi.uni-graz.at/hfi/students/holzer/europa/galerie/um1314/tuchlauben19.htm>
- Εικ. 2.1.1.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <https://2lobes.files.wordpress.com/2009/08/>

map_3.gif

Εικ. 2.1.2.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: [http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien-1683\(1686\)-Allen.jpg](http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien-1683(1686)-Allen.jpg)

Εικ. 2.1.3.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wien-1770-1773_1780-Nagl.jpg

Εικ. 2.1.4.: http://www.zonu.com/Europe/Austria/Viena/Historical_en.html

Εικ. 2.1.5.: http://www.zonu.com/Europe/Austria/Viena/Historical_en.html

Εικ. 2.1.6.: http://de.wikipedia.org/wiki/Stadtbaugeschichte#mediaviewer/File:Alsergrund_um1900.jpg

Εικ. 2.1.7.: [http://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Carlo_Borromeo_\(Vienna\)#mediaviewer/File:Karlskirche_Vienna_June_2006_476.jpg](http://it.wikipedia.org/wiki/Chiesa_di_San_Carlo_Borromeo_(Vienna)#mediaviewer/File:Karlskirche_Vienna_June_2006_476.jpg)

Εικ. 2.1.8.: <http://www.univie.ac.at/hypertextcreator/ferstel/site/browse.php?arttyp=k&l1=2&l2=1052&l3=1057&l4=1060&a=1214>

Εικ. 2.1.9.: <http://www.cusoon.at/prunksaal-der-oesterreichischen-nationalbibliothek>

Εικ. 2.1.10.: http://wienwiki.wienerzeitung.at/WIENWIKI/index.php?title=Datei%3APalais_Kinsky_Wien_1010.JPG&filetimestamp=20120613122752

Εικ. 2.1.11.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.vienna.convention.at/Venues/Palais-Daun-Kinsky/Floor-Plans.aspx?ref=cat&nodeurl=/Venue-Finder/Historical-Locations.aspx>

Εικ. 2.1.12.: <http://www.pinterest.com/pin/313352086544249195/>

Εικ. 2.1.13.: <http://www.viennatouristguide.at/Palais/stadtpalais/questenberg.htm>

Εικ. 2.1.14.: http://worldccp.com/famous_places/winterpalais-des-prinzen-eugen/winterpalais-des-prinzen-eugen-06.jpg

Εικ. 2.1.15.: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Franz_Xaver_Schleich_Stadtpalais_Liechtenstein_1903.jpg

Εικ. 2.1.16.: http://en.wikipedia.org/wiki/Palais_Sch%C3%B6nborn-Batthy%C3%A1ny#mediaviewer/File:Palais_Sch%C3%B6nborn-Batthy%C3%A1ny_Vienna_Sept_2006_001.jpg

Εικ. 2.1.17.: <http://www.planet-vienna.com/spots/Palais/trautson/trautson.htm>

Εικ. 2.1.18.: <http://www.schoenbrunn.at/en/wissenswertes/das-schloss/rundgang-durchs-schloss.html>

Εικ. 2.1.19.: <http://www.dream-places.com/schonbrunn-palace-vienna-austria/>

Εικ. 2.1.20.: <http://www.zpubeograd.com/clanci/bec-putopis>

Εικ. 2.1.21.: <http://ceroart.revues.org/2336>

Εικ. 2.1.22.: Hellmut Lorenz, Liechtenstein Palaces in Vienna, Metropolitan Museum of Art, New York, 1986

Εικ. 2.1.23.: <https://geolocation.ws/v/W/File:Liechtenstein%20Palace%20-%20Vienna%20-%202.jpg/-/en>

Εικ. 2.1.24.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.wien.gv.at/stadtplan/en/>

Εικ. 2.1.25.: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.1.26.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.1.27.: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.1.28.: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferdinand_Georg_Waldm%C3%BCller_002.jpg

Εικ. 2.1.29.: <http://www.kunstkopie.de/a/gause-wilhelm/hofball-in-wien.html>

Εικ. 2.2.1.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.siatistanews.gr/0903/0903map.html>

Εικ. 2.2.2.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.3.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.grids-blog.com/wordpress/otto-wagner-designing-the-city/>

Εικ. 2.2.4.: <http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Donauregulierung-1875.jpg>

Εικ. 2.2.5.: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.2.6.: Προσωπική επεξεργασία

Εικ. 2.2.7.: Προσωπική επεξεργασία

Εικ. 2.2.8.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.wien.gv.at/stadtplan/en/>

Εικ. 2.2.9.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.wien.gv.at/stadtplan/en/>

Εικ. 2.2.10.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.2.11.: Προσωπική επεξεργασία

Εικ. 2.2.12.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.wien.gv.at/stadtplan/en/>

Εικ. 2.2.13.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: <http://www.urbanrail.net/eu/at/vienna/wien-map.png>

Εικ. 2.2.14.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/6/6a/Wien_Karlsplatz_Otto-Wagner-Pavillon_2.JPG

Εικ. 2.2.15.: https://www.youtube.com/watch?v=AFZBOTgI_Hk

Εικ. 2.2.16.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: http://www.remling.net/recitation/images/Cities/Vienna_map.jpg

Εικ. 2.2.17.: <http://travelioo.com/img/Rathaus-Vienna-Photo8.jpg>

Εικ. 2.2.18.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/73/Rathaus_and_Marienplatz_from_Peterskirche_-_August_2006.jpg

Εικ. 2.2.19.: <http://static.panoramio.com/photos/large/3819301.jpg>

Εικ. 2.2.20.: http://www.academyofathens.gr/Images/Big_Images/megar_eisagogi_foto5_big.jpg

Εικ. 2.2.21.: <http://www.sefev.at/wp-content/uploads/2010/12/univienna.jpg>

Εικ. 2.2.22.: http://www.sagen.at/fotos/data/780/Wien-Oper_c.jpg

Εικ. 2.2.23.: <http://www.habsburger.net/en/chapter/corso-viennese-bourgeoisie>

Εικ. 2.2.24.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/f/f0/Hofburg_Vienna_plan.svg/2000px-Hofburg_Vienna_plan.svg.png

Εικ. 2.2.25.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5c/Gottfried_Semper_001.jpg

Εικ. 2.2.26.: <http://udu.ff.cuni.cz/soubory/galerie/19%20stoleti%20evropska%20architektura/slides/055%20Wien,%20pohled%20na%20Ringstrasse%20po%20dokoncen,%20kolem%201873.jpg>

Εικ. 2.2.27.: <http://www.habsburger.net/en/chapter/corso-viennese-bourgeoisie>

Εικ. 2.2.28.: <http://www.habsburger.net/en/chapter/corso-viennese-bourgeoisie>

Εικ. 2.2.29.: <http://www.habsburger.net/en/chapter/corso-viennese-bourgeoisie>

Εικ. 2.2.30.: <http://www.ottowagner.com/assets/ausstellungen-2/2013/TheophilHansen/theophilhansen-03.jpg>

Εικ. 2.2.31.: http://www.vienna.convention.at/Venues/Gerstner-Beletage-im-Palais-Todesco/Floor-Plans/gerstner_todesco_leporello-jpg.aspx

Εικ. 2.2.32.: <http://www.navigare.de/hofmannsthal/todfest.jpg>

Εικ. 2.2.33.: http://www.woch2wei.at/WAGNER_WERK/pressebilder/WW_HANSEN_08.jpg

Εικ. 2.2.34.: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/Palais Epstein/plan/Wien-Theophil_von_Hansen-187x.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/Palais_Epstein/plan/Wien-Theophil_von_Hansen-187x.jpg)

Εικ. 2.2.35.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: [http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Palais Epstein/Wien-Theophil_von_Hansen-187x.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Palais_Epstein/Wien-Theophil_von_Hansen-187x.jpg)

Εικ. 2.2.36.: <http://www.albertmilde.com/eng/sturany.html>

Εικ. 2.2.37.: <http://www.albertmilde.com/eng/sturany.html>

Εικ. 2.2.38.: <http://www.albertmilde.com/eng/sturany.html>

Εικ. 2.2.39.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.40.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/Heinrichshof_Wien-Theophil_von_Hansen-187x.jpg

Εικ. 2.2.41.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.42.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/85/Stadiongasse_04.JPG

Εικ. 2.2.43.: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.2.44.: <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/grundlagen/schutzzonen/beispiele-bau-periode.html>

Εικ. 2.2.45.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.2.46.: Προσωπική επεξεργασία, υπόβαθρο: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.2.47.: Eve Blau, The architecture of red Vienna, 1919-1934, London: 1999

Εικ. 2.2.48.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/Hans_Makart_003.jpg

Εικ. 2.2.49.: <http://www.travelwriter.at/pic/043/wien-kuenstlerhaus-030712g.jpg>

Εικ. 2.2.50.: http://ds-lands.com/data_images/famous_places/secession-building/secession-building-03.jpg

Εικ. 2.2.51.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.52.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.53.: <http://muvtor.btk.ppke.hu/01%20kepek%20XX.%20sz.%20egyetes%20vizsgahoz%202012/02%20B%E9cs%201900/Ver%20Sacrum%20folyoirat%20cimlapja%201898.I.%20%28I.%20%E9vfolyam,%20I.%20sz.%29.JPG>

Εικ. 2.2.54.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/98/Klimt_-_Nuda_veritas.jpeg

Εικ. 2.2.55.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.56.: Carl E. Schorske, Fin-de-siecle Vienna: politics and culture, New York 1981

Εικ. 2.2.57.: <http://1.bp.blogspot.com/--AFq38YM3aI/TILKzGQcp1I/AAAAAAAKMY/8mgg8PYNYi8/s1600/Otto%2BWagner%253B%2Blobby%2BPostal%2BSavings%2BBank.jpg>

Εικ. 2.2.58.: <http://cdn.c.photoshelter.com/img-get/I0000LgAj08eX4Ng/s/860/860/Postsparkasse-01.jpg>

Εικ. 2.2.59.: <http://www.math.tu-dresden.de/geo/3D-modelling/DG1-04-05/perspektive/wagner-postsparkasse.jpg>

Εικ. 2.2.60.: http://www.greatbuildings.com/gbc/drawings/majolica_house_plan.150.jpg

Εικ. 2.2.61.: http://2.bp.blogspot.com/-E3W8sv5RG6k/UmpPsQ1j74I/AAAAAABrY8/n9Lu-Nut_C1M/s640/P1030534.JPG

Εικ. 2.2.62.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/en/c/c5/Stoclet_Palace_Hoffmann_Brussels_1911.jpg

Εικ. 2.2.63.: http://data.greatbuildings.com/gbc/drawings/Stoclet_Plan_2.jpg

Εικ. 2.2.64.: <http://classconnection.s3.amazonaws.com/133/flashcards/996133/jpg/>

brusslesprouts1350444561592.jpg

Εικ. 2.2.65.: http://www.manageronline.it/img/galleries/palazzo-stoclet/gall_img_6e86b85710d35eab07fe.jpg

Εικ. 2.2.66.: http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%86%CE%BD%CF%84%CE%BF%CE%BB%CF%86_%CE%9B%CF%89%CF%82#mediaviewer/File:Looshaus.jpg

Εικ. 2.2.67.: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/19/Josef_Hoffmann_-_Kubus_Fauteuil_%281910%29.jpg

Εικ. 2.2.68.: <http://disegnodaily.com/media/BAhbCFsHOgZmSSluMjAxMi8xMS8yMy8xM-l8xNI8zN18zMzdfMTM0NDQxNjU4Mzc0OS5qcGcGOgZVFVslOgZwOgp0aHVtYkkiCTY5M-HgGOwZUWwg6BmU6CGpwZ0kiEC1xdWFsaXR5IDgwBjsGVA/1344416583749.jpg>

Εικ. 2.2.69.: http://www.theviennasecession.com/wp-content/uploads/2012/12/wiener_werks-taette.jpg

